HITLERS

Derde Rijk

Nummer 32

Alle verschrikkelijke geheimen onthuld

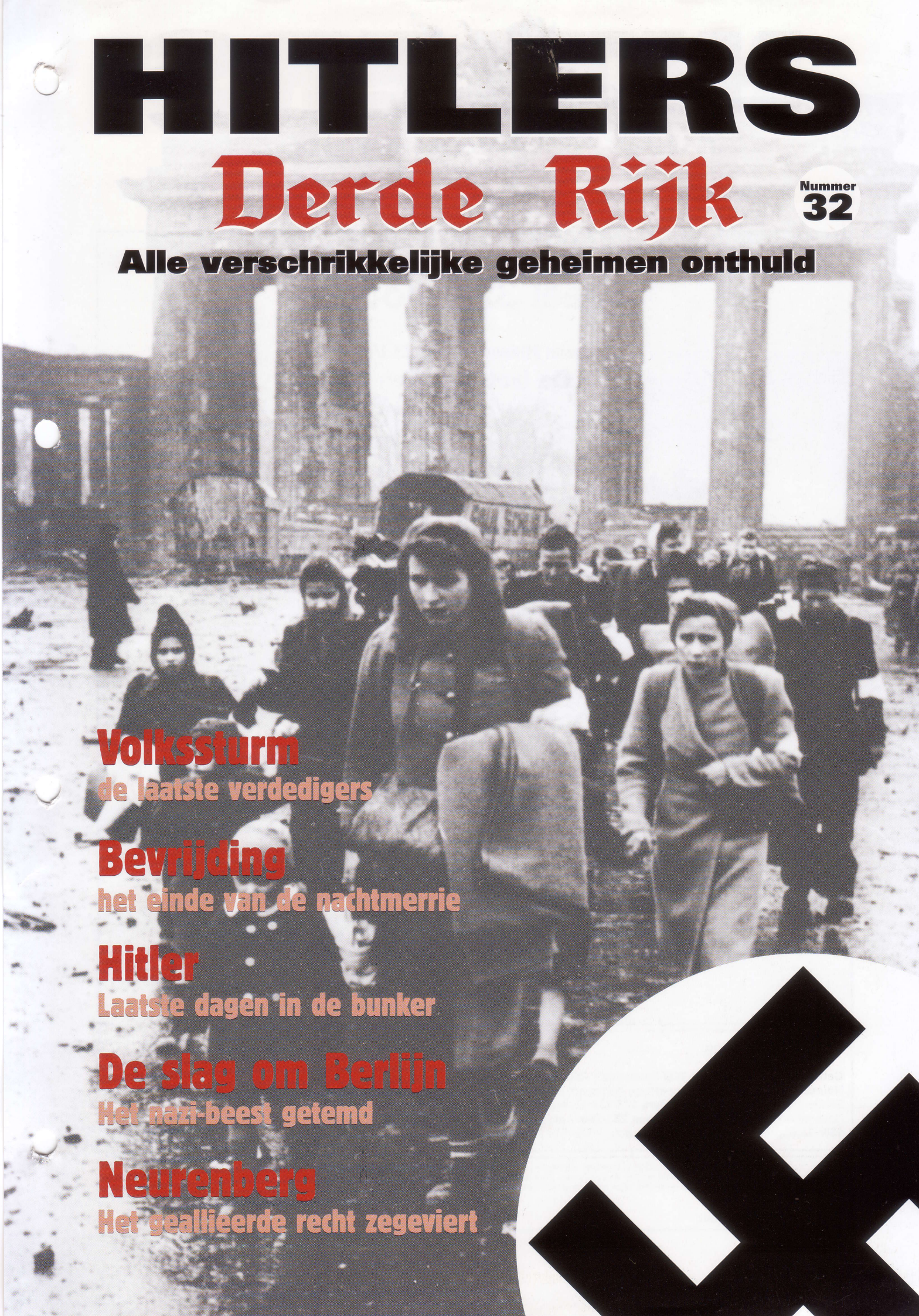

Volkssturm
de laatste verdedigers

Bevrijding
het einde van de nachtmerrie

Hitler
Laatste dagen in de bunker

De slag om Berlijn
Het nazi-beest getemd

Neurenberg
Het geallieerde recht zegeviert

HITLERS
Derde Rijk

Deel 32 Inhoud

Geheim Hitler-archief 183 t/m 188
De laatste dagen

Holocaust 145 t/m 150
Bevrijding

In het Derde Rijk 195 t/m 200
De Volkssturm

Hitlers Handlangers 123 t/m 134
Neurenberg

Hitlers Oorlogsapparaat 247 t/m 254
Heinkel He111

Hitlers Veldslagen 253 t/m 260
De laatste slag

Nazi-Symbolen 127 t/m 130
Partijleden

A tot Z van het Derde Rijk 135 t/m 150
Volksdeutsche Mittelstelle - Zyklon-B

Fotoverantwoording:

Geheim Hitler-archief 183-188: Popperfoto, AKG London, Topham Picture Point, AKG, Süddeutscher Verlag, Aerospace. **Holocaust 145-150:** AKG, Popperfoto, Aerospace, Süddeutscher Verlag. **In het Derde Rijk 195-200:** AKG, Aerospace, Topham, Süddeutscher. **Hitlers Handlangers 123-134:** Süddeutscher, AKG, Aerospace, Popperfoto, US Holocaust Memorial Museum, US National Archives. **Hitlers Veldslagen 253-260:** Aerospace. **Hitlers Oorlogsapparaat 247-254:** Aerospace. **Nazi-symbolen 127-130:** Aerospace. **A-Z 135-150:** Aerospace, AKG, Süddeutscher Verlag, Topham.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt in welke vorm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Midsummer Books Ltd. en Maxwell B.V. Alle rechten voorbehouden. Deze uitgave mag niet in gewijzigde vorm of tegen een hogere prijs dan de aanbevolen verkoopprijs uitgeleend, wederverkocht, verhuurd of op andere wijze op commerciële basis aangeboden worden.

© 2002 Maxwell B.V.
© 2001 Midsummer Books
Brightstar Publishing plc. 2001

DE LAATSTE DAGEN

De dood van de Duitse dictator blijft op een rare manier fascinerend. Hitler wilde liever in Berlijn sterven en gecremeerd worden, dan de nederlaag onder ogen te zien.

Op 20 april 1945 kwam Hitler de allerlaatste keer uit zijn bunker om de gehersenspoelde ongelukkigen te feliciteren die nog altijd bereid waren voor hem en zijn verbroken beloften te sterven.

Dit schilderij van het Kukrynski-collectief uit 1947/48 toont een fantasierijk beeld van de bunker in Berlijn dat doet denken aan een klassiek horrorverhaal. Hitler heeft zich misschien wel ooit zo gevoeld, maar liet dat nooit zien aan de buitenwereld.

ER HING EEN DIKKE LAAG ROOK boven Berlijn toen de zwaar bewaakte trein het centrale station van de stad binnenreed. De brandlucht die bleef hangen in de koude januarilucht was te danken aan de Britse en Amerikaanse bommenwerpers. Een hele stoet gepantserde limousines stond te wachten om Adolf Hitler en zijn entourage in hoog tempo naar de Reichskanzlei te brengen. Dit zou de laatste reis zijn die hij ooit ondernam.

De geallieerde legers naderden snel. De strategische plattegronden lieten zien hoe in het westen het Duitse Ardennenoffensief op niets uit liep: door het luchtoverwicht en het numerieke overwicht van de geallieerden werden de laatste Duitse tankdivisies gereduceerd tot een verzameling uitgebrande rompen die verspreid lagen over de met sneeuw bedekte velden. Op de plattegronden van het Oostfront stond een rij pijlen die rechtstreeks naar Berlijn leidde: dit waren twee complete legergroepen - 13 legers van in totaal meer dan 1.250.000 Sovjet-soldaten - die op wraak belust waren. Ze hadden Oost-Pruisen al ingenomen, de aanwezige nazi-functionarissen gedood en alles meegeroofd wat ze achterop hun tanks konden vervoeren. Hitlers soldaten probeerden nu in allerijl zich over te geven aan de Britten en Amerikanen om te voorkomen dat ze werden gevangen genomen door de Russen. De Duitse vrouwen waren vooral bang verkracht te worden. De Sovjet-soldaten die uit alle republieken van de USSR vandaan kwamen, spraken soms amper voldoende Russisch om met elkaar te communiceren, maar kenden allemaal de Duitse woorden 'Frau Kom!' Dit was het eerste wat ze riepen als ze met hun machinegeweren in de aanslag een huis binnenvielen.

EEN VEILIGERE PLEK

De geallieerde bombardementen concentreerden zich steeds meer op het centrum van Berlijn. Hitlers veiligheidschef drong erop aan dat de nazi-leiders naar een veiligere plek moesten gaan. In de namiddag van 16 januari daalde Hitler via een slordig afgewerkte betonnen trap af in het bunkercomplex dat zich onder de regeringsgebouwen bevond. Hij zou nog honderd dagen op deze aarde doorbrengen, maar dit was zijn laatste dag boven de aarde. Hij zou zijn laatste dagen doorbrengen onder het koude schijnsel van kunstlicht en bij het monotone gezoem van een dieselgenerator die lucht door zijn labyrint pompte, terwijl hij veraf het gedonder van de Russische kanonnen hoorde.

De laatste foto's waarop Hitler levend te zien is werden genomen op zijn 56e verjaardag, 20 april 1945. Hij kwam uit een van de tunnels de tuin van de rijkskanselarij in waar tienersoldaten van de Hitlerjugend voor hem in de houding gingen staan. Dit waren allemaal wezen van rond de 15 jaar oud, die al Russische tanks hadden uitgeschakeld met primitieve raketwerpers. Hitler wankelde met een grijs gezicht en een oncontroleerbaar trillend rechterbeen langs de rij af en deelde IJzeren Kruisen uit. Daarna schuifelde hij weer naar beneden. Hij zou het daglicht nooit meer zien.

De stad kon elk moment omsingeld worden. De Führer verklaarde dat hij de strijd vanuit Berlijn wilde voortzetten terwijl zijn ondergeschikten de verdediging van het alsmaar krimpende grondgebied van het Duitse rijk organiseerden. *Reichsmarshall* Hermann Goering werd naar het zuiden gestuurd. Hij pauzeerde alleen maar om een konvooi samen te stellen van 14 auto's vol geroofde kunstschatten alvorens persoonlijk zijn landgoed, Karinhall, op te blazen. De toespraak die Goebbels op zijn verjaardag via de radio liet uitzenden beloofde het Duitse volk de overwinning, op voorwaarde dat ze in Hitler bleven geloven. *Reichsführer-SS* Heinrich Himmler nam afscheid en reed die nacht uit Berlijn weg. Hij wist dat alles voorbij was en was van plan met de geallieerden over de vrede te onderhandelen. Een paar nazi-leiders wilden perse blijven. *Reichsleiter* Martin Bormann, die door Eva Braun werd beschreven als "een oversekste pad" bleef achter om zijn oude vete met Joseph Goebbels te beslechten. SS-generaal Hermann Fegelein, de bevelvoerder van de SS-cavaleriedivise *Florian Geyer* voegde zich bij hem in de functie van verbindingsofficier voor Himmler. Generaal Hans Krebs, het hoofd van de Duitse generale staf gaf tweemaal per dag nieuwe informatie door over de militaire situatie. SS-generaal Mohnke bleef achter om het bevel te voeren over de verdediging van de Rijkskanselarij: zijn *Kampfgruppe* telde onder andere 18 Tiger-tanks van *SS Schwerepanzerab-teilung Adolf Hitler*, detachementen van de

OP WEG NAAR DE AFGROND

MEDIO APRIL 1945 BRACHT JOSEPH GOEBBELS zijn vrouw Magda en zes van hun kinderen naar de bunker in Berlijn. Geen van hen zou hier nog levend uit vandaan komen.

Hitlers zelfmoord op 30 april betekende het doodvonnis voor de kinderen. Ze speelden op 1 mei de hele dag in de onderste verdieping van de bunker. Aan het eind van de middag gaf Magda ze chocolademelk met een verdovend middel te drinken en legde ze in bed.

Later keerde Magda terug naar de slaapkamer en doodde ze haar kinderen een voor een door ze in hun slaap cyanidecapsules te voeren. Volgens een Russische lijkschouwer die de lijkjes een week later onderzocht was alleen Helga nog op tijd wakker geworden en had zij zich verzet. Dit leidde hij af aan de blauwe plekken op haar lichaam.

Goebbels keerde terug naar de bunker en trof zijn vrouw daar alleen aan. Ze was bezig met een spelletje patience. Toen haar man binnenkwam, legde ze de kaarten neer, pakte ze hem bij de arm en liepen ze samen via de trap naar de tuin. SS'ers schoten hen beiden door hun achterhoofd en verbrandden ook hun lichamen.

Boven:
Goebbels had zeven kinderen uit zijn ongelukkige huwelijk met Magda.Toen Speer de bunker bezocht, schrok hij ervan dat de kinderen daar waren. Hij besefte onmiddellijk wat dit betekende. Speer had ervoor gezorgd dat zijn eigen gezin veilig was, bij de Amerikanen.

Hieronder:
Het verwrongen lichaam van de* Reichsminister *voor propaganda. Er was amper genoeg benzine voor de lijken van Hitler en Eva Braun, laat staan voor de lijken van het echtpaar Goebbels. De Sovjets konden hun lijken later gemakkelijk identificeren.

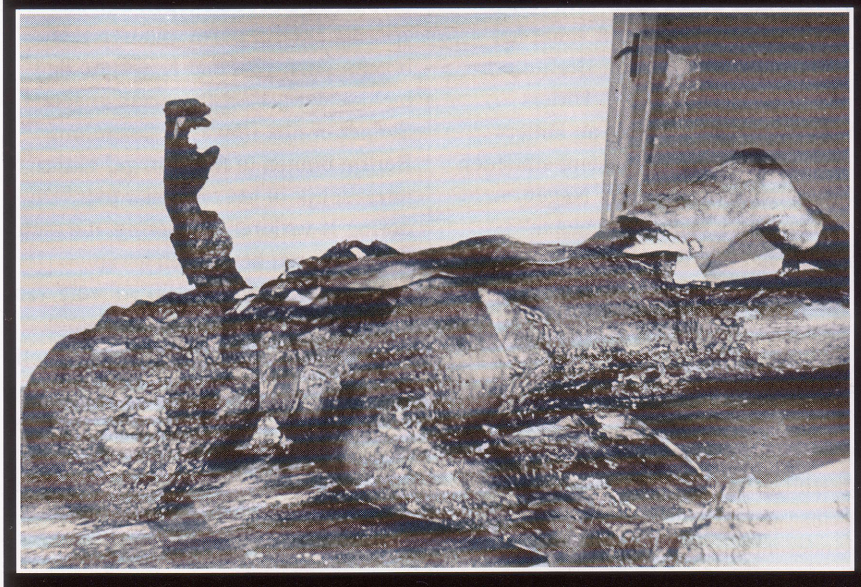

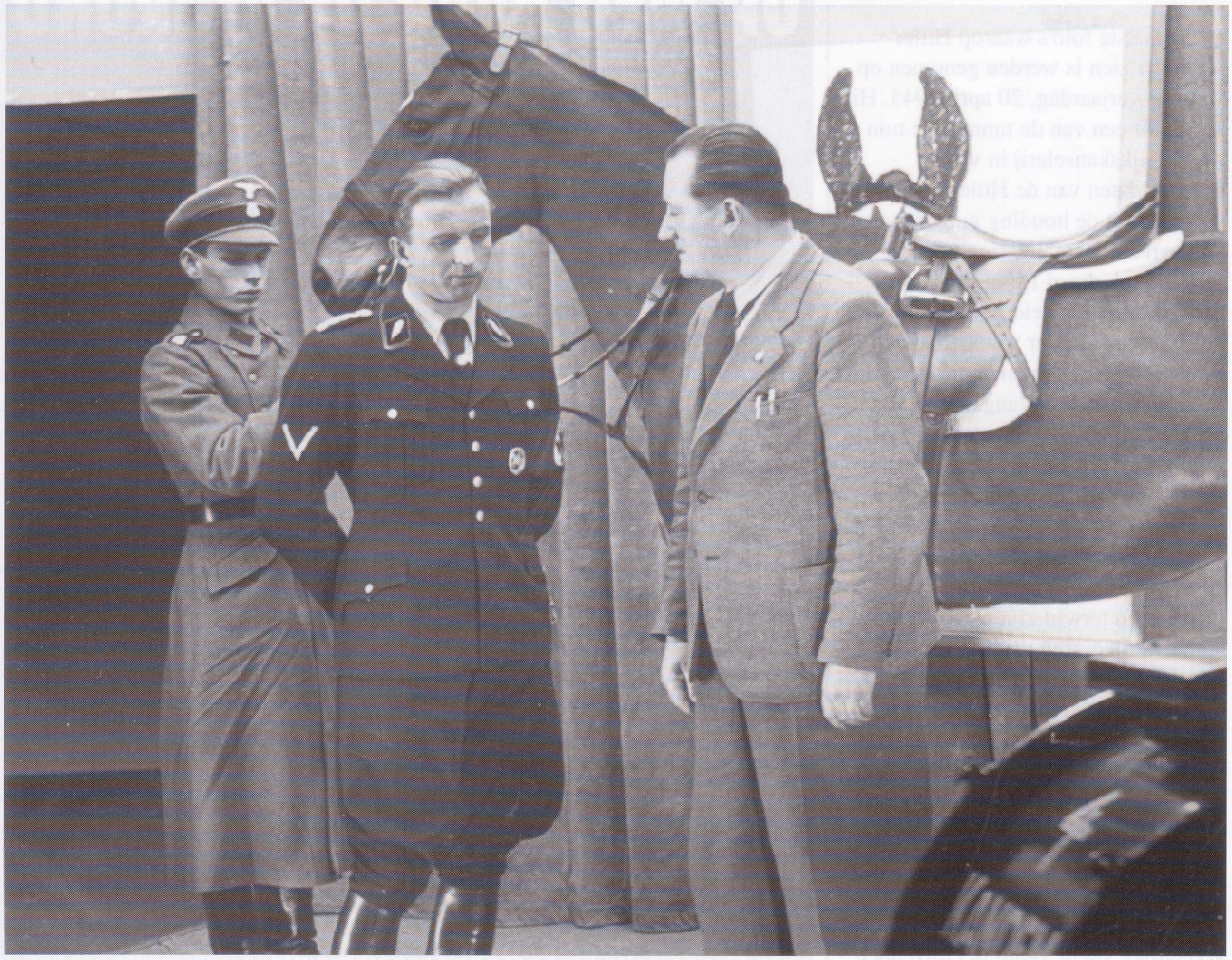

1e SS-pantserdivisie *Leibstandarte* en een bataljon Franse vrijwilligers van de *SS DivisionCharlemagne*. Veel van Hitlers volgelingen drongen er bij hem op aan dat hij naar zijn huis in Berchtesgaden in het zuiden van Duitsland moest vluchten. Hoewel hij dit weigerde, gaf hij wel toestemming voor een evacuatie via de lucht, onder leiding van zijn persoonlijke piloot Hans Baur. Op 22 april vertrokken tien transportvliegtuigen vanaf het vliegveld Tempelhof bij Berlijn om Martin Bormanns broer, Hitlers marinesecretaris, twee van Hitlers secretaresses en veel andere stafleden in veiligheid te brengen. Negen vliegtuigen wisten München te bereiken, maar één stortte er neer in Beieren. Alle inzittenden kwamen hierbij om het leven.

ONVERWACHTE GASTEN

Tijdens deze uittocht arriveerden er enkele onverwachte gasten. De wachtposten schrokken op van de echo van het geluid van lachende kinderen. Goebbels had zijn personeel op het ministerie van propaganda die middag vrij gegeven en verscheen samen met zijn vrouw en zes van hun kinderen in de bunker. Magda had een koffertje bij zich en een reservejurk. Elk van de kinderen had een stuk speelgoed mogen meenemen.

"Wat kun je beginnen met een volk waarvan de mannen zelfs niet vechten als hun vrouwen verkracht worden?" mopperde Goebbels tegen zijn staf voordat hij zijn gezin ondergronds bracht. Toen generaal Krebs die dag meldde dat het SS-leger van generaal Steiner er niet in was geslaagd om Berlijn binnen te trekken, gaf Hitler uiteindelijk in het openbaar toe: "De oorlog is verloren!" Goering, die zich nu in Beieren bevond en ervan overtuigd was dat Berlijn volledig van de buitenwereld was afgesneden, kondigde zijn voornemen aan zichzelf aan het hoofd van de regering te stellen. Bormann interpreteerde dit als verraad. Hitler was dezelfde mening toegedaan en liet zijn voormalige vriend arresteren door SS'ers die zich in de regio bevonden. De Russen

Boven:
SS-generaal Fegelein (midden) tijdens een televisieprogramma. Hoewel ze zijn schoonzus was, deed Eva Braun niets om Fegeleins leven te redden.

Hieronder:
Hanna Reitsch (1912-1979) was een fervente bewonderaar van Hitler. Als persoonlijke piloot van Ritter von Greim bezocht zij de bunker van 26 t/m 29 april en wist zij op miraculeuze wijze weer weg te vliegen.

sneden de laatste weg uit Berlijn op dinsdag 24 april af. De volgende dag reden de Russische tanks over de landingsbaan van het vliegveld

Tempelhof en bereikten ze iets later het zwaar verdedigde hart van de stad. SS-generaal Fegelein keerde terug van een vergadering met Himmler en landde op de laatste overgebleven landingsbaan van het vliegveld bij Gatow. Maar hij verscheen niet in de bunker voor de geplande briefing. Ook de volgende dag toen de Russische artillerie zware beschietingen inzette, liet hij zich niet zien. Een Russische aanval op de Rijkskanselarij werd afgeslagen door de veteranen van Mohnke, maar de resterende vliegtuigen van Hans Baur - waaronder een enorme Junkers Ju-390 waarmee men het door de Japanners bezette Mantsjoerije had kunnen bereiken - werden in hun hangars op het vliegveld Gatow door de Russen buitgemaakt. Nu kwam er nieuws over nog meer verraad. De afwezige Fegelein was in een nabijgelegen appartement gearresteerd in het gezelschap van een dame die ontkomen was door uit het keukenraam te springen. In de bagage van het stel werd een vermogen aan sieraden en geld aangetroffen. Haar handtas bevatte diverse paspoorten, waaronder een Brits paspoort! De onwetende SS-generaal (getrouwd met Gretl, de zus van Eva Braun) had een vijandelijke spionne als maîtresse gehad. Fegelein werd hardhandig ondervraagd door Gestapo-chef Müller. Vervolgens maakte het persbureau Reuters om 21.00 uur bekend dat Himmler met de geallieerden onderhandelde. Hitler was in alle staten. Om middernacht gaf hij het bevel Fegelein te fusilleren. Een uur later nodigde hij de overlevenden in de bunker uit voor een bruiloft. Hij ging met Eva Braun trouwen. Na de ceremonie die hij verplicht had gesteld voor alle Duitse rijksburgers, verklaarde Hitler ten overstaan van een ambtenaar - genaamd Wagner - dat hij van zuiver arische afkomst was, maar in het trouwregister vulde hij zijn vaders naam (Schickelgruber van geboorte) niet in, evenmin als de trouwdatum van zijn ouders. Adolf en Eva werden in de echt verbonden en er werden flessen champagne open getrokken. Terwijl Berlijn rond de Führer en zijn laatste volgelingen instortte, haalde Hitler herinneringen op aan vroeger, de vakanties in Berchtesgaden, de gouden periode van het nazi-tijdperk. Hij dicteerde zijn testament, waarin hij weer inging op zijn gebruikelijke thema's, om af te sluiten met zijn kenmerkende tirade tegen de joden. Om 4.00 uur 's ochtends was hij klaar, waarna hij alleen naar bed ging.

Hieronder:
Een van de weinige keren dat Hitler de bunker verliet. Een trap leidde van hieruit naar de vernielde Reichskanzlei.

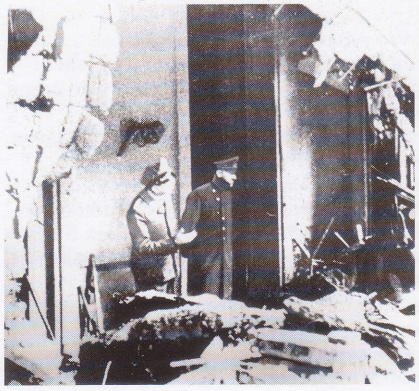

Helemaal bovenaan:
Een Rus wijst zijn Britse bondgenoten de plek aan waar de lijken van Hitler en Eva Braun gedeeltelijk verbrand werden. Uit recent onderzoek blijkt dat de Russen de restanten ter plekke vernietigd hebben en slechts een fragment van Hitlers schedel hebben bewaard als bewijs.

Hierboven:
Waarschijnlijk de laatste foto van een levende Hitler, gemaakt door Heinrich Hoffmann.

HET EINDE

Rond 2.30 uur in de ochtend van 30 april nam Hitler in de hoofdgang van de bunker afscheid van zijn personeel. Later die ochtend vielen de vaste telefoonverbindingen met het militaire hoofdkwartier aan de Bendlestrasse uit. Mohnkes strijdgroep probeerde de Russen nog tegen te houden, maar zelfs deze ijskoude professionals konden het tij niet meer keren.

Om 14.30 uur kreeg Erich Kempka, Hitlers chauffeur, opdracht om 200 liter benzine te verzamelen en in de tuin van de Rijkskanselarij te plaatsen: een lastig karwei temidden van de puinhopen van het centrum van Berlijn. Om 15.00 uur namen Hitler en Eva afscheid en gingen ze naar de studeerkamer. Nadat het geluid van een enkel schot had weerklonken, gingen Goebbels, Bormann en anderen die in de gang hadden gewacht het vertrek binnen.

De bunker in Berlijn

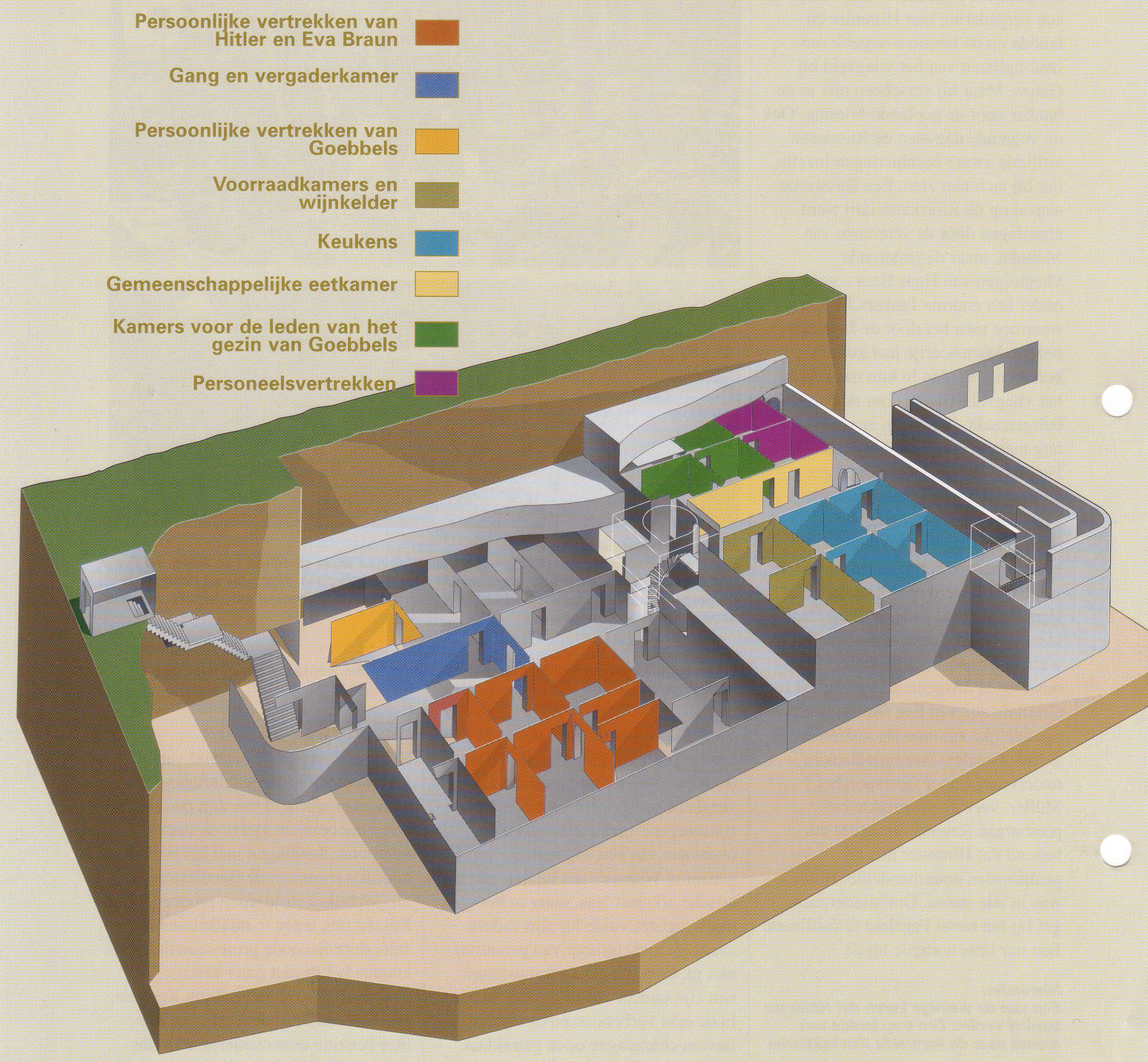

HITLERS BUNKER LAG 15 METER ONDER DE GROND. ER DRUPTE VOCHT VAN DE RUWE cementen muren af. Een aantal muren waren grijs geschilderd, maar het meeste pleisterwerk was nog niet klaar. De drie grootste kamers - Hitlers persoonlijke vertrekken - waren slechts drie bij vierenhalve meter groot en hadden een klein toilet en een badkamer. Aan de andere kant van een korte gang die ook dienst deed als vergaderruimte, lagen kleinere vertrekken voor Dr. Morrell, Hitlers persoonlijke arts (en later ook van Goebbels toen die zich bij zijn leider voegde), de machinekamer en de telefooncentrale. Een kamer aan de rechterkant was bezet door Hitlers maîtresse, Eva Braun, die in maart in Berlijn was aangekomen. Toen zij haar bezittingen naar de bunker overbracht, beseften de secretaresses hoe slecht de situatie er voor stond. "Zij werd in stilte verwelkomd. We wisten allemaal wat het betekende", herinnerde Gerda Christian zich. Een lijfwacht van de SS beschreef Eva Braun als *Der Todesengel* - de engel des doods. Medio april hadden de Russen de Duitse hoofdstad bijna volledig omsingeld. Men moest nu beslissen: uit Berlijn wegvluchten of de toorn van het Sovjet-leger ondergaan. In de bovenste verdieping van de bunker, onder de marmeren zalen van de Rijkskanselarij, lagen keukens en vertrekken voor het *Führerbegleitkommando* - Hitlers SS-lijfwacht. Een van hun officieren beschreef de bunker als een 'cementen onderzeeër', die steeds meer naar bezwete wollen uniformen en ontsmettingsmiddelen ging ruiken. De bewakers waren enorm fitte jonge mannen, maar de diensten van 12 uur in de slecht geventileerde bunker tastten hun ogen aan en veroorzaakten hoofdpijn.

BEVRIJDING

Met hun laatste krachten juichen de slachtoffers van de nazi's hun bevrijders toe. Het kamp bij Dachau, vlak buiten München, werd op 29 april 1945 door Amerikaanse troepen bevrijd.

"Wij hoorden nog niet bij deze wereld. Alles was onecht, onwaarschijnlijk, als in een droom." Viktor Frankl - overlevende - 1945.

IN 1944 begon het Duizendjarige Rijk uit elkaar te vallen. De geallieerde legers rukten vanuit het oosten en westen op richting de Duitse grenzen.

Himmler en de SS beseften dat de geallieerde troepen al snel de eerste concentratiekampen zouden innemen. Daarom moesten de gevangenen verplaatst worden als de Britse, Amerikaanse of Russische troepen te dichtbij kwamen en moesten de kampen worden vernietigd. Dit leidde tot de Dodenmarsen waarbij duizenden gevangenen het leven lieten, maar de meeste kampen bleven intact. De geallieerden wisten al lange tijd dat er zich iets gruwelijks afspeelde in Duitsland. Toen Churchill, Stalin en Roosevelt in 1943 verklaarden dat ze de nazi-leiding zouden aanklagen vanwege oorlogsmisdaden gaven ze daarmee indirect toe dat ze wisten dat er iets ontoelaatbaars gaande was.

DE WAARHEID

Maar ondanks de verhalen van mensen die uit de kampen ontsnapt waren, waren de jonge geallieerde soldaten niet voorbereid op wat ze met eigen ogen zouden gaan zien.

De Russen bevrijdden als eerste een groot kamp toen ze het vernietigingskamp Majdanek in het oosten van Polen in juli 1944 innamen. Roman Karman, een Russische journalist, deed verslag van wat hij had aangetroffen. "Tijdens mijn reizen in de bevrijde gebieden heb ik nog nooit zoiets afschuwelijks gezien als in Majdanek. Dit is geen concentratiekamp; het is een gigantische moordfabriek".

Met uitzondering van de circa 1000 levende lijken die de Russen in het kamp aantroffen, had niemand van de duizenden slachtoffers die dagelijks uit heel Europa naar Majdanek werden gebracht het verblijf in het kamp overleefd.

In het midden van het kamp staat een enorm stenen gebouw met een

Boven:
De Duitsers profiteerden van de slachtoffers van de genocide - zij confisqueerden de bagage van de joden die in de kampen aankwamen en plunderden hun lijken nadat ze vergast waren. Deze stapel protheses werd door de Russen ontdekt in Auschwitz-Birkenau.

Rechts:
Een van de schrijnendste bevrijdingsfoto's. Geen vreugde, alleen maar het leed van een kind en de dode blik van zijn overleden moeder.

fabrieksschoorsteen - het grootste crematorium ter wereld voor het verwerken van de slachtoffers die soms wel met 250 mensen tegelijk in de gaskamers gedood werden. Ze stonden zo dicht opeen... dat ze zelfs nog bleven staan nadat ze gestikt waren... Ik kan het zelf amper geloven, maar mijn ogen bedriegen me toch echt niet..."

LUISTERT ER NIEMAND?

De gruwelijke beelden van Majdanek gingen de hele wereld rond.
In een redactioneel commentaar van de Illustrated London News stond:

"Het is niet onze gewoonte om foto's van gruweldaden te plaatsen, maar gezien het feit dat de enormiteit van de misdaden die door de Duitsers zijn gepleegd zo gruwelijk is dat onze lezers, voor wie dergelijk gedrag onvoorstelbaar is, zouden kunnen denken dat de verslagen over deze misdrijven overdreven of een vorm van propaganda zijn, vinden wij het nodig ze, met behulp van deze foto's, het onweerlegbare bewijs te geven van de georganiseerde moord op 600.000 tot 1.000.000 hulpeloze mensen in het kamp Majdanek bij Lublin. En zelfs deze foto's zijn nog zorgvuldig geselecteerd, omdat wij een aantal foto's te gruwelijk vonden voor publicatie... Het verhaal op zich is al onvoorstelbaar beestachtig, maar de Duitse wreedheid ging in Majdanek nog veel verder. Gevangenen die te ziek waren om het kamp in te lopen... werden naar de verbrandingsovens gesleept en er levend in gegooid, samen met de doden."

HET ERGSTE MOEST NOG KOMEN

Maar vrijwel niemand besefte dat dit nog maar het begin was. Er zouden nog ergere misdaden aan het licht komen. Terwijl het Rode Leger in de zomer van 1944 via Polen naar het westen oprukte, ontdekten ze de vernietigingskampen in Belzec, Treblinka en Sobibor. In januari 1945 namen ze Auschwitz in, het allergrootste vernietigingskamp.

Tijdens het laatste appèl in het kamp op 17 januari, waren er nog bijna 70.000 gevangenen in het complex. Toen het Rode Leger tien dagen later arriveerde, was een deel van het kamp al opgeblazen en was 90 procent van de gevangenen te voet naar het westen geëvacueerd.

DODENMARSEN

Begin 1945 zaten er volgens de dossiers van de SS zo'n 750.000 mensen in de concentratiekampen. Ten minste een derde daarvan kwam om het leven tijdens dodenmarsen in de laatste vier maanden van het Derde Rijk. De Westelijke geallieerden troffen dergelijke taferelen pas aan toen ze in maart en april 1945 Duitsland zelf binnentrokken. Een voor een werden de gruwelen van Buchenwald, Bergen-Belsen, Nordhausen, Ravensbrück en Dachau blootgelegd. Een Amerikaanse legercorrespondent vergezelde de eerste troepen die bij Dachau kwamen. "Het was ca. 4 uur 's middags toen de mannen over het spoor het kamp naderden. Ze wisten dat er een kamp voor hen lag dat bewaakt werd door SS-troepen en daarom verwachten ze een fiks gevecht. En zoals alle manschappen die op het punt staan de aanval in te zetten waren ze bang. Ze roken de afgrijselijke stank al voordat ze de eerste wagon bereikten. Ze stopten en keken en de doden keken terug. Er lagen zo'n tien lijken van mannen en vrouwen in de vuile wagon. Ze hadden het zolang zonder voedsel

Bovenaan:
In Auschwitz, het grootste van alle kampen, troffen de Russen nog een paar duizend uitgemergelde overlevenden aan. De nazi's hadden vrijwel alle gevangenen weggevoerd op dodenmarsen. Door de onverwacht snelle opmars van het Rode Leger hadden de Duitsers niet genoeg tijd om de bewijzen op te ruimen.

Hieronder:
Een Amerikaanse hospik knielt voor de doden. Deze man had waarschijnlijk al ontelbaar veel slachtoffers gezien op het slagveld. De systematische uitroeiing van weerloze mensen was echter een nieuwe ervaring die hem diep moet hebben geschokt.

moeten stellen, dat hun dode polsen deden denken aan bezemstelen met klauwen eraan. Dit waren de slachtoffers van een opzettelijk uithongeringsdieet en hun aanblik was verre van prettig. De mannen keken en liepen in stilte verder naar de volgende wagon. Ze zagen hoe van daaruit nog meer dode ogen naar de Duitse huizen op nog geen 200 meter van de spoorlijn staarden. Iemand verbrak de stilte met een vloek en alsof dit het startsignaal was stormden de mannen in vol tempo naar het kamp."

WRAAKLUSTIGE GI'S

Dachau was niet ontruimd: er bevonden zich meer dan 30.000 gevangenen in het kamp. Terwijl een gedeelte van de geshockeerde GI's de slachtoffers ging helpen, pakten hun collega's de SS-bewakers op. Een aantal daarvan werd ter plekke door de woedende Amerikaanse soldaten geëxecuteerd, maar de meeste werden opgesloten om later te worden berecht. Een Amerikaanse soldaat van Afrikaanse afkomst vertelde over zijn ervaringen in Dachau: "Ik herinner mij hoe ik die poorten binnenging en de... Ze stonden daar, vel over been, gekleed in gestreepte pyjama's. Hun gezichten leken net doodshoofden, met de ogen diep in de kassen verzonken. Hun hele lichaam was bedekt met zweren. Een man strekte zijn handen uit. Zij waren onvoorstelbaar mager en bedekt met wondkorsten. Er gebeurde iets toen ik door de poorten liep. Mijn oogkleppen vielen af. En ik begon me te realiseren dat menselijk lijden niet alleen mij en de mijnen raakte. Menselijk lijden raakt iedereen. Alle mensen kunnen lijden."

EEN NIEUWE HEL

In Belsen was de schok voor de Britse troepen nog groter. Het kamp was een

DE BEWIJZEN

DE HOOGSTE BRITSE MEDISCHE OFFICIER LIET DE DUITSE BURGERS in de streek rond Belsen oppakken en naar het kamp brengen om met eigen ogen te zien wat er in hun naam gedaan was. Voordat hij ze dwong om in het kamp te gaan kijken, zei hij:

"Jullie moeten je realiseren dat dit kamp volgens de arme slachtoffers die andere kampen hebben meegemaakt, in sommige opzichten een van de betere was. Met name omdat het in dit kamp in de meeste, maar niet in alle, gevallen mogelijk was om redelijk stilletjes van de honger of van tyfus te sterven. In andere kampen, werden de gevangenen om het leven gebracht en in massagraven gesmeten, soms nog voordat ze dood waren.

Wat jullie gaan zien is de definitieve en volledige veroordeling van de nazi-partij. Het rechtvaardigt elke maatregel die de Verenigde Naties gaan nemen om die partij uit te roeien. Wat jullie hier zien is zo'n schande voor het Duitse volk dat hun naam geschrapt moet worden van de lijst van beschaafde landen."

Links:
Voormalige kampwachten werden verplicht de lijken in Bergen-Belsen op te ruimen. Het kamp werd later platgebrand om te voorkomen dat cholera- en tyfusepidemieën zich zouden verspreiden.

Boven:
Een Duitse inwoner van Weimar denkt na over de zin van het bestaan.Volgens de nazi-propaganda was zelfs het kleinste joodse kind nog een gevaar voor het nationaal-socialisme.

Hieronder:
Amerikaanse soldaten kijken toe bij de stapels lijken in Dachau. De eerste rouwkransen zijn opgehangen voor de doden en om de mensheid te herinneren aan het totale morele verval waarvan zelfs zogenaamd 'geciviliseerde' naties het slachtoffer kunnen worden.

Linksonder:
De geallieerden dwongen de Duitse bevolking in de buurt van een concentratiekamp met eigen ogen de resultaten van het nazi-beleid te bekijken. Veel burgers, ook jeugd, werden gedwongen de lichamen op te graven van de mensen die in de afgelopen jaren gedood waren.

Linksboven:
In Flossenbürg worden de lijken voorbereid voor verbranding. De nazi's hielden zeer nauwkeurig gegevens bij. Als er niet vooraf een nummer in de slachtoffers was getatoeëerd, dan werd dat na hun dood alsnog gedaan.

Rechtsboven:
Hoe beestachtig waren de concentratiekampbewakers? De gevangenen worden met dit spandoek wel zeer cru verwelkomd.

Links:
Het 'ziekenhuis' in Buchenwald betekende de dood in plaats van herstel. Door ziekte, ondervoeding en martelingen stierven er 200 mensen per dag.

Rechts:
Josef Kramer - 'het Beest van Belsen' - vlak na de bevrijding van zijn kamp op 15 april 1945. Hij presteerde het zelfs nog om zijn diensten aan de Britten aan te bieden om hen te helpen bij het verbeteren van de omstandigheden.

opvangcentrum geweest voor zieke gevangenen van andere kampen en er had een tyfusepidemie huisgehouden onder de 60.000 gevangenen. Peter Coombs, een Britse officier, schreef over de slechte omstandigheden.

"Door de honger is van hun lichamen niets overgebleven, terwijl hun geestelijke aftakeling duidelijk van hun gezicht is af te lezen...

Het zijn joden en ze sterven met zo'n driehonderd per dag. Ze zijn ten dode opgeschreven en niets kan ze nog redden. Ik zag hun lichamen bij hun hutten liggen, want ze slepen zich naar buiten om in het zonlicht te sterven. Ik keek toe hoe ze verzwakt deze laatste tocht maakten en terwijl ik toekeek stierven ze." De onbeheersbare epidemie was zo dodelijk dat men het kamp moest platbranden. De voormalige gevangenen werden overgebracht naar een opleidingsinstituut voor pantsertroepen een paar kilometer verderop. De Britten waren geschokt door wat ze aantroffen. Ze groeven

Bevrijd door de geallieerden

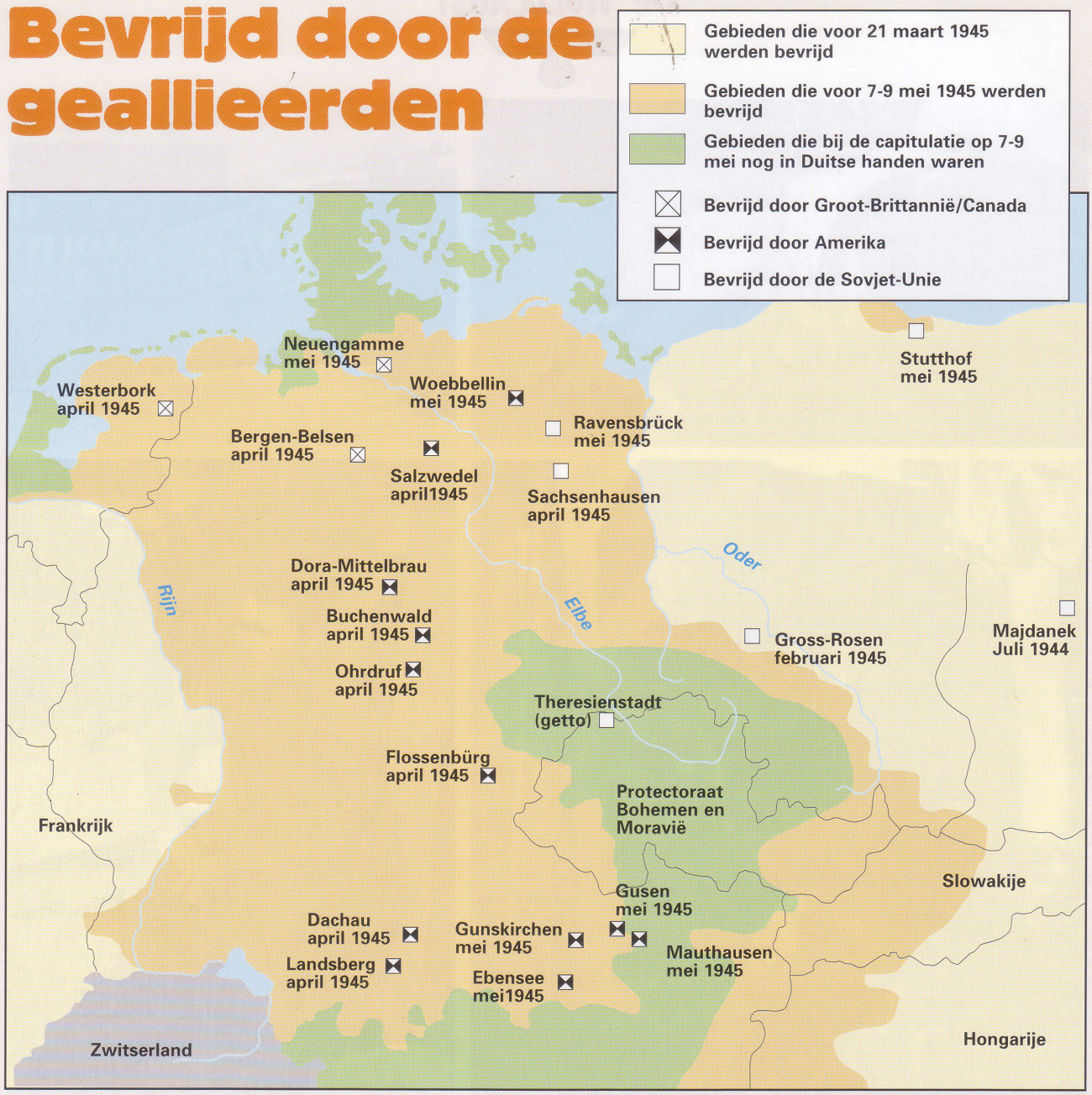

massagraven en lieten bulldozers komen om de doden in de graven te schuiven.

HERINNERINGEN OP FILM

De filmbeelden die de Britten opnamen werden wereldwijd uitgezonden als het onuitwisbare bewijs van de holocaust en de gruweldaden die zich in Bergen-Belsen hadden afgespeeld.

De laatste kampen die de Amerikanen ontdekten waren Mauthausen en Gusen op 5 mei 1945. Drie dagen later was de oorlog voorbij. Het leger begon een nieuwe, intense strijd om de overlevenden in leven te houden. Veel van de overlevenden konden niet geloven dat ze vrij waren. Anderen voelden vooral weer hoop. Fania Fenelon schreef over de laatste dag in Bergen-Belsen:

"Het leek of er nieuw leven in de kampen werd geademd. Onze bevrijders waren goed gevoed en blaakten van gezondheid en ze bewogen zich tussen onze broodmagere silhouetten als bronnen van leven. We voelden de absurde wens om ze aan te raken als ze voorbij liepen."

DE LANGE WEG NAAR HUIS

Anderen, zoals de Weense psychiater Viktor Frankl, waren vooral vol verwondering. "Timide keken we rond en keken we elkaar vragend aan. Daarna waagden we een paar stappen buiten het kamp. Nu werden er geen bevelen naar ons geschreeuwd en hoefden we niet snel weg te duiken om een klap of een trap te ontwijken. "Vrijheid" - bleven we in onszelf herhalen, maar we konden nog niet beseffen wat dat inhield." Sommige overlevenden voelden zich leeg en schuldig vanwege het feit dat zij de kampen hadden overleefd, terwijl de meerderheid van hun medeslachtoffers was gestorven. Anderen voelden niets. Israël Lau - acht jaar oud - werd in Buchenwald bevrijd. Hij beschreef zijn ontmoeting met een Amerikaans-joodse legerpredikant: "Hij sprong uit de jeep, nam mij in zijn armen en huilde. Ik schrok daar zo van dat hij begon te lachen. 'Hoe oud ben je?' vroeg hij. 'Wat maakt dat nu uit, ik ben ouder dan jij', antwoordde ik.

'Waarom denk je dat je ouder bent dan ik?' vroeg hij. 'Omdat jij huilt en lacht als een kind. En ik ben gestopt met lachen en ik kan ook al niet meer huilen. Dus moet ik wel ouder zijn dan jij.'"

Boven:
Het lot van geen enkel land zou in de handen van de jeugd mogen liggen. De kinderen van Duitsland betaalden de hoogste prijs voor het feit dat Hitler weigerde toe te geven dat de strijd verloren was. Zij gaven hun onschuld en soms zelfs hun leven.

DE VOLKSSTURM

Eind 1944 stond Duitsland met de rug tegen de muur. Maar in plaats van zich over te geven, versterkte Hitler zijn verdediging met oude mannen en jonge kinderen.

DE DEUTSCHER *Volkssturm* werd opgericht bij verordening van 25 september 1944. Hitler verwaardigde zich nog eens om in het openbaar te verschijnen om de oprichting van dit nieuwe leger aan te kondigen. Hij liet zijn verklaring op 18 oktober 1944 via de radio uitzenden. Dit was de gedenkdag van de Slag om Leipzig, toen in 1813 een volksmilitie Pruisische (en Russische) troepen hielp om Napoleon voorgoed van het Duitse grondgebied te verdrijven. Als gevolg van de verordening werden alle Duitse mannen van 16 tot 60 die in staat waren een wapen te dragen ingelijfd bij de *Volkssturm*: "om de actieve troepen van onze Wehrmacht te versterken en onvermurwbaar te vechten op alle plekken waar de vijand Duitsland wil binnentrekken."

Het nieuwe leger werd door de hoogste rangen van de nazi-elite geleid. *Reichsführer-SS* Heinrich Himmler, in zijn functie van *Befehlshaber des Ersatzheeres* (BdE), werd verantwoordelijk gesteld voor de militaire organisatie, de opleiding, de uitrusting en het bewapenen van de *Volkssturm*. *Reichsleiter* Martin Bormann werd verantwoordelijk voor de werving van rekruten en belast met de politieke leiding van dit volksleger.

Boven:
Himmler moest de politieke soldaten, die werden ingezet als de laatste verdedigers van Duitsland, bij elkaar brengen en opleiden. De jeugd, die was opgevoed in de nazi-filosofie, was gemakkelijk over te halen. De oudere generaties deden alleen maar mee, omdat ze anders sowieso geëxecuteerd zouden worden.

LEGER NAAR NIEUW MODEL

De Wehrmacht speelde geen rol bij de structurering of mobilisatie van het nieuwe leger. De nazi's wilden van meet af aan de volledige controle hebben over deze eenheden. De

Boven:
Chef-staf van de SA, Wilhelm Scheppmann, werd benoemd tot inspecteur voor de geweeropleiding voor de* Volkssturm. *Hier geeft hij instructies aan een rekruut die zo verstandig is geweest zijn eigen wapen mee te brengen: een jachtgeweer!

Boven:
Mannen van de* Volkssturm *krijgen een symbolische opleiding zodat de cameramensen van Goebbels dit op film kunnen vastleggen. De jongen rechts schijnt niet echt blij te zijn met het vooruitzicht zij aan zij met oude mannen te moeten vechten.

Volkssturm moest een partij-instrument worden dat niet werd besmet door de aristocratische en conservatieve denkbeelden van het officierenkorps. Natuurlijk werd de Volkssturm in eerste instantie opgezet om het Duitse rijk te verdedigen (hoewel deze onervaren verdedigers vaak meer last dan voordeel opleverden), maar het was ook een manier om een groot gedeelte van de bevolking, die steeds meer gedesillusioneerd raakte, onder de duim te houden. De snelheid waarmee elk geschikte mannelijke burger gewezen werd op zijn verplichting om zich aan te melden voor de *Volkssturm* benadrukte nog eens hoe goed de partij informatie bijhield over alle inwoners van Duitsland. Tijdens de training en de uiteindelijke dienst werden eventuele afvalligen in de gaten gehouden door hun superieuren die meer loyaliteit aan de partij betoonden.

De strijdkracht van zes miljoen man sterk bestond uit zo'n 10.200 bataljons. Het bataljon was de grootste eenheid die haalbaar was gezien de beperkte beschikbaarheid van stafmedewerkers en de beperkte ondersteuningsfaciliteiten. Elke man werd beoordeeld en ingedeeld bij een van vier lichtingen. De eerste lichting bestond uit 1,2 miljoen mannen in 1850 bataljons. Alle mannen van 20 tot 60 jaar die geen belangrijke reden hadden voor vrijstelling van dienst, werden opgeroepen voor actieve dienst. Zij werden toegewezen aan frontbataljons, woonden in barakken en moesten ook buiten hun eigen regio vechten. Ook alle beschikbare politieke functionarissen van de NSDAP die voorheen onder hun dienstplicht uit hadden kunnen komen, vielen onder deze eerste lichting.

De tweede lichting telde 2,8 miljoen mannen en bestond uit de fysiek gezonde 20-60 jarigen die in principe vrij waren gesteld van oorlogsverplichtingen. Deze woonden thuis en hoefden alleen binnen hun eigen regio te vechten. De derde lichting had een heel ander karakter; hij bestond uit 600.000 16- tot 19-jarigen plus een aantal vrijwilligers van 15. De meeste waren 16-jarige jongens die hun hele leven ondergedompeld waren geweest in de nationaal-socialistische doctrine en in de Hitlerjugend strijdlustig waren gemaakt. Deze jongens zouden het Derde Rijk tot het bittere einde moeten verdedigen als alle anderen zich bij de nederlaag hadden neergelegd. Tenslotte was er de vierde lichting die bestond uit 1,4 miljoen 20- tot 60-jarigen die ongeschikt waren voor actieve dienst en vrijwilligers van boven de zestig. Zij werden vooral ingezet als bewakers, soms van concentratiekampen.

Het werd de *Volkssturm* verboden om buiten het Duitse rijk te vechten, maar tenminste vier bataljons bestonden uit Duitsers die in het buitenland woonden - het 400e en 402e in Denemarken en het 605e en 610e in Bohemen-Moravië. In november 1940 werd er ook een medische dienst geformeerd, waarvan bij elk bataljon een officier en een reguliere soldaat werden gedetacheerd

Boven:
Een lid van de* Volkssturm *vatte de rol van de militie in duidelijke bewoordingen samen. Hij dacht dat hij was opgeroepen omdat: "er niets meer is om in te zetten tegen de aanval door onze vijanden dan ons volk en ons bloed."

voor medische ondersteuning. Er werden nog meer gespecialiseerde formaties opgericht zoals de *Panzerwarndienst* (tankwaarschuwingsdienst) in grensdistricten. Alle rekruten van de *Volkssturm*, waarvan er velen al weken van 72 uur draaiden, kregen een opleiding van 48 uur van instructeurs van de strijdkrachten. Hierna werden ze geacht bedreven te zijn in het gebruik van het geweer, de *Panzerfaust* en de *Panzerschreck*, granaatwerpers, handgranaten, pistolen, submachinegeweren en landmijnen. In werkelijkheid waren er amper genoeg wapens voor de eerste twee lichtingen en veel Volkssturm-eenheden werden ongewapend de strijd in gestuurd. De derde lichting kreeg helemaal geen wapens en de vierde lichting werd geacht jachtgeweren of buitgemaakte vuurwapens te gebruiken. Deze troepen kregen vaak niet meer dan een schop om loopgraven te graven als verdedigingswapen!

STEM MET JE VOETEN

Ondanks dit stond er in de 'Verordening over de status van de leden van de Duitse *Volkssturm*' van 1 december 1944 dat soldaten van de *Volkssturm* op alle terreinen dezelfde status genoten als de soldaten van de Wehrmacht (met uitzondering van kleding en persoonlijke uitrusting, waarvoor ze zelf moesten zorgdragen). De meeste leden van de *Volkssturm* beseften hoe absurd deze verklaring was. In werkelijkheid konden de meeste *Volkssturm*-eenheden tijdens een gevecht vrijwel niets uitrichten. Het gebrek aan adequate wapens en munitie, of aan tijd voor afdoende opleiding, had zijn uitwerking op het moreel. Heel veel dienstplichtigen deserteerden daarom; sommigen gaven zich zonder strijd over aan de geallieerden terwijl anderen gewoon weer naar huis gingen zodra zich daarvoor een mogelijkheid voordeed. Er waren nog wel fanatieke nazi-aanhangers: de leden van de Hitlerjugend. Verder waren er maar weinig mensen enthousiast over de *Volkssturm*. De burgerbevolking, de reguliere troepen en met name de leden van de *Volkssturm* zelf waren van mening dat als het Duitse leger er al niet in was geslaagd de geallieerde opmars tot staan te brengen, een burgerleger bewapend met jachtgeweren en schoppen bij voorbaat al kansloos verloren was! Er bestond geen vergoeding voor het vervullen van de dienst bij de *Volkssturm*, behalve tenzij men echt in gevecht kwam. Ook werden er geen uniformen verstrekt. Dit alles leidde tot grote onvrede bij de mannen die vonden dat ze dezelfde risico's en plichten op zich namen als gewone soldaten en dat ze dus ook recht hadden op dezelfde privileges. Aan het Oostfront leverden sommige leden van de *Volkssturm* geducht strijd, maar tallozen deden ook gewoon hun armband af en sloten zich aan bij de

Boven:
De* Panzerfaust *was het wapen dat het meest verstrekt werd aan de* Volkssturm*. Hoewel hij gemakkelijk te gebruiken was, leidde de gebrekkige training tot veel ongelukken.

konvooien met vluchtelingen die zij eigenlijk moesten beschermen.

Aan het Westfront bleken de leden van de *Volkssturm* veel minder vastberaden dan hun kameraden in het Oosten. De eenheden die de Siegfriedlinie moesten bemannen zijn daarvan een goed voorbeeld. Tal van leden van de lokale *Volkssturm* die op 12 februari 1945 naar deze belangrijke Duitse verdedigingslinie werden gestuurd, gaven helemaal geen gehoor aan de oproep, terwijl degenen die wel gingen zich bij de eerste gelegenheid overgaven of hun armband weggooiden en huiswaarts keerden.

Hierboven:
De geallieerden zagen vaak het verschil niet tussen de* Volkssturm- *en* Volksgrenadier-*divisies. Dit is een van de redenen voor de 175.000 slachtoffers onder het "leger van Duitse vaders".

Tienerstrijders

DE ENIGE LEDEN VAN DE *Volkssturm* die echt gehoor wilden geven aan Hitlers oproep om te strijden tot de dood erop volgde waren de leden van de Hitlerjugend. Ze waren opgevoed met de denkbeelden van het nationaal-socialisme en waren blind voor de hopeloosheid van de zaak. Sommige leden van de Hitlerjugend hadden al gevochten in de nieuwe 12e *SS-Panzer Division Hitlerjugend*, die in 1943 geformeerd was. Omdat dit zulke fanatieke strijders waren, waren er in september 1944, toen de divisie werd teruggetrokken nog maar 600 van de jongens in leven. Veldmaarschalk von Rundstedt vatte hun tragedie treffend samen: "Het is jammer dat deze trouwe jeugd opgeofferd wordt voor een hopeloze situatie."

Maar de opoffering van de jeugd ging verder. Leden van de Hitlerjugend vormden de ruggengraat van de *Volkssturm*. Ze waren al jarenlang militair getraind. Veel eenheden van de Volkssturm werden daarom ook geleid door Hitlerjugend-leden met een hogere rang. Een van hen was indertijd 17 en zei over zijn troepen: "Van de 45 manschappen waren er slechts 10 lid van de Hitlerjugend; de rest was de 40 of zelfs de 50 al gepasseerd. Ik had weinig vertrouwen in ze: ze waren ongedisciplineerde burgers met een slechte conditie die een armband droegen met het opschrift *Deutsche Wehrmacht*. Ik voelde me erg opgelaten als hun leider. Sommige ervan waren de vaders van mijn schoolkameraden." Ondanks de angst leverde de combinatie van een bijna religieus fanatisme en de opwinding van de strijd meedogenloze soldaten op. *Reichsjugendführer* Arthur Axmann beschreef ze als "jonge tankdoders" die maar twee mogelijkheden kenden: "de overwinning of de dood". Eenheden van de Hitlerjugend overvielen regelmatig infanterie-eenheden en als ze in het nauw kwamen vochten ze tot de dood.

Het sierde Hitler dat hij er voor koos om tijdens zijn laatste publieke optreden op 20 april 1945 in de tuin van de rijkskanselarij in Berlijn een aantal van zijn trouwste aanhangers te onderscheiden. Dit betrof een aantal jongens van 15 jaar oud die het IJzeren Kruis kregen omdat ze van korte afstand Russische tanks hadden uitgeschakeld. Terwijl vrijwel iedereen uit Berlijn vluchtte, hoopte Hitler dat de jeugd hem nog zou redden. Het was een onmogelijke last die zij moesten dragen.

In april 1945 werden 5000 Hitlerjugend-leden ingedeeld bij de *Volkssturm*-eenheden die de rivier de Havel in Berlijn moesten verdedigen. Zij hadden als missie het bruggenhoofd vast te houden totdat het 12e leger onder leiding van Wenck hen kwam aflossen. Maar de troepen van Wenck waren te zwak om de doorbraak te forceren. Na 5 dagen van strijd waren er nog maar 500 jongens over die in staat waren om te vechten. De *Volkssturm* had ondanks de moedige inspanningen van de jonge strijders weinig verschil uitgemaakt. Voor de oudere leden was dit geen verrassing. De meeste hadden zich al overgegeven of waren gedeserteerd, maar voor de leden van de Hitlerjugend die alleen maar het nationaal-socialisme kenden, stortte de wereld in. Velen van hen zouden nog lang nadat Duitsland opnieuw was opgebouwd, de naweeën blijven voelen van de ideologie waarmee ze waren opgevoed.

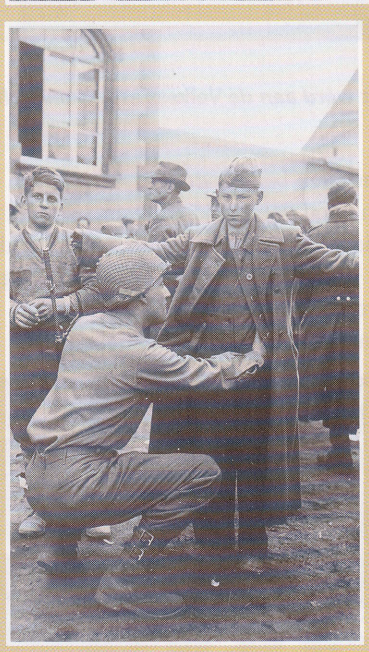

Bovenaan:
Vanaf het allereerste begin werd er bij de opleiding van de Hitlerjugend *veel aandacht besteed aan gevechts- en wapentraining. Hitler beschouwde de jeugd als de volgende generatie kanonnenvoer. Het deed er niet toe dat zij nog niet volledig getraind waren. Hun strijdlust was voldoende compensatie voor de gebrekkige voorbereiding.*

Links:
Een lid van de Hitlerjugend beschreef later hoe hij "een diepe afkeer ontwikkelde voor onze ouders die ons, hun kinderen, hadden overgeleverd aan de wrede macht van een nieuwe God." Die god was Adolf Hitler.

Hieronder:
De 16-jarige Hans-Georg Henke, die een luchtafweerkanon bediende, kan het einde van Hitlers rijk niet accepteren. De leden van de Hitlerjugend behoorden tot de fanatiekste aanhangers van het nazisme en het denazificatieprogramma dat de geallieerden opzetten, zou voor sommige van hen een levenslang proces zijn.

22 november 1945 - de rechtbank in Neurenberg. Dit proces was de vervulling van de wensen van de grote FDR die dit zelf echter niet meer zou meemaken.

Neurenberg

Neurenberg betekende een boodschap van hoop voor de wereld die ziek was van alle conflicten: in de toekomst zouden alle naties aansprakelijk worden gesteld voor hun daden.

OP 8 AUGUSTUS 1945 tekenden de VS, Rusland en Groot-Brittannië een overeenkomst om de kopstukken van het Derde Rijk te laten berechten door een speciaal tribunaal. Negentien landen van de VN schaarden zich achter deze beslissing, waardoor deze berechting van de overwonnenen door de overwinnaars de broodnodige internationale steun kreeg. De oorsprong van het Internationale Militaire Tribunaal lag in de conferentie van Moskou van oktober 1943. Stalin, Roosevelt en Churchill gaven daar gezamenlijk uiting aan hun voornemen om de Duitse leiders te straffen, zonder op de details in te gaan. Waar Stalin zich vooral liet leiden door zijn wraakgevoelens, hielden de Westerse geallieerden zich meer bezig met de specifieke vorm die de processen zouden moeten krijgen. Terwijl de geallieerde legers Berlijn steeds dichter naderden, werden er in Washington en Londen felle discussies gevoerd over de procedures en dan met name over de praktische uitvoerbaarheid en de juridische en morele verantwoording ervan. Churchills kabinet was verdeeld; hetzelfde gold in nog ernstigere mate voor dat van Lord Attlee, de Deputy Prime Minister onder Churchill. De Lord Chancellor, Lord Simon, legde zijn vinger op de zere plek door op te merken dat het lot van Hitlers intimi 'een politieke

kwestie was en geen juridische'. Hij sprak namens degenen die de hoogste nazi's onmiddellijk wilden laten executeren, zonder zich druk te maken om allerlei nieuwerwetse juridische procedures. Hitler zou immers hetzelfde hebben gedaan als de rollen omgekeerd waren. Maar dit was nu precies het probleem. De Westerse geallieerden wilden een juridisch gerechtvaardigde oorlog afsluiten met een even legitieme berechting van nazi-Duitsland. Als ze de nazi's eenvoudigweg doodschoten, zouden ze zich tot hun niveau verlagen en de morele en juridische principes schenden waarop geciviliseerde naties gebouwd zijn. Het was belangrijk dat de aangeklaagden ten overstaan van de hele wereld berecht werden en verplicht werden rekenschap af te leggen voor hun gruwelijke misdaden. Bovendien wilde men met de processen een signaal afgeven voor de toekomst: misdadige staatsleiders zouden persoonlijk worden gestraft.

RESPECTABEL AANTAL

Om de processen respectabel en geloofwaardig te doen overkomen (aldus de Duitse historicus Klaus Fischer), bestond het speciale tribunaal dat recht sprak over Hitlers elite uit rechters en andere leden van de vier landen die rechtstreeks bij het tribunaal betrokken waren; de VS, Rusland, Groot-Brittannië en Frankrijk. Het tribunaal werd voorgezeten door een Britse rechter, Lord Justice Sir Geoffrey Lawrence.

Maar wie moest er worden berecht? De Amerikaanse regering vond het belangrijk dat diverse geledingen van de Duitse overheid en de maatschappij werden veroordeeld vanwege hun steun aan het nazisme. Aangezien Hitler, Goebbels, Himmler en Ley al dood waren voordat het proces kon beginnen, waren er nog maar tweeëntwintig mannen over die gezien hun hoge positie onder Hitlers regime mede verantwoordelijk konden worden gesteld voor de daden van de nazi-leiding. Uiteindelijk stonden er slechts 21 mannen terecht, omdat Martin Bormann niet kon worden opgespoord en bij verstek moest worden berecht. (Het zou bijna 30 jaar duren voordat men zijn lijk ontdekte en zelfs toen bleven er complottheorieën naar buiten komen over zijn vermeende ontsnapping.)

Hierboven:
Het Neurenberg-proces was de vervulling van de wensen van de grote FDR die dit zelf echter niet meer zou meemaken.

Hieronder:
Rudolf Hess wordt ondervraagd. Hij werd bijna ontslagen van rechtsvervolging vanwege ontoerekeningsvatbaarheid.

De hogere nazi's werden op vier punten berecht; elk van de beklaagden werd voor minimaal twee van die punten aangeklaagd:

1. Het beramen of uitvoeren van een gezamenlijk plan of samenzwering voor het plegen van een of meer van de volgende misdrijven.
2. Misdrijven tegen de vrede.
3. Oorlogsmisdaden.
4. Misdrijven tegen de menselijkheid.

De Amerikaanse vervolgers hielden zich bezig met de bewijsvoering voor de eerste categorie; de Britten concentreerden zich op de tweede, terwijl de Russische en Franse teams zich bezighielden met de laatstgenoemde twee aanklachten in respectievelijk Oost- en West-Europa.

OORLOGSMISDADEN

Het concept van oorlogsmisdaden was al het verst uitgediept. Het had zijn grondslag in de Haagse en Geneefse conventie die sinds het begin van de eeuw regels oplegden voor oorlogsvoering. Voor de Neurenberger processen werden oorlogsmisdaden

Hierboven en rechts:
Het contrast tussen Alfred Jodl (linksboven) en Wilhelm Keitel (rechtsboven) en hun voormalige collega Gerd von Rundstedt was enorm. In plaats van terecht te staan, getuigde Von Rundstedt tegen zijn vrienden. Het feit dat Hitler hem driemaal had ontslagen en dat hij hem had tegengesproken, werkte in zijn voordeel, maar nog belangrijker was het schriftelijke bewijs dat Jodl en Keitel bepaalde controversiële orders zoals de beruchte 'Commando-order' hadden uitgevaardigd.

gedefinieerd als 'de moord, mishandeling of deportatie voor slavenarbeid van een burgerbevolking van of in bezette gebieden, de moord of mishandeling van krijgsgevangenen of personen op zee, het doden van gijzelaars, het plunderen van openbare of particuliere eigendommen, de moedwillige vernieling van steden of dorpen of andere verwoesting waarvoor een militaire rechtvaardiging ontbreekt'.

MISDRIJVEN TEGEN DE MENSELIJKHEID

Het concept van misdrijven tegen de menselijkheid vormde een uitbreiding en verdieping van het concept van oorlogsmisdaden waarmee men aantoonde dat de nazi's zich hadden overgegeven aan ongekende gruweldaden. In het handvest werden deze misdrijven gedefinieerd als 'moord, uitroeiing, slavernij, deportatie en andere onmenselijke daden die voor of tijdens de oorlog gepleegd zijn tegen een burgerbevolking, of vervolgingen op politieke, raciale of religieuze gronden ter uitvoering van of in verband met enig misdrijf dat binnen de jurisdictie van het tribunaal valt, ongeacht of dit een schending is van het nationale recht van het land waar het misdrijf is gepleegd'. Het bewijs tegen degenen die aangeklaagd werden op grond van categorie 3 en 4 was natuurlijk enorm. Goering probeerde zich met grote woorden te verdedigen tegen de beschuldiging van medeplichtigheid aan de holocaust: "Iedereen kan een film vol gruwelijke beelden maken door lijken uit hun graven te halen en dan te laten zien hoe een tractor ze er weer inschuift". Maar de impact van de beelden uit de concentratiekampen was enorm en geen van de aanwezigen trok de echtheid ervan in twijfel. Categorie 1 en 2 (samenzwering en misdrijven tegen de vrede) leverden echter heel wat problemen op. Het was moeilijk hard te maken dat kennis van een samenzwering of eenvoudigweg de opzet om een misdrijf te plegen voldoende grond was om iemand op te veroordelen. In het oorspronkelijke handvest stond dat de aanklacht van samenzwering zowel kon worden toegepast op 'misdrijven tegen de menselijkheid' en 'oorlogsmisdaden' als op 'misdrijven tegen de vrede'. Maar de rechters oordeelden dat de aanklacht van samenzwering alleen maar kon worden toegepast voor misdrijven tegen de vrede en alleen voor gebeurtenissen vanaf november 1937 toen bepaalde ideeën van Hitler over het annexeren van Oostenrijk werden vastgelegd in het Hossbach-memorandum. Men kon nu bewijzen

Boven:
Aan aanklacht 1 en 2 lag de wens ten grondslag ook mannen als de voormalige minister van buitenlandse zaken, Von Ribbentrop, te kunnen berechten. Hij kon niet worden veroordeeld vanwege de meer overtuigende aanklachten 3 en 4, maar het was belangrijk dat hij als een van de kopstukken van het Derde Rijk ter verantwoording werd geroepen.

dat Hitler aan zijn hoogste getrouwen had verteld over zijn intentie om oorlog te gaan voeren. Iedereen die er vanaf dat moment voor koos om een leidende rol te blijven spelen in het Derde Rijk droeg de volle verantwoordelijkheid voor alle wreedheden die tijdens de oorlog waren gepleegd.

ZWAKKE VERDRAGEN

Aanklacht twee ontleende zijn definitie van agressieve oorlog aan het

AANGEKLAAGDEN

TIJDENS HET EERSTE PROCES TEGEN DE OORLOGSMISDADIGERS rekende men af met de overlevende leiders van het Derde Rijk. De aangeklaagden waren aanwezig als de symbolische hoofden van de diverse organen van de nazi-staat. Hoewel er volgens sommigen van recht doen geen sprake was, kan men achteraf stellen dat Neurenberg een moedige en grotendeels geslaagde poging was om objectieve morele normen hun plek te geven in het internationale recht.

Hermann Goering	Bevelvoerder van de Luftwaffe en Hitlers opvolger tot april 1945
Rudolf Hess	Hitlers rechterhand tot 1941
Joachim von Ribbentrop	Minister van buitenlandse zaken
Wilhelm Keitel	Opperbevelhebber strijdkrachten
Ernst Kaltenbrunner	Hoofd veiligheidspolitie en RSHA
Alfred Rosenberg	Rijksminister bezette gebieden USSR
Hans Frank	Gouverneur-generaal van bezet Polen
Wilhelm Frick	Minister van binnenlandse zaken
Julius Streicher	Nazi *Alte Kämpfer,* uitgever *Der Stürmer*
Walther Funk	President van de Reichsbank in 1939
Hjalmar Schacht	Minister economische zaken 1934-37, President Reichsbank 1933-39
Karl Doenitz	Opperbevelhebber onderzeeërvloot, bevelvoerder van de Kriegsmarine vanaf 1943. Uiteindelijk door Hitler benoemd als zijn opvolger
Erich Raeder	Bevelvoerder van de marine, 1928-43
Baldur von Schirach	Leider van de Hitlerjugend
Fritz Sauckel	Hoofd van het dwangarbeidsprogramma
Alfred Jodl	Chef operationele staf van de Duitse strijdkrachten
Franz von Papen	Duitse kanselier in 1932 die Hitlers benoeming regisseerde; diende later als Duitse ambassadeur in Oostenrijk en Turkije
Artur Seyss-Inquart	Minister van binnenlandse zaken en Gouverneur van Oostenrijk, Rijkscommissaris voor Nederland, 1940-45
Albert Speer	Minister van bewapening en oorlogsproductie
Constantin von Neurath	Minister van buitenlandse zaken 1932-38; rijksprotector van Bohemen en Moravië 1939-43
Hans Fritzsche	Hoofd van de Radioafdeling van het ministerie van propaganda
Martin Bormann	Vice-Führer sinds 1941

Boven:
Deze mannen hadden de moeilijke taak de gedaagden in Neurenberg te verdedigen. Soms waren ze onverbeterlijke nazi's die werden toegelaten om te laten zien dat de beklaagden een eerlijk proces kregen.

Hieronder:
Goering overlegt met zijn advocaat. De sluwe **Reichsmarshall** ***bleek prima in staat zijn eigen verdediging te voeren!***

Kellogg-Briand pact dat in 1928 werd ondertekend. Deze internationale overeenkomst, die geratificeerd werd door alle grootmachten, verwierp oorlog als instrument voor het nationaal beleid. De hoop won het in dit geval van wat de geschiedenis geleerd had. In het pact werd nooit echt een definitie opgenomen van agressieve oorlogen en werden geen bepalingen omschreven voor wat men moest doen met landen — of nationale regeringen — die het verdrag schonden. In werkelijkheid leek de reactie van de geallieerden voor 1939 in niets op de hartgrondige veroordeling van het agressieve buitenlandse beleid van Duitsland die men later beweerde te hebben uitgesproken. De reactie op de Duitse bezetting van Oostenrijk was timide en berustend en waar het het Akkoord van München betrof: moest men de kabinetten van Chamberlain en Daladier dan ook niet aanklagen als medeplichtigen? Zoals Hjalmar Schacht — een van de twee mannen die werd vrijgesproken in Neurenberg — in zijn autobiografie schreef: "Hoe had het Duitse volk moeten inzien dat ze onder een misdadige regering leefden als men in het buitenland deze regering met zoveel respect behandelde?"

Links:
Onder het toeziend oog van Goering verklaart Von Schirach dat hij 'niet schuldig' is. Tijdens het proces dreigde Goerings dogmatische verdediging van het nazisme in combinatie met zijn vermogen anderen te intimideren Schirach en anderen ervan te weerhouden hun schuld te bekennen.

Een van de adviseurs van de Britse regering waarschuwde er in augustus 1945 voor dat tot 1 september 1939 'His Majesty's government' bereid was geweest alles door de vingers te zien dat Duitsland gedaan had. Als men de nazi's veroordeelde vanwege 'agressieve oorlogsvoering', wat vond het tribunaal dan van het pact waarin Hitler en Stalin afspraken hadden gemaakt over de verdeling van Oost-Europa? Wat was het juridische verschil tussen Hitlers bezetting van Oostenrijk en Stalins inname van Estland, Letland en Litouwen? Duitsland was niet op haar eentje Polen binnengevallen: Rusland had ze meegeholpen. De Britten waren absoluut van plan geweest een invasie in Noorwegen uit te voeren om een Duitse aanval te voorkomen — gelukkig voor hen waren de Duitsers hen voor. Het werd duidelijk dat de eerste twee onderdelen van het verdrag juridisch weinig voorstelden en hypocriet waren gezien hoe Europa voor 1939 met Hitler was omgegaan. De geallieerden hadden het zich een stuk gemakkelijker kunnen maken door de aanklachten te beperken tot oorlogsmisdaden en misdrijven tegen de menselijkheid. Toch leverden zelfs deze laatste twee categorieën nog de nodige problemen op voor de geallieerden.

TU QUOQUE

De vervolging van bepaalde oorlogsmisdaden kon ook negatief uitpakken omdat de beschuldigingen zowel van toepassing bleken te zijn op de geallieerden als op de nazi's. De aanklacht van 'bewuste vernieling van steden' was inderdaad van toepassing op beruchte acties van de nazi's in Oradour-sur-Glane, en de honderden, zo niet duizenden soortgelijke misdaden in Rusland. Maar, zo voerde de verdediging aan, hoe zat het dan met Berlijn, Hamburg of Dresden? De Britse en Amerikaanse zware bommenwerpers hadden alle grote Duitse steden platgegooid. Maar dit vond grotendeels plaats in de laatste 12 maanden van de oorlog en werd aan het eind van de oorlog alleen maar heviger. De Duitse luchtmacht was vrijwel volledig weggevaagd. Er waren nu meer zware bommenwerpers beschikbaar dan ooit tevoren en de geallieerde bommen waren veel krachtiger geworden.

Zelfs als de grondoorlog minder voorspoedig verlopen was, dan waren er in mei 1945 niet veel doelen over geweest die de moeite van het bombarderen waard waren. De bombardementen hadden als doel de Duitse oorlogsindustrie te vernietigen, maar dit gebeurde met zeer weinig

Rechts:
In Neurenberg vochten Speer en Goering een felle strijd uit voor de steun van hun mede-gedaagden. Speer (rechts) trachtte samen met de gevangenispsycholoog, Dr. Gilbert, de invloed van Goering te verminderen. Hierin slaagden ze grotendeels door Goering tijdens het eten apart te zetten.

Hieronder:
De lunch was een van de weinige momenten waarop de aangeklaagden vrijuit met elkaar konden spreken.

HET HANDVEST VAN LONDEN

IN JUNI 1945 stelden de vier landen die de processen zouden gaan voeren (Groot-Brittannië, Frankrijk, Amerika en de Sovjet-Unie) in Londen een handvest op met gedragsrichtlijnen voor het eerste tribunaal inzake oorlogsmisdaden.

Het belangrijkste probleem voor de geallieerden kwam voort uit het legaliteitsbeginsel: '*Nullum crimen et nulla poena sine lege*' - 'Niets is strafbaar als dat niet bij wet strafbaar is gesteld' - Hoe gruwelijk de daden van de nazi's ook waren, ze hadden geen internationale wetten geschonden. In principe hadden de geallieerden dus geen wettelijke grondslag voor de vervolgingen. Ze voerden echter overtuigend aan dat de misdrijven van de nazi's, zoals moord, agressieve oorlogsvoering, onderdrukking en racisme universeel veroordeeld werden in alle beschavingen en dat het handvest dit alleen maar op een internationaal niveau bekrachtigde. In juli 1945 bereikte men uiteindelijk overeenstemming over de verwoording van de vier aanklachten. Dit waren:

1. Samenzwering om een van de onderstaande misdrijven te plegen.
2. Agressieve oorlogsvoering (misdrijven tegen de vrede).
3. Oorlogsmisdaden.
4. Misdaden tegen de menselijkheid.

Niet alleen individuën werden aangeklaagd, maar ook instellingen. Als zij schuldig werden bevonden, zou dat betekenen dat miljoenen Duitsers als oorlogsmisdadigers konden worden aangemerkt omdat ze lid waren geweest van een onwettige organisatie. Het andere belangrijke aspect van het handvest was dat men een beroep op 'bevel van hogerhand' verbood. In een dictatuur zou dit betekenen dat iedereen zijn straf kon ontlopen behalve Hitler zelf en hij had al zelfmoord gepleegd. Omdat dit verweer niet werd toegestaan, zou iedereen, ook soldaten, zich moeten verantwoorden voor zijn eigen daden: niemand kon zich meer achter bevelen van hogerhand verschuilen.

Bovenaan:
Van alle categorieën was dit de gruwelijkste en de gemakkelijkst te bewijzen categorie. Het bewijs kon worden geleverd door overlevenden van de holocaust en door de Duitsers zelf die een nauwkeurige verslaglegging hadden bijgehouden van de genocide in het Oosten.

Boven:
In eerste instantie wilde het IMT de aanklacht van samenzwering van toepassing laten zijn op alle drie de andere aanklachten. Deze aanpak bleek echter te veel haken en ogen te kennen.

Rechtsboven:
Het spreekt vandaag de dag voor zich dat agressieve oorlogsvoering onwettig is. Maar er was geen juridisch precedent en er werden voor 1939 weinig protesten opgetekend waaruit kon worden afgeleid dat dit verkeerd zou zijn.

Rechts:
In de Haagse en Geneefse conventie waren regels opgelegd voor oorlogsvoering tussen verdragssluitende naties. Maar Duitsland noch de VS hadden deze verdragen ondertekend.

Boven:
(van links naar rechts) 1e rij: Goering, Hess, von Ribbentrop en Keitel. 2e rij: Doenitz, Raeder, von Schirach en Sauckel. Dr. Gilbert vroeg Goering ooit waarom men Hitler nooit had proberen af te zetten. Hij antwoordde "omdat alle mannen die nee durfden te zeggen, onder de groene zoden liggen".

Hieronder:
Het kruisverhoor van Goering door Justice Jackson was een krachtenmeting tussen twee sterke persoonlijkheden. Aanvankelijk was Goering Jackson te slim af, maar uiteindelijk wist deze zijn getuige vast te praten en moest Goering zijn schuld wel toegeven.

precisie. Zoals uit de papieren van 'Bomber' Harris en de generaals Spaatz en Eaker duidelijk blijkt, waren zij van plan de Duitse natie met wortel en al uit te roeien voordat de definitieve zege werd behaald.

De oorlog op zee leverde vergelijkbare problemen op. Het Duitse beleid van onbeperkte oorlogsvoering door onderzeeërs, zoals het doen zinken van koopvaarders zonder voorafgaande waarschuwing of zonder zich te bekommeren om de bemanningen, ondanks wat er in verdragen voor de oorlog was afgesproken, werd door de geallieerden overgenomen. Zoals Chester Nimitz, Command-in-Chief van de US Pacific Fleet getuigde: alles wat de onderzeeërs van admiraal Doenitz hadden gedaan, was nagedaan door de kapiteins van de Amerikaanse onderzeeërs tijdens de oorlog tegen Japan. (Bijvoorbeeld het met machinegeweren doodschieten van Japanse overlevenden in reddingsboten, met name door de - gelukkig al overleden - Lt. Commander 'Mush' Morton van de USS Wahoo.) Er waren tal van misdrijven waarvoor men de sterk antisemitische admiraal Doenitz had kunnen aanklagen, maar als men de totale onderzeeërvloot had proberen te criminaliseren, zou ditzelfde ook gelden voor alle Britse en Amerikaanse onderzeeër-bemanningen.

RUSSISCHE CONTRADICTIE

De meest stuitende contradictie van de processen was natuurlijk de deelname van de Sovjet-Unie. Het staat onomstotelijk vast dat er meer mensen stierven door Stalins bevelen dan door die van Hitler. Toch zegt men vaak dat Hitlers misdaden erger waren omdat hij een specifiek ras, de joden, tot doel van zijn acties had gemaakt. Het idee dat een bepaald misdrijf erger is als het gekoppeld is aan een racistisch motief is inmiddels als vast concept opgenomen in het Britse recht. Maar Stalin vervolgde veel van de volkeren die onderworpen werden door zijn rijk met eenzelfde moordlustige instelling als Hitler. Waarom zouden de levens van de leden van het Kalmyk-volk die naar een Siberisch werkkamp werden gestuurd om daar te creperen bijvoorbeeld minder waard zijn dan die van Hitlers joodse slachtoffers? Kwaad is kwaad, misdaad is misdaad en het is een twijfelachtige exercitie om de betrekkelijkheid ervan vast te stellen. Hoewel de mannen die terecht stonden tijdens het eerste proces in Neurenberg absoluut allemaal sleutelfiguren waren in het Duitse rijk, wisten veel belangrijke figuren hun vervolging te ontlopen. De meesten pleegden zelfmoord toen het nazi-rijk instortte. De bekendste afwezigen waren onder andere de beruchte Reichsführer-SS Heinrich Himmler (die een cyanidetablet inslikte nadat hij door de Britten werd aangehouden), Joseph Goebbels (die na Hitler in diens bunker zelfmoord pleegde) en Martin Bormann (die verdwenen was en bij verstek werd berecht). Natuurlijk zou Hitler de allergrootste prijs zijn geweest, maar hij was het recht te snel af. Omdat hij bang was voor een soortgelijk, of erger, lot als dat van Mussolini, pleegde hij zelfmoord in de bunker nadat hij het bevel had gegeven zijn

DE MACHTIGEN GEVELD

TERWIJL KOLONEL ANDRUS (de commandant van de gevangenis in Neurenberg) zijn gevangenen van het betrekkelijke comfort van de gevangenis in Bad Mondorf naar hun nieuwe onderkomen in Neurenberg begeleidde, herinnerde hij hen eraan hoe diep ze gezonken waren: "Jullie zijn geen soldaten meer, maar oorlogsmisdadigers."

De gevangenen hadden recht op 1800 calorieën per dag - veel meer dan de meeste Duitse burgers in de stad Neurenberg bij elkaar konden schrapen. Ook hadden ze hun eigen cel; medische en tandverzorging, tabak (inclusief een apparaatje om shag te rollen) en een bibliotheek van zeshonderd boeken zodat ze zich niet hoefden te vervelen.

Desondanks werd kolonel Andrus dagelijks overspoeld met klachten. Uiteindelijk stelde hij een standaard antwoord op dat hij telkens als reactie op de protesten verstuurde:

"Hierbij deel ik u mede dat uw protest tegen de behandeling die u krijgt volledig onterecht en ongepast is... De vriendelijke en attente zorg die u in de gevangenis krijgt, krijgt u niet omdat u die verdient, maar omdat een minder goede behandeling niet zou passen bij ons, uw veroveraars".

Boven:
Neurenberg werd door de Amerikanen verklaard tot: 'een van de dode steden van Europa'. De stad was voor 91 procent vernield. Het gerechtsgebouw en de gevangenis waren echter op miraculeuze wijze gespaard gebleven.

Rechts:
(van links naar rechts) Frick, Seyss-Inquart, Streicher en von Neurath. Elke gevangene mocht twee 'feestjes' houden en hiervoor drie andere gevangenen uitnodigen.

Hieronder:
Goering heeft tijd om na te denken tijdens het eten. Ondanks zijn eenzame opsluiting zag hij de realiteit van zijn misdaden nooit onder ogen.

Hieronder:
Tijdens zijn verblijf in Neurenberg was Goering een lastige gevangene. Op de eerste dag stortte hij in nadat hij opdracht kreeg zijn cel schoon te maken. Kolonel Andrus was gedwongen toe te geven en hem van deze taak te ontslaan.

lijk na zijn dood te verbranden.

NAZI NUMMER EEN

Nu deze kopstukken ontbraken, leed het geen twijfel dat 'nazi nummer een' (zoals hij zichzelf beschreef) in de beklaagdenbank Hermann Goering was. In tegenstelling tot de rest van de nazi-elite dacht Goering dat er voor hem nog een toekomst was weggelegd in het nieuwe Duitsland. Hij had zo weinig realiteitszin dat hij, nadat hij zich aan de Amerikanen had overgegeven, eerst nog een proclamatie wilde uitzenden voor het Duitse volk. Goering aanvaardde nooit Hitlers beslissing om hem te laten arresteren en admiraal Doenitz tot zijn opvolger te benoemen. Hij geloofde oprecht dat hij met generaal Eisenhower op gelijke voet zou onderhandelen en een belangrijke rol zou spelen in de naoorlogse regering van Duitsland. In plaats daarvan werd Goering aangeklaagd en nam hij het op zich om de andere gedaagden te 'leiden'.

EEN ECHTE HEER

De meest geslepen beklaagde koos een heel andere tactiek. Albert Speer was woedend over wat hij zag als 'Goerings dictatuur' in de gevangenis. Hitlers minister van bewapening was absoluut niet van plan om met het zinkende schip ten onder te gaan. Zijn voorkomen als de gewone man wist hij over de jaren te verfijnen. Deze knappe man die vloeiend Engels sprak, en die zich later perfect zou presenteren in televisieoptredens leek de opmerkingen te bevestigen van een Britse officier die in Neurenberg zei dat men Speer niet kon ophangen, omdat hij de enige echte heer van het hele stel was. Maar de jonge Britse inlichtingenofficier, en later een van de vooraanstaande Britse historici, Lord Dacre liet zich hierdoor niet overtuigen. Volgens hem was Speer 'de echte misdadiger van nazi-Duitsland, omdat hij, sterker dan alle anderen, een toonbeeld was van de fatale filosofie die Duitsland en de rest van de wereld op de grens van de barbarij had gebracht. Tien jaar lang bevond hij zich in het middelpunt van de politieke macht, maar hij deed niets'. Speers bestseller, 'Inside the Third Reich', is een waardevolle beschrijving van Hitlers kring van getrouwen, maar het boek was met name bedoeld om de mantra te versterken die hem van de galg had gered. Hij had van de holocaust af moeten weten. Hij kon ervan af hebben geweten. Maar hij wist het niet. Pas met de publicatie van de uitgebreide biografie door Gitta Sereny in 1995 kwam de waarheid over Albert Speer naar buiten.

De generaals Keitel en Jodl hielden vol dat ze alleen maar de bevelen van hogerhand hadden opgevolgd, de Pruisische militaire traditie waarop veel van hun collega's zich met succes beriepen tijdens latere processen. Helaas voor hen stond hun handtekening onder een groot aantal belangrijke documenten die betrekking hadden op de oorlog in het Oosten; de 'Commissarissenorder' was al genoeg om hen te veroordelen. Als Keitel, de lakei die door zoveel andere hoge officieren veracht werd, het morele lef had getoond om zich eens tegen Hitler te verzetten, dan had hij het proces kunnen overleven. Uit de papieren van Von Manstein bleek immers zijn eigen betrokkenheid bij de holocaust, maar hij had met zijn Führer getwist over de strategie en was daarom aan de kant gezet. Ook admiraal Raeder was ontslagen. Zijn medeplichtigheid tijdens de voorbereidingen voor de oorlog stond buiten kijf en hij werd tot gevangenisstraf veroordeeld, maar zijn veroordeling voor oorlogsmisdaden was omstreden en hij werd niet aangeklaagd wegens 'misdrijven tegen de menselijkheid'.

VERDEDIGINGEN

Een van de aangeklaagden toonde berouw: Hans Frank, de 'slachter van Polen'. Zoals hij zelf verklaarde: "Ik ging akkoord met Hitlers ideeën maar niet met zijn methodes. Ik had ook nee moeten zeggen tegen zijn ideeën. Ik bleef vastzitten in deze tegenspraak". Hij had moeten luisteren naar wat een van zijn leraren tegen hem zei, toen hij als beginnend jurist voor de eerste keer in de rechtszaal actief was om een aantal SA'ers te verdedigen."Politieke bewegingen die in een strafgerecht voor strafzaken beginnen, eindigen daar ook". Frank betuigde spijt en verklaarde voor het tribunaal dat duizend jaar nog niet genoeg was om de schuld van Duitsland weg te vagen. Maar op de vooravond van zijn executie beschreef hij hoe hij bereid was "om afscheid te nemen van deze aarde om de Führer te volgen". Onder het moderne strafrecht zouden twee van de gedaagden waarschijnlijk aangemerkt zijn als verminderd toerekeningsvatbaar. De eerste daarvan was Rudolf Hess. Hoewel psychiaters na het proces verklaarden dat Hess volledig normaal was, stak hij in de rechtszaal onsamenhangende monologen af en beweerde hij dat de joden Churchill, koning Victor Emannuel van Italië en hemzelf gehypnotiseerd hadden. Hij had na 1941 in de gevangenis in Engeland regelmatig aan tijdelijk geheugenverlies geleden en had diverse zelfmoordpogingen ondernomen. Zijn bizarre getuigenis leidde tot grote woede bij Goering die bang was dat zijn eigen welbespraakte verdediging van de nazi-beweging volledig op niets zou uitlopen door het gebazel van deze krankzinnige. Herhaaldelijk siste Goering hem toe dat hij zijn mond moest houden. Uit

Boven:
Schacht, de voormalige president van de* Reichsbank *wordt onschuldig verklaard. In 1949 werd hij door een Duitse rechtbank alsnog schuldig bevonden en veroordeeld tot een gevangenisstraf die gelijk was aan de tijd die hij in voorarrest had gezeten.

LATERE PROCESSEN

DE VERVOLGING VAN OORLOGSMISDADIGERS STOPTE NIET NA het eerste grote proces, het enige dat werd georganiseerd door het IMT (Internationaal Militair Tribunaal). In plaats daarvan werd Control Council Law No. 10, (20 december 1945) gebruikt om de oprichting van 'passende gerechten' toe te staan voor de vervolging van oorlogsmisdadigers door elk van de vier geallieerde machten binnen hun eigen zones. Neurenberg viel binnen de Amerikaanse zone en de combinatie van de beroemde locatie en het grote aantal oorlogsmisdadigers dat hier werd vastgehouden, leidde ertoe dat de latere 12 processen die door de Amerikanen in Neurenberg werden gevoerd de meeste aandacht kregen.

Hierbij werden er in totaal 185 mensen aangeklaagd waarvan er 177 daadwerkelijk terecht stonden (vier ervan hadden zelfmoord gepleegd en vier anderen werden ontoerekeningsvatbaar verklaard). De gedaagden werden met hun gelijken in groepen van circa twintig personen berecht. Het artsenproces vond als eerste plaats. Andere processen betroffen: juristen; I G Farben; Alfried Krupp en 19 van zijn managers; en het Rassen- und Siedlungshauptamt.

Op 11 april 1949 werd het laatste vonnis voorgelezen. Tijdens deze vervolgprocessen in Neurenberg kregen 24 gedaagden de doodstraf, werden er 20 veroordeeld tot levenslang, kregen er 98 straffen van 18 maanden tot 25 jaar en werden er 35 personen vrijgesproken. Van degenen die ter dood werden veroordeeld, werden er slechts 12 mensen daadwerkelijk geëxecuteerd, (een persoon stierf al eerder en van de anderen werden de straffen omgezet in levenslang). Op 31 januari 1951 zorgde United States High Commissioner John J McCloy voor de nodige ophef door een groot aantal van deze straffen drastisch te verlagen.

Het politieke klimaat in de wereld was veranderd. West-Duitsland bevond zich nu in de frontlinie van de strijd tegen het communisme. De nazi's waren al lang niet meer de vijand.

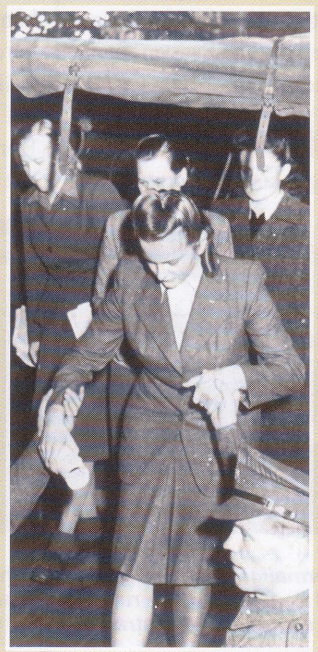

Bovenaan:
Het artsenproces van 9 december 1946 tot 20 augustus 1947 was een van de meest spraakmakende processen die in Neurenberg werden gehouden. Dr. Karl Brandt, de voormalige lijfarts van Hitler werd ter dood veroordeeld vanwege misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden.

Boven:
Het Krupp-proces was vervuld van drama. Op een bepaald moment verlieten de advocaten van de beklaagden uit protest de zaal. Krupp werd veroordeeld tot 12 jaar en zijn bezittingen werden in beslag genomen. Uiteindelijk gaf John McCloy hem alles weer terug.

Uiterst links:
(van links naar rechts) Wilhelm List, Hermann Foertsch en Walter Kuntze stonden terecht in het 'gijzelaarsproces', waar Duitse generaals ervan werden beschuldigd in Zuidoost-Europa gijzelaars standrechtelijk te hebben geëxecuteerd.

Links:
Irma Greese was een van de aangeklaagden in het Belsen-proces. Dit was een voorloper op de latere Neurenberg-zittingen. Greese werd samen met dertig anderen schuldig bevonden en ter dood veroordeeld.

analyse van de uitspraken die Hess voor het tribunaal deed, blijkt dat hij herhaaldelijk Hitler citeerde. Hess was niet meer dan een marionet. Nu Hitler niet meer aan de touwtjes trok, was hij totaal verloren.

PARTIJRAT

Hitler had Julius Streicher al in het begin van de oorlog uit de partij geweerd. Maar met zijn blad Der Stürmer bleef hij zijn zwarte boodschap verspreiden en over zijn betrokkenheid bij misdaden tegen de menselijkheid bestond geen twijfel.
Streicher had weinig gevoel voor zelfbehoud: het afdrukken van een artikel waarin hij beweerde dat Goerings dochter Edda door kunstmatige inseminatie was verwekt, was een slechte zet geweest voor zijn carrière. Zijn antisemitische uitbarstingen in de rechtszaal deden zijn zaak weinig goed. Uiteindelijk werd elke poging om aan te tonen dat hij niet toerekeningsvatbaar was terzijde geschoven omdat men zo'n grote afkeer van hem had.

TE VEEL JAKNIKKERS

Hitlers minister van buitenlandse zaken, Joachim 'von' Ribbentrop, werd voor de oorlog gezien als de verpersoonlijking van de Duitse arrogantie. De psycholoog van het tribunaal G.M. Gilbert dacht dat de reden waarom Von Ribbentrop zich zo serviel opstelde in Neurenberg te wijten was aan zijn zwakke persoonlijkheid. Goering zag zichzelf als een heroïsche martelaar; de generaals, admiraals, politici en bureaucraten geloofden in de traditie van hun klasse en meestal ook in de ideologieën van het nazisme, maar Ribbentrop geloofde nergens in. Hij had zich een weg gebluft naar de top van de nazi-partij, maar met de val van Hitlers regime bleek hoe weinig hij zelf eigenlijk voorstelde. Ribbentrop probeerde onder alle aanklachten uit te komen, maar slaagde er uiteindelijk alleen maar in te bewijzen dat hij niet in staat was te begrijpen waarom de wereld zo verontwaardigd was over de holocaust. Het juridische en morele mijnenveld dat in Neurenberg werd aangelegd is nooit volledig opgeruimd en de processen tegen oorlogs-misdadigers die tegenwoordig worden gevoerd worden hierdoor nog altijd gefrustreerd. Tijdens het hoofdproces werden er echter voldoende obstakels opgeruimd om alle aangeklaagden met uitzondering van Schacht, Fritzsche en Von Papen te veroordelen. De uitspraken van de internationale rechters waren in feite een vorm van koehandel. De Russen wilden dat alle gedaagden hun spreekwoordelijke eerlijke proces kregen, maar uiteindelijk wel allemaal werden geëxecuteerd. De andere rechters, met name Lord Justice Roberts, werkten er hard aan om binnen het referentiekader van het handvest te blijven en maar niet de indruk te wekken dat ze niet eerlijk te werk zouden zijn gegaan. Terwijl de conflicten in de rechtszaal wereldwijd door de media werden verslagen, werd er achter de schermen fel geredetwist.

VEROORDELINGEN

Op 1 oktober 1946 lazen de rechters hun vonnis voor. Hans Fritzsche, Franz von Papen en Hjalmar Schacht werden vrijgesproken. Admiraal Doenitz werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van tien jaar, Konstantin von Neurath kreeg 15 jaar en Baldur von Schirach en Albert Speer kregen elk 20 jaar. Admiraal Raeder, Walter Funk en Rudolf Hess werden allemaal tot levenslange staffen veroordeeld; maar alleen Hess zou op aandringen van de Russen uiteindelijk in de gevangenis sterven, in 1987. De overige beklaagden werden veroordeeld tot *Tod durch den Strang* – Dood door ophanging.
Goering probeerde tijdens het proces steeds de rechtsgang te verstoren en de legitimiteit van het proces in twijfel te trekken. Tijdens het kruisverhoor door Justice Jackson was hij de aanklager te slim af en stak hij tegenover het college een lange speech af over loyaliteit, waarbij hij Hitlers rol als Führer vergeleek met de rol van de president van de Verenigde Staten en hij het communisme openlijk bekritiseerde.

ER GENADIG VANAF GEKOMEN

Goerings zelfmoord, een paar uur voordat hij zou worden opgehangen, was een klap in het gezicht van de aanklagers. Door zijn eigen leven te nemen (hij nam cyanide in) ontnam hij de geallieerden en de slachtoffers van nazi-Duitsland hun kans om te zien dat er gerechtigheid werd gedaan. Het was een zware klap. In de vier zelfmoordbriefjes die hij achterliet, verklaarde Goering zijn motieven: "Ik zou de dood door een vuurpeloton niet erg vinden. Maar ik werk niet mee aan de executie van de *Reichsmarschall* van Duitsland door ophanging!"

SCHADUW VAN DE STROP

De overige veroordeelden werden in de nacht van 15 oktober opgehangen in de sportzaal van de gevangenis in Neurenberg. De galgen werden 's ochtends afgebroken waarna de vloer werd afgespoten en gedweild. De zeven mannen die tot gevangenisstraffen waren veroordeeld moesten de cellen van de doden schoonmaken. Deze waren allemaal even slordig, behalve die van generaal Jodl; getrouw aan zijn militaire opvoeding liet hij zijn cel keurig opgeruimd achter. Hij had zijn etensbak en lepel afgewassen, de vloer geveegd en zijn beddengoed in legerstijl opgevouwen. Die namiddag moesten Albert Speer, Baldur von Schirach en Rudolf Hess de vloer in de sportzaal schrobben, onder het toezicht van een Amerikaanse officier en een GI. Een donkere vlek konden ze ondanks al hun inspanningen niet wegpoetsen. Uiteindelijk gaven ze het op. Hess ging in de houding staan en bracht de nazi-groet.

Boven:
Ernst Kaltenbrunner werd na de dood van Reinhardt Heydrich benoemd tot Hitlers tweede assistent. Hij hoopte dat zijn bevel om Mauthausen aan de geallieerden over te dragen hem zou redden, maar dit gebaar woog niet op tegen de bewijzen van de rol die hij had gespeeld in de leiding van de kampen.

Misdaad & straf

OM 11:15 UUR OP 15 OKTOBER 1946 ATEN DEGENEN DIE TER DOOD WAREN veroordeeld hun laatste maaltijd. Deze bestond uit worst, aardappelsalade en een fruitsalade, maar de meeste kregen geen hap door hun keel. Hans Frank, Ernst Kaltenbrunner en Arthur Seyss-Inquart legden in hun cel de biecht af ten overstaan van Father O'Connor, die hen ook bij de galg bijstond.

Alle journalisten die het proces versloegen werden bij elkaar gebracht en van elk land mochten twee journalisen aanwezig zijn bij de executies. De geallieerden wilden dat de wereld wist dat deze mannen gestorven waren. Zij wilden voorkomen dat er complottheorieën ontstonden over dat deze beruchte nazi's in leven zouden zijn gehouden. De berichtgeving mocht echter pas de wereld over worden gestuurd nadat alle veroordeelden waren opgehangen. De enige communicatie met de gevangenis die was toegestaan was het doorgeven van de scores voor het WK honkbal aan de Amerikaanse soldaten die de gevangenen bewaakten.

Sergeant John Woods, de beul, was de vorige avond met zijn team in Neurenberg aangekomen. Er stonden drie zwarte galgen midden in de sportzaal van de gevangenis, met een trapje er naartoe van dertien houten treden. De drie zichtbare zijden onder het schavot waren van hout zodat de toeschouwers de doodsstrijd van de gevangenen niet hoefden te zien. De achterkant was afgedekt met een gordijn, waardoor de medische officier de gevangene dood kon verklaren en Woods en zijn mannen het lijk konden verwijderen. Ondanks de opwinding na de ontdekking van het levenloze lichaam van Goering even na elf uur, begonnen de executies na middernacht, zoals gepland. Arthur Seyss-Inquart was om 2.45 uur de laatste die stierf. Er werden foto's van alle lijken gemaakt ter ondersteuning van de getuigenissen van de reporters en andere ooggetuigen. De lijken werden vervolgens naar een plaatselijk crematorium gebracht, waar de medewerkers te horen hadden gekregen dat ze de lichamen konden verwachten van Amerikaanse soldaten die tijdens de oorlog gestorven waren. Pas nadat de urnen overhandigd waren aan de Amerikanen, werd de ware identiteit van de doden onthuld. De as werd uitgestrooid in een beekje en de eenvoudige ijzeren urnen werden vernietigd. De leiders van het nationaal-socialisme waren tot stof wedergekeerd. Er bleven geen relikwieën over die gefrustreerde, haatdragende, ontwortelde toekomstige generaties nog zouden kunnen vereren.

Hierboven:
Master Sergeant John Woods genoot van zijn tijdelijke bekendheid. Hij zei over de executies "Ik heb die tien nazi's opgehangen en ik ben er trots op. Ik heb het hartstikke goed gedaan... heb het nog nooit beter gedaan zien worden."

Rechtsbovenaan en daaronder:
Niet iedereen was het eens met het oordeel van Woods over hoe de executies waren verlopen. Het duurde soms veel te lang voordat de gevangenen dood waren (28 minuten voor Keitel). Op foto's van na de executies zijn verwondingen te zien die niet passen bij het beeld dat men meestal na een ophanging ziet.Woods zei dat deze wonden veroorzaakt werden door het feit dat de mannen op hun tong beten nadat ze door het luik vielen. Volgens executie-experts heeft Woods het gewicht van de veroordeelden echter te hoog verkeerd ingeschat.

Rechts:
Ondanks dat hij zelfs onder de galg nog volhield dat hij "als een onschuldig man stierf", twijfelde vrijwel niemand eraan dat Fritz Sauckel terecht ter dood was veroordeeld vanwege zijn aandeel bij de organisatie van de slavenarbeid.

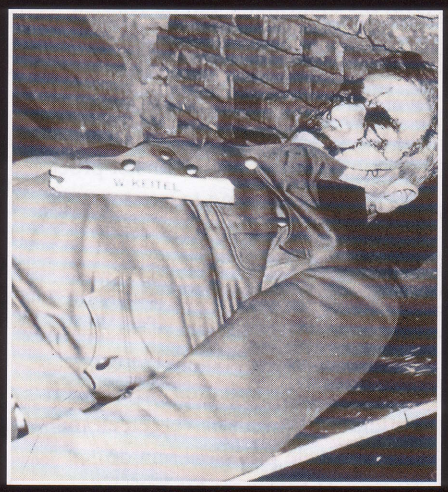

Rechtsonder:
Ook de GI's die de gevangenen bewaakten, beseften hoe belangrijk deze mannen waren. De meeste legden een complete set handtekeningen aan (zonder die van Hess die altijd weigerde) die ze in eigen land voor $200 konden verkopen.

Middenonder:
Nadat Wilhelm Keitel door het valluik van de galg verdwenen was, verklaarde Kingsbury Smith tegenover een Britse verslaggever: "We zijn zojuist getuige geweest van een stukje geschiedenis. Waarschijnlijk was dit de eerste beroepsmilitair die er niet in is geslaagd zich achter zijn orders te verschuilen."

Heinkel He 111

De HE 111H, de basisversie voor de standaard bommenwerper van de Luftwaffe, werd tijdens de oorlog in allerlei rollen gebruikt.

DE HEINKEL HE III was het belangrijkste vliegtuig voor de Luftwaffe tijdens de oorlog, ondanks dat het toestel al in 1942 volledig verouderd was. Dit feit bood echter weinig troost aan de inwoners van Londen die het slachtoffer werden van de Blitz in 1940 en die zich het opvallende en dreigende gedreun van de twee niet-gesynchroniseerde motoren van de Heinkels nog lange tijd vol angst zouden herinneren.

De He 111 werd ontworpen onder leiding van Siegfried en Walter Günter, naar aanleiding van specificaties uit de tijd waarin de Luftwaffe in het geheim werd opgericht. Er werd toen gevraagd om een snel passagiersvliegtuig dat men met minimale ingrepen kon ombouwen tot bommenwerper. Het eerste prototype voerde op 25 februari 1935 een vlucht uit in Marienehe. Het derde prototype, de voorloper van de bommenwerperversie, de He 111A, leverde veel betere prestaties dan de meeste Europese jachtvliegtuigen die in die periode in gebruik waren.

Op 10 januari 1936 werd een burgerversie van het toestel gedemonstreerd op het vliegveld Tempelhof bij Berlijn. Elke waarnemer met verstand van zaken kon aan de slanke belijning aflezen dat het toestel prima geschikt was als gevechtsvliegtuig.

TYPISCHE NAZI-TRUC

De dubbele rol die de He 111 had, werd later door de geallieerden gezien als een voorbeeld van hoe onbetrouwbaar de Duitsers waren. Het toestel werd immers ontworpen en gebruikt in een periode waarin Duitsland nog altijd geen luchtmacht mocht hebben. In zekere mate hadden ze hiermee natuurlijk wel gelijk, maar

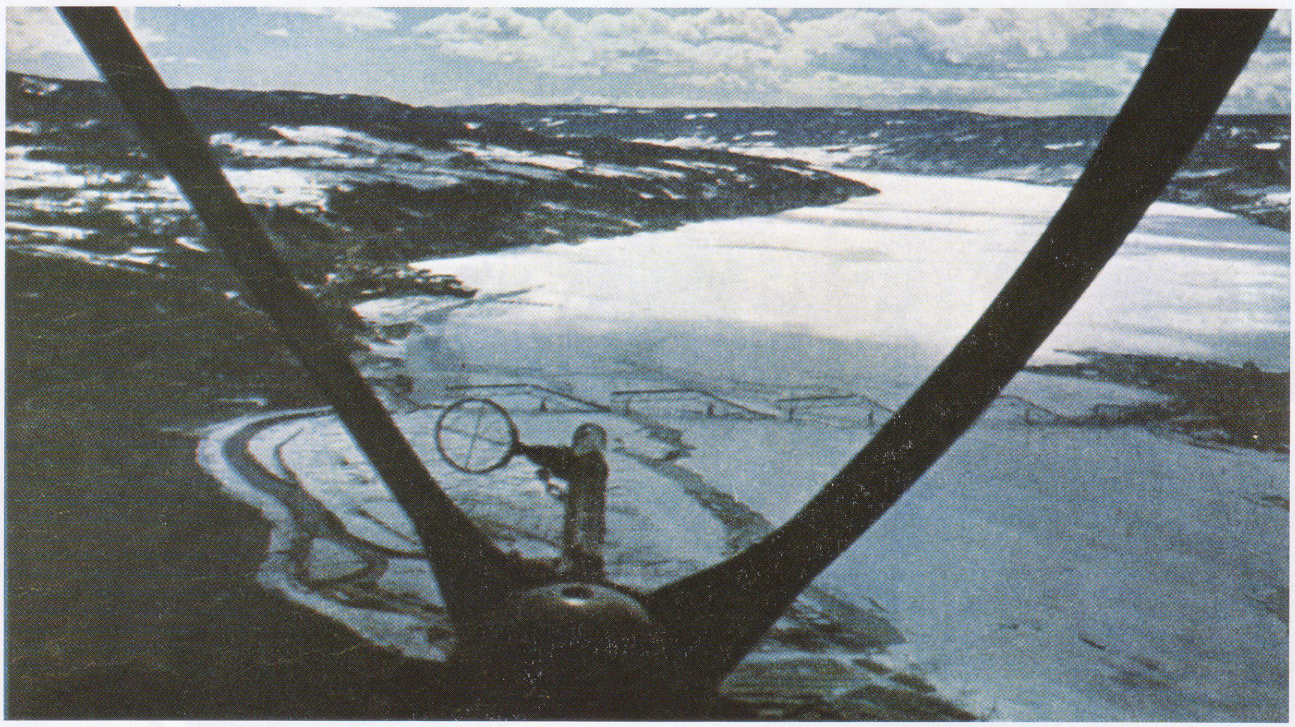

dit veelzijdige ontwerp was wel degelijk ook uit commercieel oogpunt gemaakt. Heinkel wist hoe beperkt de markt voor snelle prestigieuze passagiersvliegtuigen zou zijn, terwijl er een grote kans bestond dat Duitsland onder Hitler al snel behoefte zou hebben aan gevechtsvliegtuigen. Dit zou een veel grotere markt worden. De He 111B-1 bommenwerper kwam voor het eerst in actie tijdens de Spaanse burgeroorlog, als onderdeel van *Kampfgruppe* 88 van het Kondor-legioen. Zo'n 30 bommenwerpers werden gebruikt vanaf februari 1937 tot aan het eind van deze oorlog in 1939. Dankzij hun hoge snelheid konden zij de Republikeinse jachtvliegtuigen en het luchtafweergeschut ontwijken. Op een bepaald moment verpulverden ze in samenwerking met Italiaanse bommenwerpers van Franco's *Aviacion Legionaria* nationalistische verdedigingsposities rond Bilbao. De resterende 58 Heinkels van de in totaal 75 toestellen die naar Spanje waren gestuurd, bleven in gebruik bij de Spaanse luchtmacht, waar later tijdens de Tweede Wereldoorlog nog modernere versies van de bommenwerpers naartoe werden geëxporteerd. Op basis van de ervaringen die ze in Spanje hadden opgedaan gingen de strategen van de Luftwaffe ervan uit dat een snelle, licht bewapende bommenwerper veilig zou kunnen opereren in een vijandig luchtruim. Tijdens de Slag om Engeland drie jaar later werd deze theorie gelogenstraft. De He 111 zou de twijfelachtige eer hebben om als eerste vliegtuig van de Luftwaffe te worden neergehaald boven Groot-Brittannië: tijdens een aanval op schepen bij Scapa Flow op 28 oktober 1939 werd er namelijk een He 111P van Stab/KG 26 gedwongen te landen bij Dalkeith.

Vorige pagina:
Tijdens de oorlog werd de He 111-H gebruikt door meer dan 30 Kampfgruppen en tien Transportgruppen. De bommenwerper werd in de jaren 50 en 60 nog gebruikt door de Spaanse luchtmacht, zij het dat hij toen wel voorzien was van Rolls Royce-motoren.

Hierboven en hieronder:
De kwetsbaarheid van de He 111, die geen zware verdedigingswapens had, was aan het licht gekomen tijdens de invasie in Polen in september 1939. De kleine Poolse luchtmacht die uitgerust was met verouderde jachtvliegtuigen schoot een verontrustend groot aantal Heinkels neer. Na het zwakke optreden tijdens de Slag om Engeland werd het toestel in het Westen alleen nog maar als transportvliegtuig gebruikt.

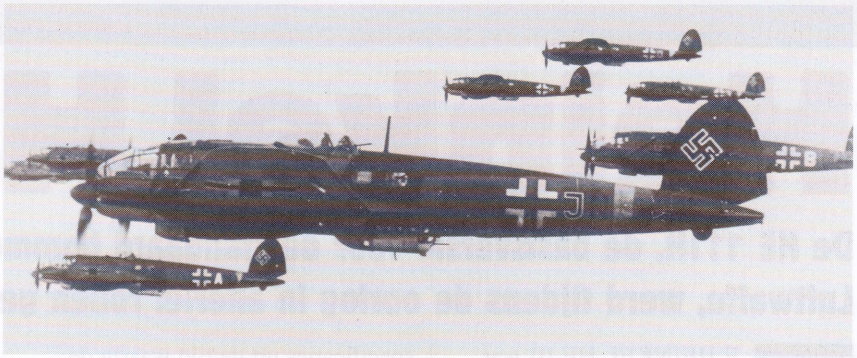

NEUSCORRECTIE

Twee vrijwel identieke versies van de He 111 - de modellen P en H - met hun typische, asymmetrische, volledig glazen neus, werden aan het begin van de Tweede Wereldoorlog in gebruik genomen. De P, die aangedreven werd door twee Daimler-Benz DB 601a-motoren van 1020 pk werd vervangen door het H-model. Dit model had twee Junkers Jumo 211F-2 motoren van 1350 pk. De Luftwaffe schakelde over op deze motorinstallatie, zodat de fabrieken van Daimler-Benz zich konden concentreren op de bouw van motoren voor jachtvliegtuigen.

Het P-model werd uiteindelijk

Heinkel HE 111-H

IN DE ZOMER van 1944 werd de He 111 de eerste bommenwerper die een kruisraket vanuit de lucht lanceerde. Als vervolg op *Operatie Rumpelkammer,* de V1-campagne tegen Groot-Brittannië, vuurden He 111H-22 bommenwerpers van III Gruppe van KG 3 dat gelegerd was in Venlo, in juli 300 Fi 103-raketten af op Londen en 90 op Southampton, eind augustus gevolgd door nog zo'n 20 raketten op Gloucester. Men bleef tot 14 januari 1945 's nachts raketten lanceren. In die periode verspeelden de Duitsers 77 toestellen en werden er meer dan 1200 V1's afgevuurd op Groot-Brittannië. Het grootste risico voor de bemanningen van de He 111 was dat de 11-tons lading van de raketten te vroeg tot ontploffing kwam.

Brandstofsysteem
De brandstof bevond zich in twee tanks in elke vleugel, terwijl het toestel ook nog voorzien was van noodtanks. De brandstof werd automatisch vanuit de secundaire tank aangepompt als het peil in de hoofdtanks tot op 200 liter was gezakt.

Fieseler Fi 103 (V-1)
Nadat de lanceerinstallaties voor de V-1's zich hadden teruggetrokken tot het midden van Nederland, lag Engeland buiten hun bereik. Als gevolg daarvan ontwikkelden de Duitsers systemen om de raketten vanuit de lucht te lanceren.

Staartvlak
Het staartvlak kon worden ingesteld op drie trimstanden; het roer was het enige besturingsoppervlak dat werd geactiveerd door de automatische piloot. Er konden dan drie draaisnelheden worden geselecteerd via een schakelaar op de besturingskolom.

Defensieve wapens
De He 111H-22 had meestal maar twee of drie defensieve vuurwapens. In de geschutstoren op de rug was een 13-mm MG 131 machinegeweer ingebouwd. Een uitsteeksel aan de achterkant van de geschutstoren, dat zich in één lijn bevond met het wapen, compenseerde de luchtweerstand die veroorzaakt werd door de loop van het wapen tijdens het draaien van de toren. Er was een 20-mm MG FF-kanon voorin de neus gemonteerd welk kon worden aangevuld met een 7,9-mm MG 15 dat door het voorste, bovenste glazen paneel aan de rechterkant van de cockpit vuurde.

Vleugel, staart en achterstuk
De volledig metalen vleugel was gebouwd rond een constructie van twee liggers die voor en achter het bommencompartiment in de romp doorliepen. Achter het compartiment voor de bemanning was de romp grotendeels leeg. Hierin bevonden zich een reddingsvlot, het hoofdkompas en de kabels voor de staartbesturing.

alleen nog maar gebruikt om zweefvliegtuigen zoals de Gotha Go 242 bij *Luftlandegeschwader* 1 te slepen. Het H-model werd uiteindelijk de meest gebruikte versie van de He 111. Het toestel was populair bij de bemanningen, liet zich goed besturen en was zeer stabiel, zelfs bij een maximale bommenlast. Door de glazen neus hadden de piloot en de bommenrichter uitstekend zicht, maar als de zon achter de He 111 stond, kon deze worden weerspiegeld door de glazen panelen waardoor de piloten gedwongen werden getinte brillen te dragen. Qua manuren en materialen was de Heinkel betrekkelijk goedkoop te bouwen en gemakkelijk te onderhouden. Hoewel het toestel in het westen al snel achterhaald werd, was het aan het Oostfront zeer effectief vanwege de minder geavanceerde Russische verdedigingssystemen. Hier had het toestel vooral als nadeel dat het slechts een beperkt bereik had en daardoor niet kon worden gebruikt voor aanvallen op industriële doelen rond het Oeralgebergte.

De nazi-top verdacht Dr. Ernst Heinkel er op een bepaald moment van dat hij de He 111 zuiver uit persoonlijk gewin in productie hield, ondanks dat deze volledig verouderd was. Als gevolg daarvan verloor Heinkel in 1942 het vertrouwen van de nazi's en werd hem de leiding over zijn fabrieken ontnomen. Dit leidde er weer toe dat men geen aandacht schonk aan zijn belangrijkste innovatie, de He 280, het eerste jachtvliegtuig met turbostraalmotoren ter wereld. Als men Heinkel op dit vlak meer had gestimuleerd, dan was de kans groot geweest dat de Luftwaffe halverwege 1943 het tactische overwicht in Europa had heroverd.

DOOD IN DE LUCHT

Bij het begin van de Slag om Engeland had de He 111H de He 111P bijna volledig verdreven. Het casco was in principe onveranderd gebleven, maar als motorinstallatie werd er nu een Jumo 211 gebruikt. Vanaf het begin bleek de He 111H, met zijn topsnelheid van 435 km/uur een lastig vliegtuig om neer te schieten (in vergelijking met de Dornier Do 17 bijvoorbeeld) dat bovendien zeer goed bestand was tegen zware gevechtsschade. De 17 *Gruppen* die met de He 111H vlogen, beschikten gemiddeld over zo'n 500 toestellen. Gedurende deze slag verloren ze 246 toestellen. Deze toestellen werden bemand door een vijfkoppige bemanning, terwijl de andere bommenwerpers (de Ju 88 en Do 17) slechts een vierkoppige bemanning hadden. Roemruchte aanvallen door

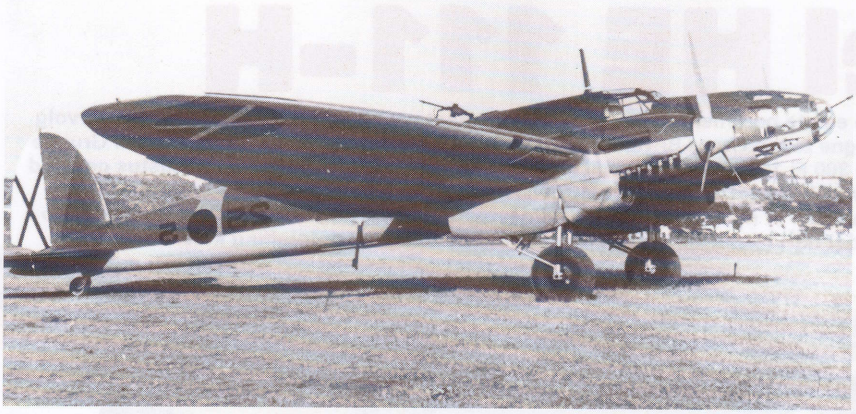

Boven:
58 van de 75 He 111B's die naar het* Legion Kondor *in Spanje werden gestuurd overleefden de Spaanse burgeroorlog. Ze bleven in Spanje waar ze werden gebruikt door het 14e en 15e regiment van de Spaanse luchtmacht.

Hieronder:
Afgedankte vliegtuigen in de buurt van München in 1946. Onder de toestellen bevinden zich He 111's, Me 262's, Ju 88's en tenminste één Messerschmitt Bf 110.

He 111's waren onder andere de acties van KG 55 op de vliegtuigfabriek in Bristol op 25 september en het bombardement door dezelfde eenheid op de fabriek van Supermarine in Southampton de dag daarna.

He 111H-5's hadden extra brandstoftanks in plaats van bommencompartimenten in de vleugels en waren voorzien van twee externe rekken die elk geschikt waren voor een bom van 1000 kg. He 111H-5's werden veel gebruikt tijdens de winter van 1940-41 toen deze vliegtuigen het merendeel van de zware bommen en parachutemijnen boven de Britse steden afwierpen.

Rechts:
Na de Slag om Engeland werden de He 111's herplaatst. De meerderheid van de toestellen werd toegewezen aan het Oostfront. Er werden ook sterke eenheden naar het Middellandse Zeegebied en Noorwegen gestuurd.

KONVOOI NAAR DE HEL

De He 111H-6 was uiteindelijk het meest gebruikte type van alle He 111's. De met torpedo's bewapende H-6 die werd gebruikt door *Kampfgeschwader* (KG) 26 in Noorwegen werd de grote schrik van de geallieerde konvooien die naar Moermansk in het noorden van de Sovjet-Unie voeren. De Ju 88 bommenwerpers van KG 30 en de He 111H-6s van 1/KG26 perfectioneerden hun tactieken voor aanvallen op schepen in 1942, hetgeen resulteerde in de beruchte aanval op konvooi PQ 17 tussen 5 en 10 juli. De Britse admiraliteit gaf het konvooi, dat 34 schepen telde, het bevel zich te verspreiden, nadat men had vernomen dat het Duitse slagschip KMS Tirpitz op het punt stond de aanval in te zetten. Deze informatie bleek niet te kloppen. Nu de schepen niet meer beschermd werden door de escorteschepen waren ze een gemakkelijke prooi voor de Duitse onderzeeërs, Ju 88's en He 111's. Uiteindelijk wisten slechts 13 schepen hun bestemming in de USSR te bereiken. Tien schepen werden het slachtoffer van torpedo's die werden afgeworpen door He 111's.

Ondanks het feit dat ze torpedo's konden afvuren, werden de meeste He 111H-6's gebruikt als gewone bommenwerpers. De types He 111H-7 en He 111H-9 betroffen kleine technische wijzigingen aan de He 111H-6, terwijl de He 111H-8 voorzien was van een ballonnenbumper die de kabels van de versperringsballonnen naar messen in de vleugeluiteinden moest geleiden; omdat dit weinig bleek uit te richten werden de resterende He 111H-8's later omgebouwd tot sleepvliegtuigen voor zweefvliegtuigen en aangeduid

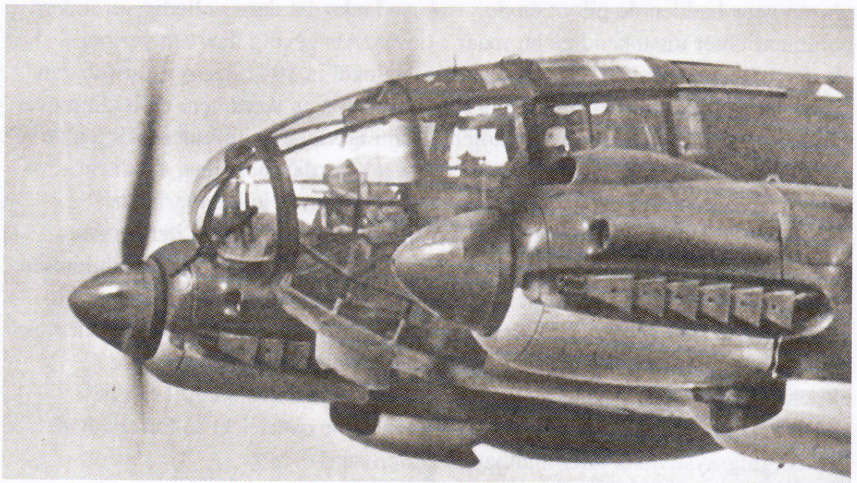

als He 111H-8/R2. De He 111H-10 was gelijk aan de He 111H-6 maar was voorzien van een 20-mm MG FF-kanon in de buikgondel en Kuto-Nase kabelsnijders in de vleugels.

VERKENNERS

Na het geslaagde gebruik van He 111H's als verkenningsvliegtuigen door KGr 100 was deze rol van prominent belang bij de verdere ontwikkeling van het toestel: de He 111H-14, He 111H-16/R3 en He 111H-18 werden speciaal voor deze taak uitgerust met FuG Samos, Peil-GV, APZ 5 en FuG Korfu radioapparatuur; He 111H-14's werden gebruikt door *Sonderkommando Rastedter* van KG 40 in 1944. Toen de He 111 gezelschap kreeg van nieuwe bommenwerpers als de Heinkel He 177 Greif en de Dornier Do 217, werden er ook transportversies van het toestel ontwikkeld. De He 111H-20/R1 bood ruimte aan 16 paratroepers en de He 111H-20/R2 was uitgerust als transport-/sleepvliegtuig. Toch bleef men bommenwerperversies gebruiken, met name aan het Oostfront waar de He 111H-20/R3 met zijn bommenlast van 2000 kg en de He 111H-20/R4, die 20 fragmentatiebommen van 50 kg vervoerde, 's nachts actief waren. Een van de meest indrukwekkende operaties die werden uitgevoerd door de He 111H-bommenwerpers en transportvliegtuigen was het ondersteunen van de poging van de Wehrmacht om het Duitse 6e Leger bij Stalingrad te ontzetten in de periode november 1942 - februari 1943. Omdat de beschikbare Junkers Ju 52/3m-transportvliegtuigen niet geschikt waren voor de bevoorradingstaken, werden er He 111-bommenwerpers van KG 27, KG 55 en I./KG 100 gedetacheerd bij KGrzbV 5 en KGrzbV 20 (die zelf gebruikmaakten van allerlei toestellen waaronder He 111D, F, P en H-transportvliegtuigen) om voedsel en munitie toe te voeren aan het belegerde leger. Hoewel de bommenwerpers soms in staat waren om Russische tanks aan te vallen, vormde het slechte weer een ernstige belemmering voor de aanvoeroperaties en verloor de Luftwaffe voor het einde van de campagne bij Stalingrad 165 He 111's. Dit offer kwam het *Kampfgeschwader* nooit meer echt te boven. De Heinkel fungeerde ook als testplatform voor diverse geavanceerde wapens die vanuit de lucht werden gelanceerd, waaronder de FX 1400 Fritz X en Blohm und Voss BV 246 *Hagelkorn* (hele vroege versies van de moderne "Smart Bomb") en de zwevende torpedo: de *Friedensengel* (vredesengel). Hoewel de He 111 in 1944 qua prestaties volledig achterhaald was, kon het toestel met een ervaren en vastberaden bemanning nog altijd voor lastige verrassingen zorgen. In de zomer van 1944 boekten He 111's van *Kampfgeschwader* 4, 27, 53 en 55 van het IVe luchtkorps een opmerkelijk succes. In de nacht van 21 op 22 juni ging KG 4 de andere twee *Kampfgeschwader* voor naar het vliegveld Poltava in de Oekraïne waar ze lichtsignalen afwierpen om het doel te verlichten. De overige squadrons raasden over het vliegveld en vielen de USAAF B-17 Flying Fortresses en P-51 Mustangs aan die hier waren geland na een bombardement op Berlijn. Door de Duitse aanval werden 43 B-17 bommenwerpers en 15 P-51 Mustangs vernietigd en werden nog 26 andere vliegtuigen zwaar beschadigd.

GEHEIME OPERATIES

In de nacht van 15 december 1944 werden He 111's en Ju 52's in het kader van operatie *Wacht am Rhein* - het Ardennenoffensief - gebruikt om de luchtlandingstroepen te vervoeren. Het plan leidde uiteindelijk tot een vruchteloze poging om een versterkt bataljon van 1200 paratroepers van FJR 6 achter de Amerikaanse linies in de buurt van Malmedy te droppen. De paratroepers moesten samen met de geheime commando's van Otto Skorzeny verwarring stichten achter de vijandelijke linies. Maar door het slechte zicht kon men de drop zone niet herkennen en werden de paratroepers op de verkeerde plekken en te ver uit elkaar gedropt om effectief te kunnen opereren.

Boven:
De volledig glazen neus die met de He 111P-serie werd geïntroduceerd, bood de navigator en de piloot prima mogelijkheden om alles om hen heen te kunnen zien, maar bood weinig bescherming tegen andere jachtvliegtuigen of luchtafweergeschut.

De He 111P was het eerste model met de kenmerkende glazen neus. Het ontwerp omvatte een mitrailleur in de neus en een klein raampje dat de piloot omhoog kon scharnieren zodat hij beter zicht had tijdens de landing.

Heinkel He 111 H-2

DIT TOESTEL VAN IX KG 53 WERD BESCHADIGD TIJDENS de Slag om Engeland: op 15 september 1940. Het toestel moest bij Armentiers landen met twee gewonde bemanningsleden. Recent computerondersteund onderzoek heeft aangetoond dat het toestel waarschijnlijk aangevallen is door twee Spitfires van No. 66 Fighter Squadron.

Bemanning
De standaard bemanning bestond uit vijf personen. De piloot zat achter in het glazen gedeelte. De navigator/bommenrichter zat naast hem, maar nam een plek voorin de neus in op het moment dat de bommen moesten worden afgeworpen. Achter in het toestel bevond zich de radioman/rugschutter. Verder zaten er in het toestel nog twee schutters die de machinegeweren in de zijkanten en in de centrale gondel, ook wel bekend als het *Sterbebett* (doodsbed), bedienden.

Bewapening
De He 111H-2 had betere verdedigingswapens dan zijn voorgangers. Hij had vijf MG 15's: die vuurden vanuit de rug van het toestel, de achterkant van de gondel in het midden en vanuit de neus. De volgende belangrijke variant, de H-6, was vaak voorzien van een MG 17 in de staartkegel.

Bommenlast
De standaard bommenlast was acht bommen van 250 kg, die verticaal werden vervoerd met de neus omhoog. De H-4 en H-5 hadden bommenrekken aan de buitenkant en gebruikten het inwendige bommencompartiment voor extra brandstof.

Motorinstallatie
De He111-H was de versie met een Jumo 211 die eigenlijk bedoeld was voor gelijktijdige productie met de He111-P met een DB 601-motorinstallatie. De eerste H-0/H-1 was voorzien van een Jumo 211A-1 die 1.010 pk kon leveren bij het opstijgen, maar de H-2 had een Jumo 211A-3 met 1100 pk.

Strepen op de vleugels De strepen op de vleugels werden aangebracht om de toestellen te kunnen herkennen tijdens de grote bombardementen die de Luftwaffe in september 1940 overdag op Londen uitvoerde.

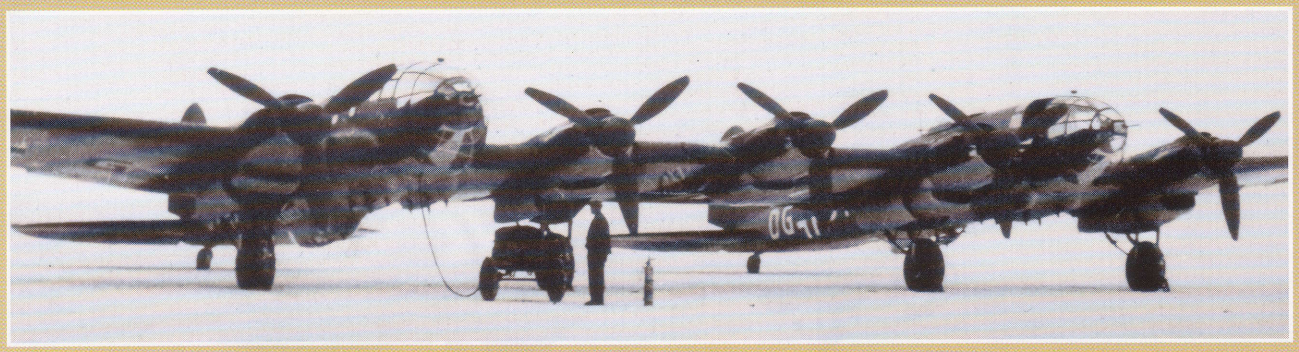

SPECIALE VARIANTEN

Boven:
Door de rompen van twee He 111H-6's met elkaar te koppelen via een nieuwe vleugelsectie met daarin een vijfde Jumo-motor, produceerde Heinkel de He 111Z-1 Zwilling *(tweeling) die het enorme Me 321-zweefvliegtuig moest slepen. Er werden 12 van deze vliegtuigen gebouwd.*

Rechts:
Een 30 tal He 111H-6's werd voorzien van speciale bumpers en messen tegen de versperringsballonnen die aanvallen op Britse steden vanaf geringe hoogte onmogelijk maakten. Deze voorzieningen werden op een aantal manieren gemonteerd, maar zonder veel effect.

Hieronder:
De He 111H-14 die gebaseerd was op de H-10 en uitgerust was met speciale systemen waaronder FuG Samos, Peil-GV, APZ 5 en FuG 351 Korfu, was een gespecialiseerd verkenningsvliegtuig. Sonderkommando Rastedter *van KG 40 gebruikte de 30 H-14 verkenningsvliegtuigen vanaf 1944.*

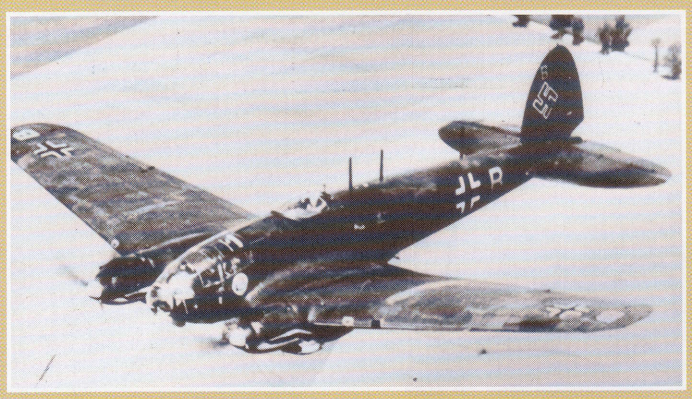

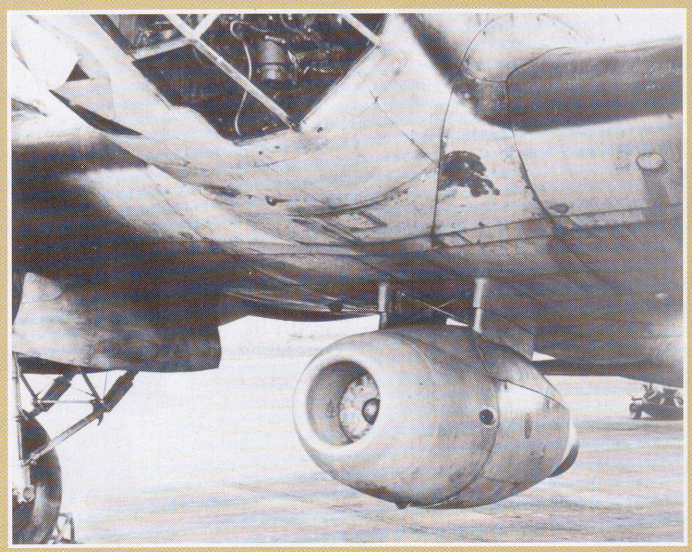

Hieronder:
In plaats van de uitwendige rekken kon de H-6 voorzien zijn van het 'Dobbas' transportsysteem. Bij dit model was het systeem aangepast voor het transport van een 50-mm Pak (antitankkanon). Vanwege zijn formaat maakte de He 111 nooit echt kans om een succesvolle tankdoder te worden.

Linksonder:
Deze machine is voorzien van een HeS 8-turbostraal-aandrijving die gemonteerd is in een gondel onder het midden van de romp. Deze motor werd gebruikt in het testprogramma van de He 280 (jachtvliegtuig met twee straalmotoren). De He 111 werd in diverse vormen ook gebruikt als sleepvliegtuig tijdens testen met He 280-zweegvliegtuigen.

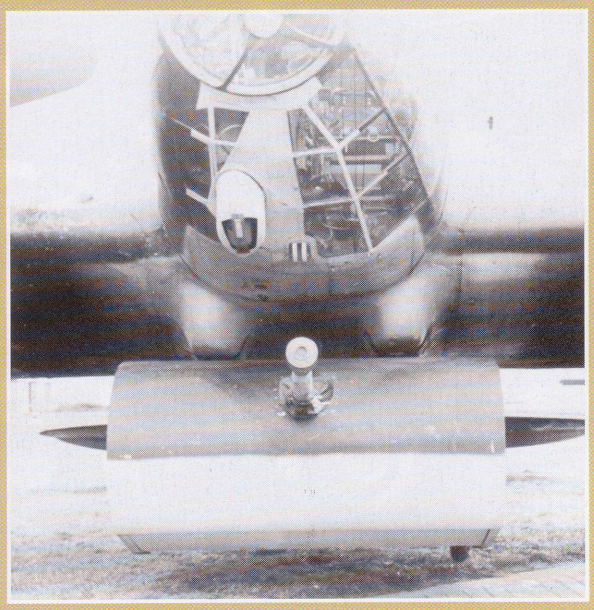

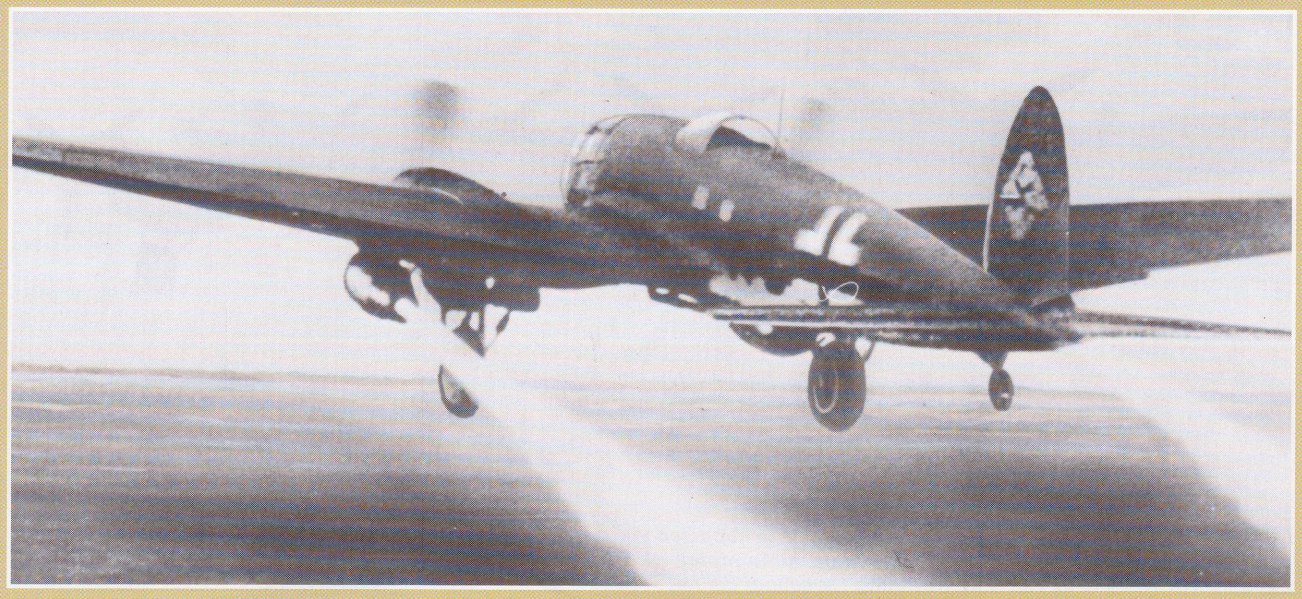

Boven:
Een He 111P werd voor experimenten voorzien van raketten die ondersteuning moesten bieden bij het opstijgen. De installatie werd nooit in de dagelijkse praktijk toegepast en er is verder weinig over bekend.

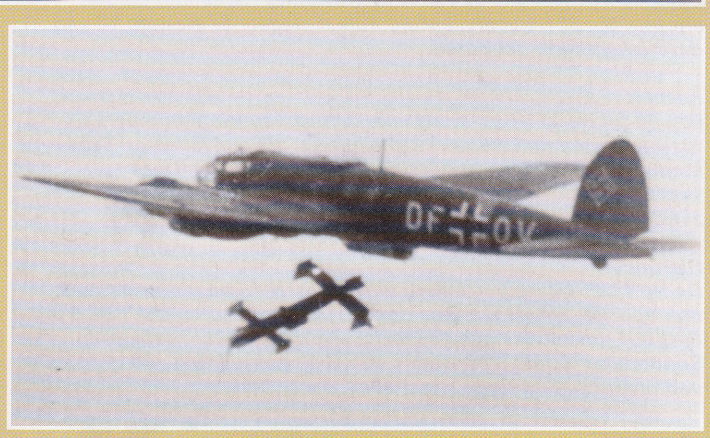

Rechts:
Er werd tenminste één He 111H-6 gebruikt voor testen met torpedo's die voorzien waren van de L 10 Friedensengel *zweefinrichting.*

Hieronder:
De H-6 kon een paar torpedo's vervoeren in de kunststof rekken onder de vleugelbasis. Dergelijke vliegtuigen werden door KG 26 ingezet vanuit bases in Noorwegen tegen geallieerde bevoorradingskonvooien naar Moermansk en Archangelsk.

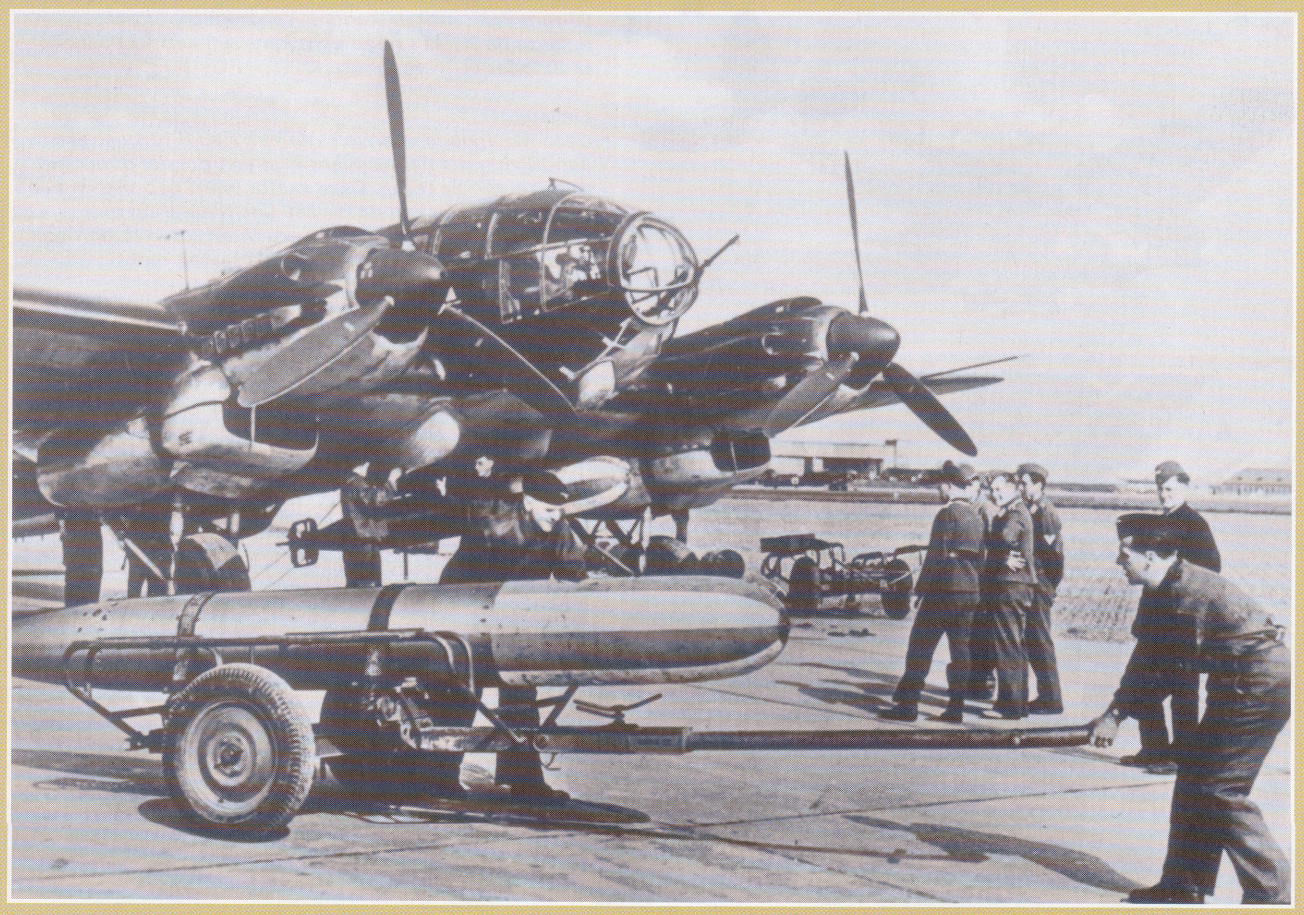

De laatste slag

In april 1945 was het Rode Leger op volle kracht op weg naar de hoofdstad van het Duitse rijk dat alleen nog verdedigd werd door een leger van jongens, oude mannen en wanhopige, fanatieke SS'ers.

IN APRIL 1945 lieten de inwoners van Berlijn zich allang niet meer uit het veld slaan door het geluid van ontploffingen. Temidden van de rokende puinhopen van wat eens een van de belangrijkste stedelijke en culturele centra van Europa was geweest, ging het leven door. Er waren in de stad vooral veel militairen, waaronder de laatste restanten van het reguliere Duitse leger en een samenraapsel van 'buitenlandse legioenen', partijorganisaties en vrijwel ongetrainde dienstplichtigen, die vaak nog niet ouder dan 14 waren. Dag en nacht bestookten de geallieerde vliegtuigen de stad en nam de chaos toe.

RODE VERGELDING

Hitler was achtergebleven in de stad terwijl een groot gedeelte van het partij- en burgerbestuur al naar het betrekkelijk veilige zuiden van Duitsland was gevlucht. In de begindagen van april 1945 trokken eskaders fanatieke partijleden door de puinhopen van Berlijn op zoek naar 'deserteurs' die ze ter plekke ophingen aan straatlampen. Nu er geen enkele vorm van gezag meer was, hadden zij alle vrijheid gekregen. Berlijn veranderde in één grote dodenakker.

Aan de andere kant van de Oder waren de Russen al vergelijkbare getuigen van het nazi-bewind tegengekomen. Tijdens hun opmars door Polen en Oost-Pruisen hadden zij talloze concentratie- en vernietigingskampen en massagraven gevonden waar de nazi's hun misdaden hadden proberen te verbergen. Binnen de Sovjet-Unie zelf had het wrede bewind van de *Gauleiters* miljoenen Sovjetburgers als dwangarbeiders de dood ingejaagd. Het Rode Leger was helemaal niet in de stemming om zich vrijgevig op te stellen tegenover een verslagen vijand.

NAAR HUIS ONTBODEN

Op 1 april waren de maarschalken Zjoekow en Konjew in Moskou aangekomen voor een briefing over de slag om Berlijn. Stalin deelde hen mee dat de geslepen en onbetrouwbare

Hierboven:
De laatste verdedigers van het Duitse rijk konden alleen maar afwachten terwijl de legers onder aanvoering van Zjoekow en Konjew zich voorbereidden op het laatste Russische offensief van de oorlog. Geen enkele Duitser die bij zijn verstand was durfde nog op de overwinning te hopen.

Boven:
***Duitsland voerde officieel al sinds 1943 een 'Totale Oorlog', maar pas eind 1944 werden de laatste reserves opgeroepen in de vorm van de* Volkssturm.**

De verdedigingslinie waar Zjoekows front doorheen moest breken, bestond vooral uit mijnen, ingegraven artillerie en antitankgeschut. Konjew daarentegen kreeg te kampen met fel verzet van de 21e pantserdivisie.

Westere geallieerden snel wilden oprukken naar Berlijn om de stad in te nemen voordat het Rode Leger de stad kon bereiken. Hiermee wist hij beide geharde commandanten er nog meer toe op te zwepen om alles op alles te zetten om als eerste de Duitse hoofdstad te bereiken, voordat de Engelsen en Amerikanen goed en wel het Duitse grondgebied waren binnengetrokken.

RACE OM DE EER

Welke van de twee fronten - Zjoekows 1e Wit-Russische of Konjews 1e Oekraïense front - moest de taak en de eer krijgen om rechtstreeks op te rukken naar Berlijn? Het was een vraag waarop de sluwe Stalin geen duidelijk antwoord gaf; hij tekende een scheidingslijn tussen hun bevelszones op de landkaart, maar liet de lijn stoppen bij Lübben, op een

"WIE NEEMT BERLIJN IN?"

STALIN WIST DAT HIJ succesvolle generaals nodig had om de oorlog met Hitler-Duitsland te winnen, maar hij was zich ook bewust van het feit dat zij zijn eigen machtspositie in gevaar konden brengen. In november 1944 had hij verklaard dat Zjoekows 1e Wit-Russische Front de eer zou krijgen om Berlijn in te nemen. Eind maart 1945 was het echter duidelijk dat als Zjoekow, die al een nationale held was, alle krediet kreeg voor het innemen van Berlijn, hij veel te populair zou worden in de naoorlogse Sovjet-Unie.

Stalin zette Ivan Konjew, die zelf ook graag de stad wilde innemen, ertoe aan om twee tanklegers af te splitsen van zijn hoofddoel, de opmars naar Dresden, en bij de Elbe contact te maken met de westerse geallieerden. Terwijl Zjoekows front nog altijd de taak had de stad in te nemen, had de Sovjet-dictator in feite een race op gang gebracht tussen zijn twee succesvolste generaals. Een derde front - Rokossowski's 2e Wit-Russische Front - zou ten noorden van Berlijn aanvallen om de flank van de operatie af te dekken.

Rechts:
Ivan Konjew was een van de hardste en moedigste generaals van Rusland. In 1941 kreeg hij de leiding over fronten bij Koersk, waarna hij het bevel voerde in de Oekraïne en tenslotte in de opmars door Duitsland.

Bovenaan:
Joseph Stalin was een onverbeterlijke manipulator die misbruik maakte van de rivaliteit tussen Zjoekow en Konjew om de inname van Berlijn te versnellen.

Boven:
Georgi Konstantinovich Zjoekow was de allerbeste Sovjet-bevelvoerder van de Tweede Wereldoorlog. Terwijl hij Konjew vanuit professioneel opzicht respecteerde, mochten de twee generaals elkaar niet echt; een feit dat Stalin graag voor zijn eigen voordeel aanwendde.

goede 30 kilometer van de Duitse hoofdstad. Tijdens het laatste offensief moest het Rode Leger oprukken naar de Elbe en het georganiseerde Duitse verzet wegvagen. Ook moesten ze Berlijn innemen en het garnizoen in de stad vernietigen. Voor dit doel hadden de maarschalken Zjoekow en Konjew zo'n 1.640.000 mannen onder hun bevel met 41.600 kanonnen en mortieren, 6300 tanks, ondersteund door drie luchtlegers en 8400 vliegtuigen. Tegenover hen stonden 7 pantser- en 65 infanteriedivisies, voor zover ze die naam nog waardig waren. Er waren ook zo'n honderd zelfstandige bataljons, meestal restanten van voormalige divisies of formaties met oude mannen, kinderen, zieken, misdadigers of zwakzinnigen.

Hierboven en hieronder:
Duitsers wachten hun lot af. De meeste krijgsgevangenen zullen de eerste tien jaar zeker niet meer terugkeren naar hun vaderland. De burgers staan verkrachtingen, afpersingen, honger en, voor enkelen, de hoop op mededogen te wachten.

GEÏMPROVISEERDE VERDEDIGING

Ze waren bij elkaar verzameld door SS-teams die vanuit het bunkercomplex in Berlijn waar Hitler en zijn intimi zich hadden verscholen waren uitgezonden om een nieuw leger samen te stellen uit de overblijfselen van het Duizendjarige Rijk. Ondanks hun slechte organisatie en gebrekkige training vochten de meeste Duitse formaties die Berlijn moesten verdedigen aanvankelijk zeer fel en efficiënt. Zij lieten weer zien dat een rat in het nauw optimaal gemotiveerd is, en daarom zo vaak het vege lijf weet te redden. Maar de Duitsers konden hun lot niet meer ontlopen.

KANONGEBULDER

In de ochtend van 16 april startte een grootschalig artillerie- en luchtbombardement langs de Oder en de Neisse en kwamen de eerste golven stoottroepen uit de Russische bruggenhoofden gestormd. De Russische artillerie stond wiel aan wiel en leverde urenlang een voorbereidend spervuur af. Na het bombardement rukten de tanks op. De T-34/85's en de IS-2's kwamen tevoorschijn. Op de romp van de tanks reden infanterie-eskaders met hun submachinegeweren en granaten mee, gereed om eventuele infanteriposities aan te vallen die nog in staat

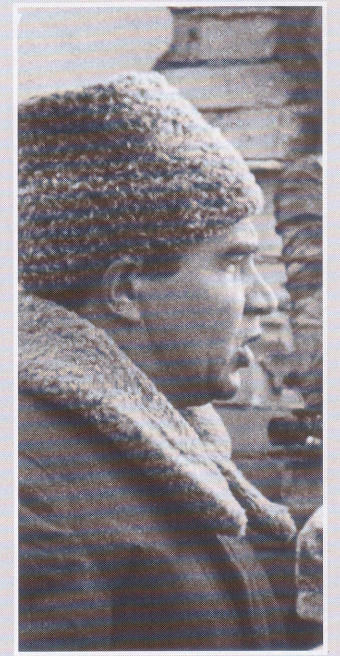

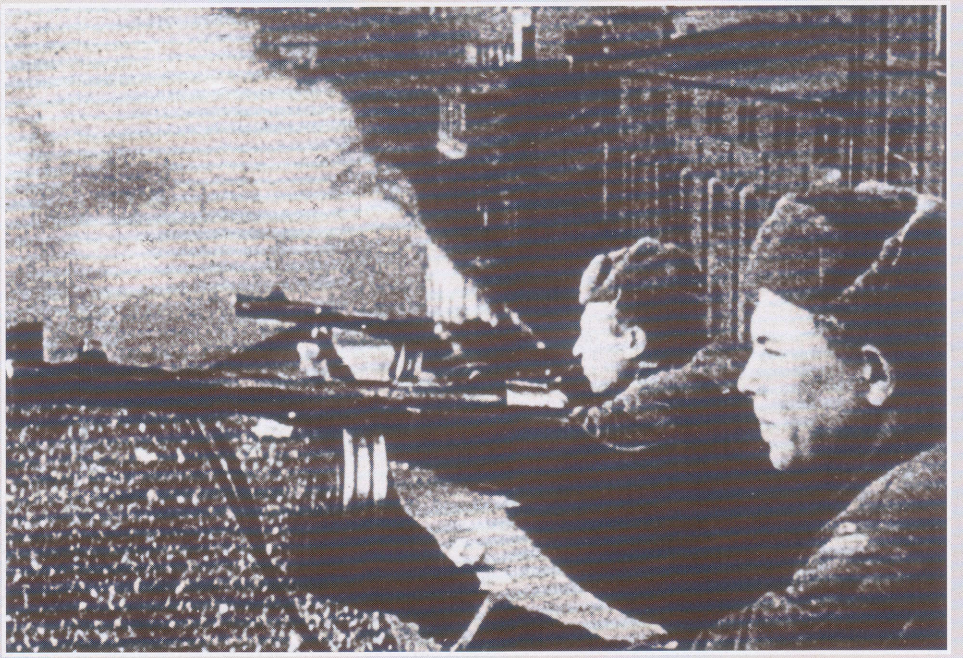

STRAATGEVECHTEN

HITLER GAF DE VERDEDIGERS VAN BERLIJN HET BEVEL TE VECHTEN "tot de laatste man en de laatste kogel". Drie van Zjoekows legers bevonden zich op 21 april echter al in de voorsteden van de stad. Daarbij gingen het 8e gardeleger en het 1e gardetankleger van Tsjoeikow voorop. Tegelijkertijd naderden Konjews 3e en 4e gardetankleger de buitenwijken in het zuiden, nadat ze het hoofdkwartier van de generale staf in Zossen hadden ingenomen. Maar de stad verder binnendringen was een nachtmerrie: de Duitse verdedigers bliezen gebouwen op om de opmars tegen te houden en hardnekkige groepjes in kelders en ruïnes moesten met directe artilleriebeschietingen en vlammenwerpers uitgeschakeld worden. Op 27 april hadden de Duitsers nog een strook van zo'n zestien bij vijf kilometer in handen en stonden de Russische tanks op het punt de genadeslag uit te delen. Er was geen hoop meer voor de Duitsers en op 30 april liet Hitler het Duitse volk in de steek door zelfmoord te plegen.

Hierboven & rechtsbovenaan:
Straatgevechten behoren tot de hardste vormen van oorlogsvoering. Met name in Berlijn ging het hard tegen hard. Hoewel sommige officieren en manschappen het moeilijk vonden om schooljongens in uniform dood te schieten, hadden velen er geen probleem mee. Het Rode Leger had enorme verliezen geleden en de Russische soldaten hadden niet veel mededogen meer met de Duitse soldaten.

Links:
De beslissende aanval op de Reichstag startte op 30 april om 13.00 uur. Hitler bevond zich in zijn bunker amper honderd meter verderop: drie uur later zou zijn lijk al gecremeerd worden. Om 22.50 uur wapperde de Russische vlag op het dak van de Reichstag.

Linksbovenaan:
Het was passend dat generaal Vasily Ivanovich Tsjoeikow de eerste generaal was die door de Duitsers benaderd werd om over de capitulatie te onderhandelen: deze geharde boer uit Toela had zijn leger vanaf de hel in Stalingrad tot aan de nieuwe hel in Berlijn aangevoerd.

De Slag om Berlijn

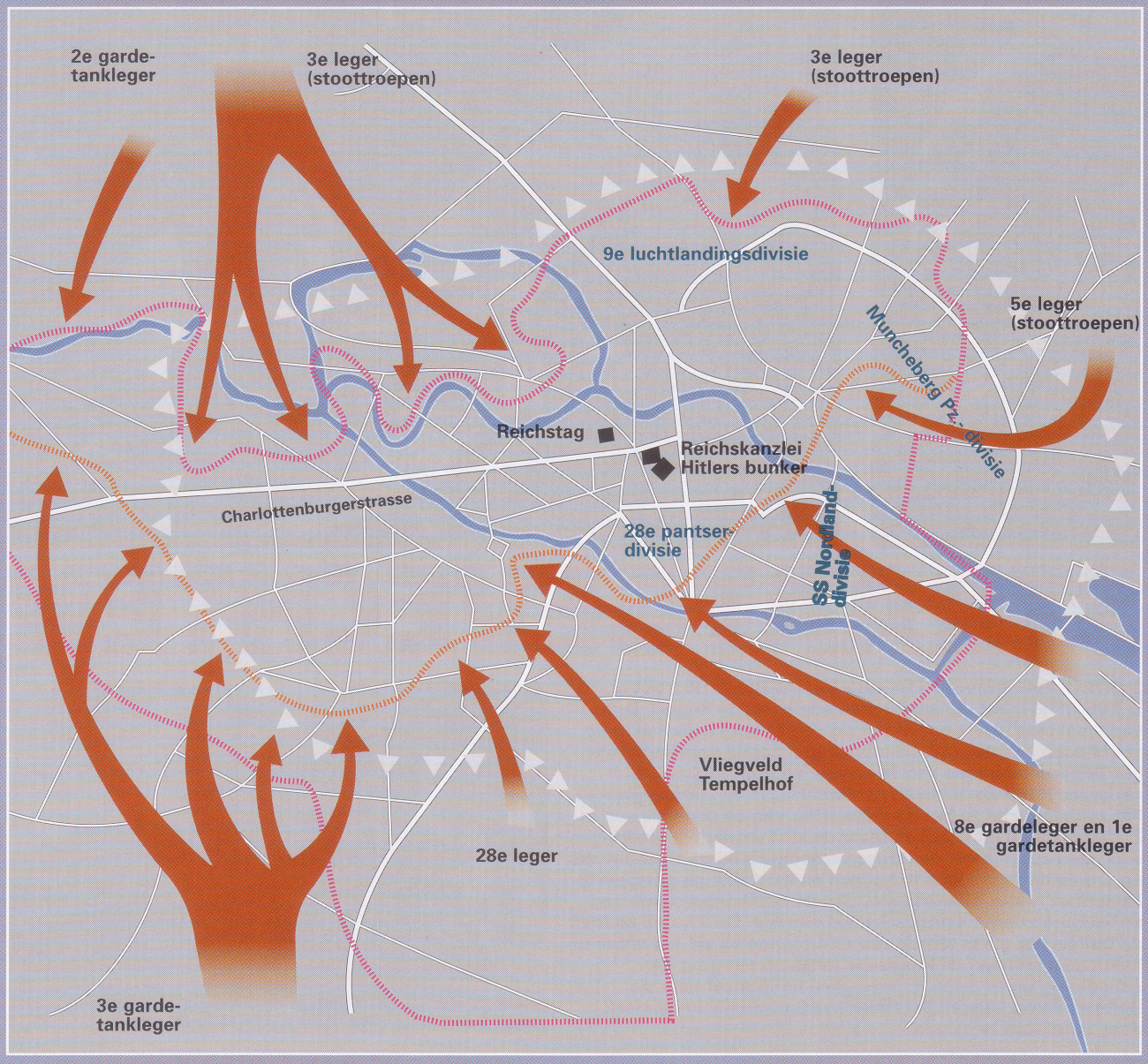

Links: Op donderdag 8 mei ondertekende veldmaarschalk Wilhelm Keitel de onvoorwaardelijke capitulatie van Duitsland. Maarschalk Georgi Zjoekow en Air Chief Marshal Sir Arthur Tedder tekenden het document namens de geallieerden. De oorlog in Europa was voorbij.

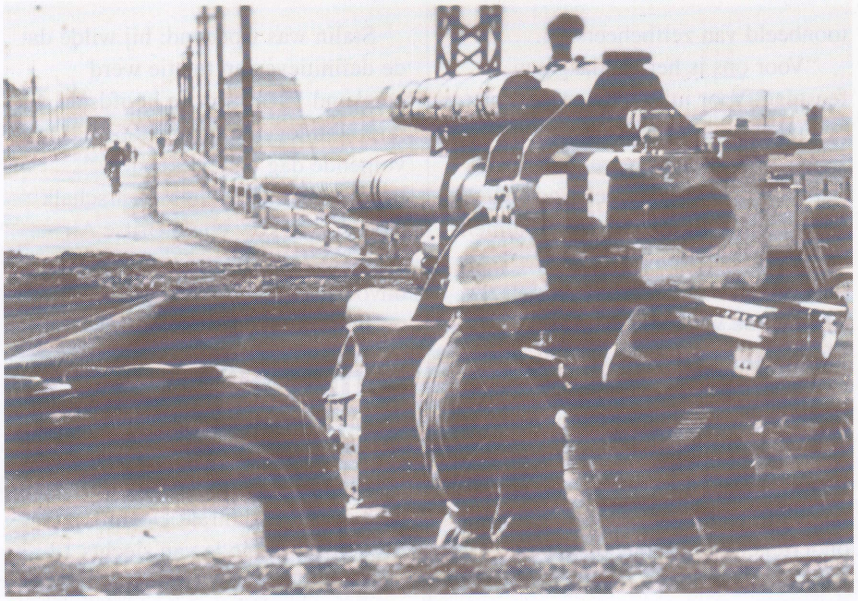

Boven:
Het Duitse verzet in het Oosten hield lange tijd stand tegen het enorme materiële overwicht. Ondanks het gebrek aan luchtsteun, de weinige tanks en de gebrekkige verbindingen, gaf de Ostheer slechts schoorvoetend terrein prijs.

waren om zichzelf te verdedigen. Het kostte de legers van Zjoekow die in het noorden aanvielen twee dagen om een terrein van bijna 8 kilometer te doorkruisen. In het zuiden verliep het niet veel beter: daar legde men in dezelfde periode zo'n 13 kilometer af. Nog altijd vertoonde de Duitse verdediging geen enkel barstje, ondanks de verliezen aan beide zijden.

Konjews stoottroepen kwamen minder verzet tegen en rukten op de eerste dag al zo'n 13 kilometer op. Op 18 april voerde Konjew twee tanklegers aan die hij het bevel gaf zich een weg te banen naar het noordwesten, de voorsteden van Berlijn in. Zijn rechterflank kwam tot vlak bij Lübben.

DOORBRAAK

Zjoekow dreef zijn infanterie en tanklegers nu meedogenloos voort. Op 19 april was hij zowel in het zuiden als het noorden ruim 30 kilometer opgerukt over een front van bijna 65 kilometer breed en hadden ze een groot gedeelte weggevaagd van het Duitse negende leger dat geteisterd werd door een gebrek aan brandstof. Op 21 april meldde generaal Tsjoeikow dat zijn Achtste Gardeleger, waarover hij al sinds Stalingrad het bevel voerde, binnengedrongen was in de zuidoostelijke buitenwijken van Berlijn.

In deze stad leefde Hitler in zijn eigen droomwereld. Hij verplaatste niet-bestaande legers over zijn kaarten alsof hij nog altijd leiding gaf aan een grote troepenmacht.

De werkelijkheid was heel anders. Buiten de bunkers was wat resteerde van het Duitse leger en het partijapparaat uiteengevallen in allemaal individuele personen die hun eigen voorzorgsmaatregelen begonnen te nemen voor de toekomst. Dit liep uiteen van het vermoorden van oude rivalen of verdachte politieke tegenstanders tot het begraven van privé filmopnames en kostbaarheden die uit heel Europa gestolen waren, terwijl de antidesertie-eskaders van de partij hun laatste executies uitvoerden alvorens naar het westen te vluchten.

OPMARS NAAR HET WESTEN

Konjew, die zich ook met de slag om de hoofdstad was gaan bemoeien, liet de bulk van zijn troepen nu naar het westen oprukken, richting de Elbe. Op 20 april hadden twee van zijn tanklegers Luckenwald bereikt, waardoor de Duitse Heeresgruppe Mitte werd afgesneden van Berlijn en van de verdedigers in het noorden. Vervolgens liet hij twee extra legers oprukken naar Potsdam waar ze op 25 april contact maakten met een van de tanklegers van Zjoekow dat vanuit het noorden rond Berlijn was getrokken. De stad, de inwoners ervan en het 200.000-koppige garnizoen waren omsingeld.

DUITSLAND OPGESPLITST

Diezelfde dag bereikten eenheden van het Vijfde Gardeleger de Elbe bij Torgau en een paar minuten later wisselden ze drankjes, hoofddeksels en foto's uit met Amerikanen van de US First Army. De scènes van kameraadschap en samenwerking die daarop volgden werden overal langs de centrale as van Duitsland herhaald, toen soldaten die zich vanuit Stalingrad een weg naar het westen hadden gevochten kennismaakten met hun collega's die vanuit Normandië waren gekomen. Tijdens de korte periode waarin ze tijd kregen om elkaar te leren kennen, leerden zij elkaars kwaliteiten waarderen. Het is een tragedie dat de vriendschappen die hier ontstonden geen lange toekomst beschoren waren.

Op 27 april bevonden de tanks van het Rode Leger zich op de Potsdammer Platz en kon men naast het gedreun van het artilleriegeschut het geluid van handvuurwapens horen, zelfs in de bunker onder de Rijkskanselarij waar Hitler nog steeds verbleef met een aantal partijgetrouwen.

Tenslotte deed Hitler in de namiddag van 30 april het onvermijdelijke. Hij wilde geen verantwoording afleggen voor zijn daden en pleegde zelfmoord, na eerst de trouwe Eva Braun van het leven te hebben beroofd. Hun lijken werden verbrand in de tuin buiten de bunker.

DE STRATEN VAN BERLIJN

Rond de bunker trok het Rode Leger een desolate wildernis binnen van kapotte gebouwen waar zich nog geïsoleerde verzetshaarden bevonden. Veel van de resterende posities werden bemand door eenheden van buitenlandse legioenen van de Waffen-SS. Deze mannen beseften maar al te goed wat ze konden verwachten als ze in handen van het Rode Leger vielen en gaven er de voorkeur aan om dan maar strijdend ten onder te gaan. De bevelvoerders van het Rode Leger verspilden niet al te veel tijd aan deze vijandelijke posities. Zij lieten een aantal 152-mm

houwitsers aanrukken om de verzetshaarden weg te blazen. Cameralieden van het Rode Leger legden dit vast om de arbeiders in eigen land te laten zien wat er door hun activiteiten werd mogelijk gemaakt. Op 1 mei werd generaal Tsjoeikow in het centrum van Berlijn benaderd door generaal Krebs, de chef van de Duitse generale staf, plus drie andere officieren met een witte vlag die over de capitulatie wilden onderhandelen. De Duitse generaal had het lef de conversatie te openen met de opmerking: "Vandaag is het 1 mei, een belangrijke feestdag voor onze beide naties."

"EEN BELANGRIJKE FEESTDAG"

Het antwoord van Tjoeikow was een toonbeeld van zelfbeheersing.

"Voor ons is het vandaag een feestdag. Voor jullie lijkt me dat niet helemaal op te gaan!"

Maar de eerste stappen in de richting van een officieel einde aan de gevechten in Europa waren genomen.

Berlijn gaf zich op 2 mei onvoorwaardelijk over. Op 4 mei aanvaardde veldmaarschalk Montgomery de overgave van alle Duitse troepen in het noorden. Op 7 mei werd het document voor de 'onvoorwaardelijke capitulatie van Duitsland aan de westerse geallieerden en aan Rusland' ondertekend door generaal Jodl namens de Duitsers en de generaals Bedell Smith, Suslaparow en de Franse generaal Sevez namens de overwinnaars.

Stalin was woedend: hij wilde dat de definitieve capitulatie werd getekend in Berlijn, de hoofdstad die door zijn leger was ingenomen. De volgende dag ondertekenden veldmaarschalk Keitel, maarschalk Georgi Zjoekow en de Britse Air Marshal Tedder een tweede onvoorwaardelijke overgave. De oorlog in Europa was voorbij.

GÖTTERDÄMMERUNG

Alvorens zelfmoord te plegen had de Führer zijn testament opgemaakt. Daarin droeg hij de leiding over het land over op admiraal Doenitz. Binnen een periode van slechts 12 jaar had Hitler zijn land vanuit de totale chaos tot een ongekend machtige natie gemaakt en vervolgens weer laten terugvallen in de chaos.

Hieronder:
Veldmaarschalk Montgomery samen met maarschalk Zjoekow en Rokossowski in de straten van Berlijn na de definitieve capitulatie van Duitsland.

PARTIJLEDEN

Omdat hij zelf geen militaire onderscheidingen had, moest Reichsführer-SS Heinrich Himmler *het stellen met de partijonderscheidingen die zijn uniform tooiden. Hier zien we hem met een bronzen sportspeld van de SA en de gouden partijspeld op zijn linker borstzak. Het lintje in het knoopsgat van zijn rechterzak is de 'Blutorden' die werd uitgereikt aan iedereen die had deelgenomen aan de Hitler-Ludendorff-putsch van 1923.*

In de beginjaren van Hitlers bewind had het absoluut voordelen om lid van de nazipartij te zijn.

HET LIDMAATSCHAP VAN DE NSDAP bleef niet altijd iets waar men in nazi-Duitsland trots op kon zijn, met name nadat de oorlog zich tegen het nazi-rijk keerde. Het volk had een zondebok nodig en door de inefficiëntie en corruptie van de partij werden haatgevoelens vaak als eerste op de partijleden geprojecteerd. Maar tijdens de jaren waarin Hitlers macht toenam, was het partijlidmaatschap vaak de enige weg naar succes. Ambitieuze mannen die nog geen lid waren van de partij, meldden zich snel aan. Het lidmaatschap steeg van nog geen miljoen in 1933 tot bijna drie miljoen in 1935. In 1945 telde de NSDAP meer dan achtenhalf miljoen volwaardige leden.

UITERLIJK VERTOON

De partijfunctionarissen waren gemakkelijk te herkennen aan hun bruine uniform en uitgebreide versierselen die hen de bijnaam 'goudfazanten' opleverde. Ook SA'ers en SS'ers droegen herkenbare uniformen. De meeste partijleden waren echter

gewone burgers die men meestal kon herkennen aan hun lidmaatschapsspeld of aan de reversspelden waarmee werd aangegeven dat ze bij een speciale partijorganisatie hoorden of bij een staatsorgaan waarover de partij de leiding had. De partijspeld die in 1920 werd geïntroduceerd en bedoeld was voor alle actieve leden van de NSDAP, was een eenvoudig hakenkruis met een rode, geëmailleerde achtergrond. Hij werd in grote hoeveelheden geproduceerd. Voor het eind van de Tweede Wereldoorlog werden er minstens tien miljoen van uitgereikt.

De partijspeld werd meestal naast andere onderscheidingen gedragen. Voor burgers, of voor militairen in burgertenue, waren dit meestal reversspelden.

Hierboven:
De paramilitaire tak van de NSDAP, de* Sturm Abteilung *of SA, was veruit de grootste bron van partijleden. De meeste onderscheidingstekens en uitrustingsstukken waren specifiek voor de SA ontworpen (zoals de dolk, de armbanden en spelden op deze foto), maar toch bleef men het altijd een eer vinden om het partijspeldje te dragen.

Rechts:
De ring met het doodshoofd was een symbool dat alleen maar gedragen kon worden door leden van de SS die in een goed blaadje stonden bij de* Reichsführer-SS. *Dit persoonlijke geschenk van Heinrich Himmler vormde een blijk van waardering voor het plichtsbesef en de trouw aan de Führer van de drager.

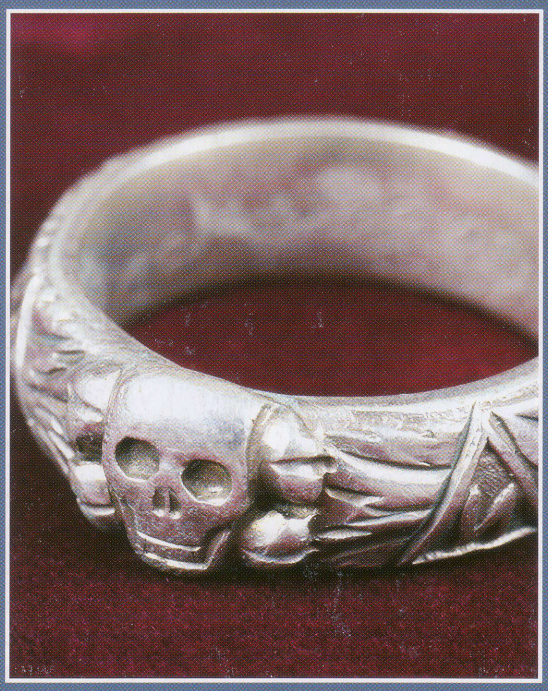

GOUDEN PARTIJSPELD

Hierboven:
Adolf Hitler in Berchtesgaden in de zomer van 1943. Hitler kleedde zich altijd sober. Aan het eind van zijn leven droeg hij nog maar drie onderscheidingen op zijn uniformen. Twee daarvan had hij in de Eerste Wereldoorlog verdiend - het IJzeren Kruis Eerste Klasse en de onderscheiding voor oorlogswonden. Daarboven droeg hij het Goldenes Parteiabzeichen *(de gouden partijspeld).*

Rechts:
Julius Streicher in gesprek met Joachim von Ribbentrop. Streicher was Gauleiter van Franken, uitgever van der Stürmer *en drager van de gouden partijspeld. Aanvankelijk werd deze onderscheiding alleen gedragen door de eerste 100.000 leden van de NSDAP en werd hij een symbool van de oude garde van de nazi's.*

Boven:
Hoewel de gouden partijspeld bedoeld was voor de eerste leden van de nazi-partij, reikte Hitler hem later ook uit aan "degenen die zich op bijzondere wijze hebben onderscheiden binnen de nationaal-socialistische beweging en die hebben bijgedragen tot het realiseren van onze doelen."Dit betrof onder andere Albert Speer en Hitlers militaire 'jaknikker', Wilhelm Keitel.

Boven:
De in 1933 door het ministerie van luchtvaart opgerichte Reichsluftschützbund *(RLB) was een vrijwillige burgerverdedigingsorganisatie die in 1944 werd overgenomen door de NSDAP.*

Hieronder:
Reversspelden van de Reichsnährstand. *Deze organisatie was verantwoordelijk voor het agrarische beleid van de nationaal-socialistische partij. Walther Darré, de leider van deze organisatie, bedacht de pakkende leus* Blut und Boden.

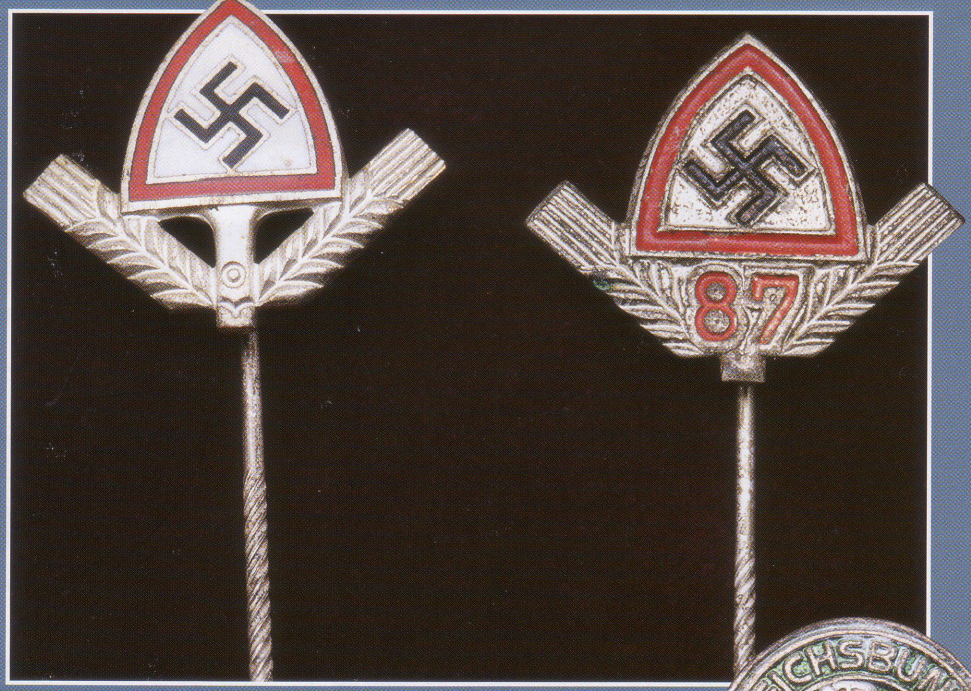

Boven:
Reversspelden die werden gedragen door de leden van de Reichs Arbeitsdienst. *De nazi's geloofden sterk in het idee dat alle burgers de plicht hadden om voor de staat te werken. Op het embleem van de RAD stond een korenaar die het werk op het land symboliseerde en een schop als symbool van fysieke arbeid.*

Rechts:
De partij trachtte alle arbeiders in Duitsland onder te brengen in een streng gereguleerd systeem. Deze speld werd gedragen door de Reichsbund Deutscher Kleingartner *- de Rijksbond van Duitse volkstuinders.*

Hieronder: Reversspelden die werden gedragen door de leden en deelnemers van Kraft durch Freude. *De grote vrijetijdsorganisatie was een van de belangrijkste kanalen waarlangs de NSDAP de nationaal-socialistische boodschap naar het gewone volk overbracht.*

De Reichskul-turkammer *controleerde het artistieke en creatieve leven in Hitler-Duitsland. Geen enkele kunstenaar, artiest, schrijver of programmamaker kon iets maken zonder goedkeuring van deze organisatie.*

Volksdeutsche Mittelstelle (Vomi)

De Vomi, het centrale bureau voor *Volksdeutsche*, was de belangrijkste afdeling van de NSDAP inzake etnische Duitsers van buiten het Duitse rijk. Een aantal Europese landen had grote groepen Duitssprekende inwoners, die door de nazi's werden aangeduid als *Volksdeutsche*. Dit betrof landen als Polen, Hongarije, Transylvanië in Roemenië, het Sudetenland in Tsjecho-Slowakije en Joegoslavië. Volgens de rassentheorie van de nazi's hadden alle Duitssprekenden overal ter wereld een directe band met het Germaanse ras in Duitsland. De Vomi werd in 1936 door Rudolf Hess opgericht. Als SS-afdeling kwam het bureau onder leiding van *Gruppenführer* Werner Lorenz. Twee jaar later kwam het rechtstreeks onder het bestuur van de Führer, hetgeen aangaf hoeveel belang de nazi's hechtten aan de Duitsers in het buitenland. In 1939 werd de Vomi belast met het herhuisvesten van Volksdeutsche binnen het Duitse rijk.

Tegelijkertijd zette het Duitse ministerie van buitenlandse zaken een departement op onder leiding van Ernst Wilhelm Bohle om de activiteiten van Duitse nationalisten in het buitenland te coördineren. Deze *Auslands-Organisation* (AO) had acht afdelingen voor verschillende geografische zones en werd als de 43e Gau van het Duitse rijk gezien. Het effect van de AO was niet altijd even groot, maar toch verklaarde Bohle met veel gevoel voor theater: "Een Duitse dag in Buenos Aires of Chicago is voor ons even belangrijk als de strijd van onze broeders aan de grenzen".

Rechtsboven:
Kinderen van Sudeten-Duitsers na de inname van de Duitssprekende gebieden van Tsjecho-Slowakije door de Duitsers. De nazi's zagen de Duitssprekende gemeenschappen buiten hun landsgrenzen als onderdeel van het Duitse rijk, zo lang ze maar aan de rassencriteria van de nazi's voldeden.

Volksgericht

Het Volksgericht werd in 1934 in Berlijn opgezet om politieke zaken en gevallen van verraad te berechten. Dit gerecht werd vooral bekend vanwege het 'snelrecht' dat werd toegepast op de samenzweerders tegen Hitler in juli 1944. Het *Volksgericht* hield zitting in het rechtsgebouw in Berlijn. Het bestond uit twee professionele rechters, plus vijf anderen die geselecteerd waren uit de partijtop, de SS en de strijdkrachten. De stem van de twee professionele rechters woog altijd zwaarder dan die van de andere leden van het gerecht. In de rechtszaal hingen drie grote hakenkruisvlaggen en stonden borstbeelden van Frederick de Grote en van Hitler. Van 1942 tot 1945 werd het Volksgericht voorgezeten door rechter Roland Freisler, die er een terreurinstrument van maakte. Hij beledigde de gedaagden, die werden aangeduid als *Volksschüdlinge* - vijanden van het volk. De sessies vonden binnenskamers plaats, hoewel er wel filmploegen werden toegelaten voor de processen tegen de verdachten van de bomaanslag op Hitler. Tegen een uitspraak van het Volksgericht was geen beroep mogelijk. Van 1944 tot 1945 had het Volksgericht bijna onafgebroken zitting en werd het ene doodvonnis na het andere uitgesproken. Op 3 februari 1945, juist op het moment dat de gedaagde Fabian von Schlabrendorff de rechtszaal werd binnen geleid, viel er een Amerikaanse bom op het rechtsgebouw in Berlijn, waardoor het *Volksgericht* vernield werd en Freisler gedood werd. Schlabrendorff ontsnapte en overleefde de oorlog.

Boven:
Het Volksgericht werd ingesteld naar aanleiding van de juridische problemen die de nazi's hadden met het proces na de Rijksdagbrand. De leden van het gerecht werden door Hitler persoonlijk benoemd. Onder het voorzitterschap van rechter Roland Freisler sprak dit gerecht in de periode van 1942 tot 1944 4900 dood-vonnissen uit.

Volkssturm

De *Volkssturm* was de Duitse burgerafweer die in september 1944 werd opgericht. Alle mannelijke burgers van 16 tot 60 die in staat waren een wapen te dragen, werden hiervoor opgeroepen. De organisatie werd volgens militaire principes getraind en georganiseerd, maar door het gebrek aan wapens was de training en de operationele inzetbaarheid van deze beweging beperkt. De leiders werden geworven uit de SS, SA, NSKK en de *Hitlerjugend*. Het enige wapen dat de meeste leden van de *Volkssturm* kregen was de enkelschots *Panzerfaust*. Handvuurwapens van twijfelachtige kwaliteit werden in grote aantallen geproduceerd en tal van mannen en jongens werden bewapend met wapens uit de Eerste Wereldoorlog of vuurwapens die eerder tijdens de oorlog waren buitgemaakt.

De leden van de *Volkssturm* gaven zich vaak maar wat graag over aan de Westerse geallieerden. In Oost-Duitsland was overgave aan het Russische leger echter geen optie, en vocht de *Volkssturm* vastberaden. In januari 1945 gaf Hitler het bevel dat de *Volkssturm* moest worden samengevoegd met de reguliere legereenheden. Dit verklaart waarom er aan het eind van de oorlog zoveel schooljongens en oudere mannen gevangen werden genomen door de geallieerden.

Rechtsboven:
Twee oudere leden van de 'Volkssturm' geven zich in 1945 over aan de westerse geallieerden. Er waren in totaal zes miljoen mannen en jongens beschikbaar voor de* Volkssturm*, maar de meesten van hen kregen geen moderne wapens of effectieve training, en honderdduizenden van hen sneuvelden tijdens de strijd.

Volkswagen

De Volkswagen, die oorspronkelijk de *KdF Wagen* zou heten, werd in de periode 1933 - 1934 ontworpen door Dr. Ferdinand Porsche, die indertijd als ontwerper voor Daimler-Benz in Stuttgart werkte. Men zegt dat Hitler de ontwerpcriteria voor deze auto bepaalde. Tot die tijd waren auto's een luxe die voorbehouden was aan de middenklasse, maar de VW moest ook betaalbaar worden voor gewone arbeiders, die hem op basis van wekelijkse aanbetalingen konden aanschaffen. Hitler kondigde het project in 1935 aan en op 26 mei 1938 legde hij de eerste steen voor een fabriek in Fallersleben bij Braunschweig waar de auto gebouwd zou worden. Meer dan 330.000 arbeiders tekenden in op de aankoopregeling voor deze auto's en brachten RM 280 miljoen bijeen. Er werden proefmodellen gebouwd, maar tijdens de oorlog concentreerde de fabriek zich op de bouw van de *Pkw Typ 62* en *Typ 82 Kübelwagen*, een 4 x 4-terreinwagen als Duitse equivalent van de Jeep. Sommige VW Kevers die tijdens de oorlog gebouwd werden, werden door het Duitse leger gebruikt, o.a. de 4x2 *Pkw Typ 82E/ Typ 51 Limousine*. Na de oorlog hervatte het Britse militaire bewind de productie, zonder zich de fabriek toe te eigenen.

Boven:
Geen enkele arbeider die zich had ingeschreven voor het aanbetalingsprogramma kreeg ook daadwerkelijk een nieuwe auto. Met het uitbreken van de oorlog was de productie van VW volledig voor het leger bestemd.

Vrouwen

De nationaal-socialisten hadden uitgesproken ideeën over de plek van de vrouw in de moderne wereld. Alle rechten die de vrouwen eind 19e en begin 20e eeuw met zoveel moeite verworven hadden, werden hen weer ontzegd. Onder de nazi's was er voor vrouwen geen rol weggelegd op het gebied van economische en politieke zaken. De NSDAP zag vrouwen als moeders en huisvrouwen die vooral zoveel mogelijk raszuivere kinderen moesten baren en opvoeden voor het *Volk*. Tijdens de Weimarrepubliek waren steeds meer vrouwen buitenshuis gaan werken: omdat vrouwen meestal minder betaald kregen dan gelijkwaardige mannelijke arbeiders gaven veel werkgevers de voorkeur aan een vrouwelijke arbeidskracht. De nazi's hadden beloofd de werkloze Duitsers weer aan werk te helpen en een van de methoden waarmee ze dit wilden realiseren was door de vrouwen op de werkvloer weer door mannen te vervangen. Maar vrouwen waren nog altijd goedkoper dan mannen en de werkgevers verzetten zich tegen de plannen van de regering. De meeste mannelijke arbeidskrachten waren in 1936 echter weer aan het werk, waardoor de nationaal-socialisten er nooit in slaagden de vrouwen volledig uit het arbeidsproces te weren. Toen de oorlog uitbrak, moest men zelfs propaganda voeren om extra vrouwelijke arbeiders te werven. Tegelijkertijd werd er in de propaganda veel aandacht besteed aan de waarden van het moederschap en het gezin. Het moederschap werd beschreven als het grootste mysterie op aarde en het onderwerp werd uitvoerig behandeld in boeken en films. Het uit Amerika overgewaaide verschijnsel 'moederdag' werd een officiële feestdag in het Derde Rijk. Vanaf 1938 werd deze dag elke derde zondag van mei gevierd.

Waffen-SS

De Waffen-SS of 'gewapende' SS was de militaire en grootste tak van de SS. Deze bestond uiteindelijk uit 39 divisies. Tijdens het bestaan van dit onderdeel vochten er in totaal bijna een miljoen mannen van 15 nationaliteiten bij de Waffen-SS. De Waffen-SS nam deel aan 12 grote campagnes en stond bekend om hun moed, gevechtskwaliteiten en agressieve leiders. De eliteformatie van de Waffen-SS, de *Leibstandarte Adolf Hitler*, leverde voor de oorlog de erewachten voor buitenlandse VIP's die op bezoek kwamen bij Hitler. De Waffen-SS kwam vrijwel niet in actie in Polen, maar vocht wel in Frankrijk, op de Balkan en in Rusland. In het begin werden er strikte fysieke normen gehanteerd voor de soldaten die bij de Waffen-SS wilden vechten, maar door het afnemende aanbod aan mankracht werden Himmlers ronselaars gedwongen ook Duitssprekende inwoners in de rest van Europa te werven. Later werden er zelfs Joegoslaven, Italianen en Oekraïners tot de SS toegelaten. De meeste buitenlandse formaties bleken van weinig waarde te zijn in het veld. Om bloedtransfusies aan het front gemakkelijker te maken, was de bloedgroep van de soldaten van de Waffen-SS onder hun linkerarm getatoeëerd. Toen de SS en de Waffen-SS in Neurenberg als criminele organisaties werden aangeklaagd, werd deze tatoeage een effectieve manier om oud-SS'ers na 1945 te identificeren.

Boven:
De eerste leden van de Waffen-SS beschouwden zichzelf terecht als een elite. Maar naarmate Himmler steeds meer buitenlandse vrijwilligers toeliet, zakte het niveau.

Wagner, Richard (1813 - 1883)

De componist en schrijver Richard Wagner (1813 - 1883) was een genie die een nieuwe kunstvorm ontwikkelde. Zijn opera's waren van grote waarde voor de opkomst van het Duitse nationalisme en voor de verspreiding van de kennis van Germaanse mythologie en helden. Maar afgezien van de prachtige muziek die hij schreef, heeft het er alle schijn van dat Wagner een fervent antisemiet was. Wagner bekritiseerde de dichter Heinrich Heine als "het geweten van het jodendom, net zoals het jodendom het slechte geweten is van onze moderne beschaving". In september 1850 publiceerde Wagner een artikel over de rol van het jodendom in de muziek. Onder het pseudoniem 'K. Freigedank' (K. Vrijdenker) schreef hij, "Je kunt je niet voorstellen dat een jood op het toneel een klassieke of moderne rol zoals een held of een minnaar uitbeeldt, zonder ongewild aan te voelen hoe ridiculuul een dergelijke voorstelling zou zijn". Toen duidelijk werd dat Wagner de schrijver van dit artikel was, dachten veel schrijvers dat de Duitse componist alleen maar jaloers was op het professionele succes van Meyerbeer en Mendelssohn. Andere critici dachten dat hij aan paranoia leed en er waren zelfs mensen die aan zijn gezonde verstand twijfelden. Ongeacht wat de waarheid was, omarmde Hitler zijn ideeën van ganser harte.

Boven:
Hoewel 'Lohengrin' Hitlers favoriete opera was, werd de antisemitische en nationalistische boodschap van 'Die Meistersinger' gezien als de artistieke personificatie van het nationaal-socialisme.

Walküre

Walküre was de codenaam voor de operatie die bedacht was om de belangrijkste Duitse steden en installaties te beschermen in het geval van een opstand door de duizenden buitenlandse arbeiders die in het Duitse rijk te werk waren gesteld. De plannen die in juli 1943 werden vrijgegeven, boden de samenzweerders van de bomaanslag tegen Hitler een perfecte dekmantel voor hun opzet om de macht in Berlijn over te nemen nadat Hitler in Rastenburg gedood zou zijn. In de volle overtuiging dat Hitler dood was, zette kolonel Claus von Stauffenberg het Walküre-plan in werking. Generaal Paul von Hasse, die betrokken was bij de bomaanslag, gaf majoor Otto-Ernst Remer het bevel de ministeries in de Wilhelmstrasse af te sluiten en Dr. Goebbels te arresteren. Remer voerde het bevel over het *Wachbataillon Grossdeutschland* - het wachtbataljon van het leger voor Berlijn, dat in de buurt van Döberitz was gelegerd. Remer nam het ministerie van propaganda in, maar liet zich er door Goebbels toe overhalen met Rastenburg te bellen waar hij Hitler zelf te spreken kreeg. Hitler bevorderde Remer onmiddellijk tot *Oberst* en gaf hem het bevel zijn mannen ter beschikking te stellen aan *Reichsführer SS* Heinrich Himmler en hem te assisteren bij het arresteren van de samenzweerders.

Boven:
***Otto-Ernst Remer was een van de sleutelfiguren op 20 juli. Als hij zijn 'Walküre'-orders stipt had opgevolgd, dan was Hitler wellicht afgezet. Hier kijkt Remer naar een parade van onderdelen van het* Wachbataillon Grossdeutschland.**

Wandervögel

De 'Trekvogels' was een jeugdbeweging die rond 1895 in Berlijn werd opgericht door Herman Hoffmann en Karl Fischer. De "Wandervögel" werd in 1901 formeel ingeschreven als organisatie voor jongens die naar de middelbare school gingen. De filosofie van de beweging was ingegeven door het verlangen de trend te keren van migratie vanaf het platteland naar de steden. De oprichters verwierpen de industriële maatschappij die volgens hen besmet was door het joodse kapitaal en wilden de jeugd weer laten kennismaken met de Duitse bossen en meren. Het was hun doel het romantische idealisme en nationalisme te doen herleven. De leden van de beweging begroetten hun metgezellen met een vrolijk 'Heil' en heven een arm op als begroeting. In 1914 had de beweging 25.000 leden verdeeld over verschillende groepen in heel Duitsland. De groepen wandelden, kampeerden en zongen gezamenlijk. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden meer dan 7000 leden van de Wandervögel aan het front gedood. Veel van de meer *völkische* groepen braken in de jaren 20 met de oorspronkelijke beweging en werden opgenomen in de Hitlerjugend. De *Wandervögel*-bonden werden in 1933 officieel ontbonden.

Boven:
Leden van de* Alwasser-vogel *van Berlijn-Steglitz marcheren in 1932 door de natuur. Al snel zouden dergelijke onafhankelijke groeperingen worden opgeslokt door de Hitlerjugend.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 13: De nazi's en de jeugd

Wannsee-conferentie

Een vergadering die op 20 januari 1942 werd gehouden in Wannsee, een voorstad van Berlijn. De voorzitter, Reinhard Heydrich, had de vergadering georganiseerd om de plannen te maken voor de 'Definitieve Oplossing voor het Europese Jodenvraagstuk' oftewel *die Endlösung*. Hoge nazi's die daarbij aanwezig waren, waren onder andere *Gauleiter* Dr. Meyer en *Reichsamtsleiter* Dr. Leibrandt van het ministerie voor de bezette gebieden in het Oosten, *Staatssekretär* Dr. Stuckart van het ministerie van binnenlandse zaken, *Staatssekretär* Neumann van het bureau voor het vierjarenplan, *Staatssekretär* Dr. Freisler van het ministerie van justitie, *Staatssekretär* Dr. Buhler als vertegenwoordiger van het *Generalgouvernement*, *Unterstaatssekretär* van buitenlandse zaken Luther, *SS-Oberführer* Klopfer van de partijkanselarij, *Ministerialdirektor* Kritzinger van de rijkskanselarij, *SS-Obergruppenführer* Hoffmann van RuSHA, *SS-Gruppenführer* 'Gestapo' Müller en *SS-Obersturmbannführer* Eichmann van de RSHA, *SS-Oberführer* Dr. Schöngarth van de centrale regering van Polen, en *SS-Sturmbannführer* Dr. Lange, commandant van *Einsatzgruppe* 2. In de notulen van de bijeenkomst is vastgelegd hoe Heydrich in eufemistische bewoordingen de evacuatie van joden aanduidde als de "Endlösung". Na de oorlog beweerde Luther dat hij de ware reden voor de conferentie niet had begrepen. Toen Adolf Eichmann in 1960 in Israël werd ondervraagd, zei deze echter dat de notulen achteraf waren aangepast en dat Heydrich nadrukkelijk had gesproken over het uitroeien van de joden.

Boven:
Reinhard Heydrich had van Hermann Goering opdracht gekregen een "totaaloplossing te bedenken voor het vraagstuk van de Europese joden." Hij organiseerde daarvoor een bijeenkomst in een herenhuis dat eigendom was van de Kriminal Polizei.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 18: Wannsee-conferentie

Werkloosheid - Arbeitslosigkeit

De werkloosheid tijdens de Weimarrepubliek was een krachtig wapen voor de nazi's. Begin 1933 waren er meer dan zes miljoen Duitsers werkloos, hetgeen neerkwam op 19 procent van de werkende bevolking. De nazi's trokken alle eer naar zich toe voor de werkverschaffingsprojecten waardoor het werkloosheidscijfer snel daalde, maar deze projecten waren in feite nog door de Weimar-regering opgestart. In januari 1934 waren er 3.700.000 werklozen in Duitsland. In de jaren daarna daalde dit cijfer tot 2.900.000 in januari 1935, 2.500.000 in januari 1936 en 1.800.000 in januari 1937. In het voorjaar van 1937 waren er nog minder dan een miljoen werklozen over. De *Notsandarbeit* werkverschaffingsprogramma's omvatten herbebossings- en inpolderingsprojecten, dijkenbouw en de aanleg van autowegen. De nazi's streken er de eer voor op dat ze het land weer aan werk zouden hebben geholpen, maar dit had veel minder te maken met hun economische beleid dan met de algehele verbetering van de wereldeconomie die medio jaren 30 optrad. De statistici van de regering bewerkten de cijfers zodat de nazi's er beter op kwamen te staan en vermeldden alleen arbeiders die ze als 'politiek betrouwbaar' aanmerkten als werklozen.

Wessel, Horst (1907-1930)

Horst Wessel, de straatvechter die na zijn gewelddadige dood een nazi-martelaar werd, werd op 9 oktober 1907 in Bielefeld geboren. Hij was de zoon van een evangelische priester. Hij ging studeren in Berlijn, maar raakte daar betrokken bij rechtse politieke activisten. In 1926 werd hij lid van de NSDAP en door zijn gewelddadige inborst klom hij snel op binnen de SA. Aan het eind van de jaren 20 werd hij het hoofd van *Sturmabteilung* 5, in de sterk communistische wijk Friedrichshain.

Wessels politieke belangstelling verminderde toen hij verliefd werd op een ex-prostituee. Zij werd naar hun appartement gevolgd door haar voormalige pooier, Ali Höhler, die banden met de communisten had. Höhler brak samen met een aantal activisten van het Rotfront de woning binnen en tijdens het gevecht daarna werd Wessel door zijn hoofd geschoten.

Dr. Goebbels zag de propagandamogelijkheden van dit incident en schreef dagelijks over de toestand van Wessel in het partijblad Der Angriff. Toen hij op 23 februari stierf, werd Wessel "een bloedgetuige voor de beweging" genoemd. Een gedicht dat Wessel schreef en dat op 23 september 1929 was gepubliceerd in *Der Angriff*, werd op de melodie van een zeemansliedje gezet en werd het *Horst-Wessel-Lied*, oftewel *Die Fahne hoch*. Dit pakkende wijsje werd het tweede volkslied in nazi-Duitsland. Veel straten en militaire formaties zouden later de naam Horst Wessel dragen.

Boven:
Joseph Goebbels misbruikte de dood van Horst Wessel om van hem een nazi-martelaar te maken. Dit proces werd nog versterkt door het lied waarvan Wessel zelf de tekst had geschreven.

Ali Höhler werd in 1933 door de SA vermoord.

Westerbork

Het kamp Westerbork lag in Nederland en werd in 1939 oorspronkelijk gebouwd als opvangkamp voor joodse vluchtelingen uit Duitsland. Na de Duitse invasie in 1940 werd het kamp overgenomen door de bezetter, die het beheer delegeerde aan het Nederlandse ministerie van justitie. In 1942 telde het kamp 1600 joden die in redelijk goede omstandigheden leefden, vergeleken met de situatie in concentratiekampen elders. In de zomer van 1942 werd het kamp door de veiligheidspolitie van de nazi's overgenomen en werd de capaciteit ervan uitgebreid tot 10.000. Op 15 juli startten de Duitsers met het deporteren van Nederlandse joden naar de vernietigingskampen in het Oosten, en werden de kampen in Westerbork en Vught als verzamel- en doorgangskampen gebruikt. In twee jaar tijd werden er meer dan 100.000 joden via deze kampen gedeporteerd, vooral naar Sobibor en Auschwitz. Westerbork werd uiteindelijk op 11 april 1945 door Canadese troepen bevrijd.

Boven:
Westerbork in de winter van 1942, nadat het was uitgebreid tot een capaciteit van ruim 10.000 gevangenen. Zo'n 60.000 joden gingen vanuit dit kamp naar Auschwitz.

Westwall

De 'Siegfriedlinie' of de *Westwall* was de belangrijkste Duitse verdedigingslinie tegen Frankrijk. Hij liep langs de westgrens van Duitsland, vanaf Zwitserland tot ten noorden van Aken. Langs deze grens van 630 km lang werden zo'n 14.000 gewapend betonnen bunkers en geschutsposities aangelegd, plus kilometerslange gordels van antitankobstakels.

De linie, die tussen mei 1938 en het uitbreken van de oorlog in september 1939 werd gebouwd onder leiding van Fritz Todt, kostte meer dan drie miljard Reichsmark. Voor de bouw ervan was 8 miljoen ton cement nodig - eenvijfde van de totale jaarproductie aan cement van Duitsland. Ook werd er 1,2 miljoen ton staal in verwerkt, oftewel 5% van de jaarlijkse productie; 20,5 miljoen ton aan toeslagmateriaal en bijna een miljoen kubieke meter hout, oftewel 8% van het jaarlijkse houtverbruik van Duitsland. Dagelijks brachten 8000 treinwagons materialen naar de bouwterreinen, terwijl schepen en vrachtwagens 4,5 miljoen ton aan materiaal afleverden.

Naast de mensen van de RAD en de transportorganisaties, werden er 100.000 arbeiders van een speciaal voor dit doel opgezet geniekorps van de Wehrmacht en 350.000 leden van de Organisatie Todt ingezet.

Toen de geallieerden de linie tenslotte in 1944 en 1945 aanvielen, waren de meeste wapens er alweer uit verwijderd. Een aantal bunkers, die eigenlijk ontworpen waren voor vooroorlogse wapens, waren te klein voor de moderne antitankwapens. Op sommige plekken werd de geallieerde opmars door de verdedigingswerken tegengehouden, maar uiteindelijk bleek de *Westwall* verre van ondoordringbaar.

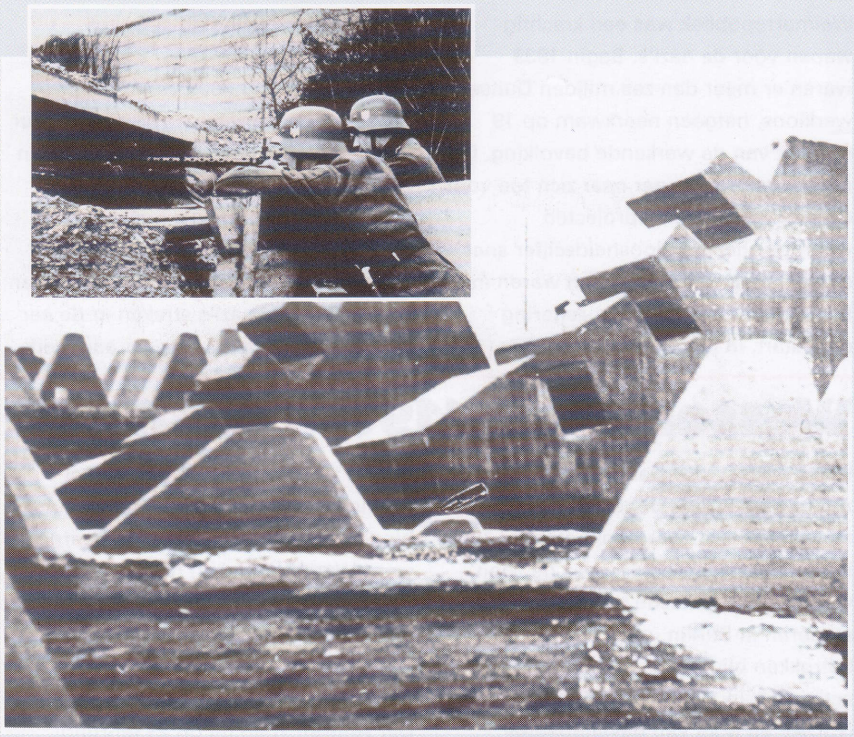

Hierboven en linksboven:
Door de strenge voorwaarden van het Verdrag van Versailles en de bezetting van het Rijnland in de jaren 20, zagen Hitler en de generale staf Frankrijk unaniem als de natuurlijke vijand van Duitsland. De Westwall werd gebouwd omdat men ervan uitging dat de Fransen de belangrijkste vijand zouden zijn bij een nieuw Europees conflict.

Wewelsburg-Niederhagen

Wewelsburg-Niederhagen was een klein kamp dat in 1939 als subkamp van Sachsenhausen werd gebouwd vlakbij de SS-Ordensburg in Wewelsburg, bij Paderborn. De eerste gevangenen kwamen begin 1940 in het kamp aan.

Wewelsburg had een sterk gemengde populatie, waaronder politieke gevangenen, jehova's, homo's en verstokte criminelen. Bovendien was dit de belangrijkste executielocatie van de Gestapo voor Westfalen. Van september 1941 tot mei 1943 was Wewelsburg een autonoom kamp met zo'n 1200 gevangenen, maar in de zomer van 1943 werd het een satellietkamp van Sachsenhausen. De meeste gevangenen werden naar het hoofdkamp gebracht, terwijl de circa 50 gevangenen die achterbleven in een fabriek werden gehuisvest. In 1944 werd het kamp gebruikt voor het opleiden van de Hitlerjugend en aan het eind van de oorlog werd het een vluchtelingenkamp voor *Volksdeutsche* die op de vlucht waren voor de Russen. Hoewel er alles bij elkaar slechts 3900 gevangenen ooit in Wewelsburg zaten, stierf zo'n 30% daarvan door de zware omstandigheden in het kamp: 1300 mensen.

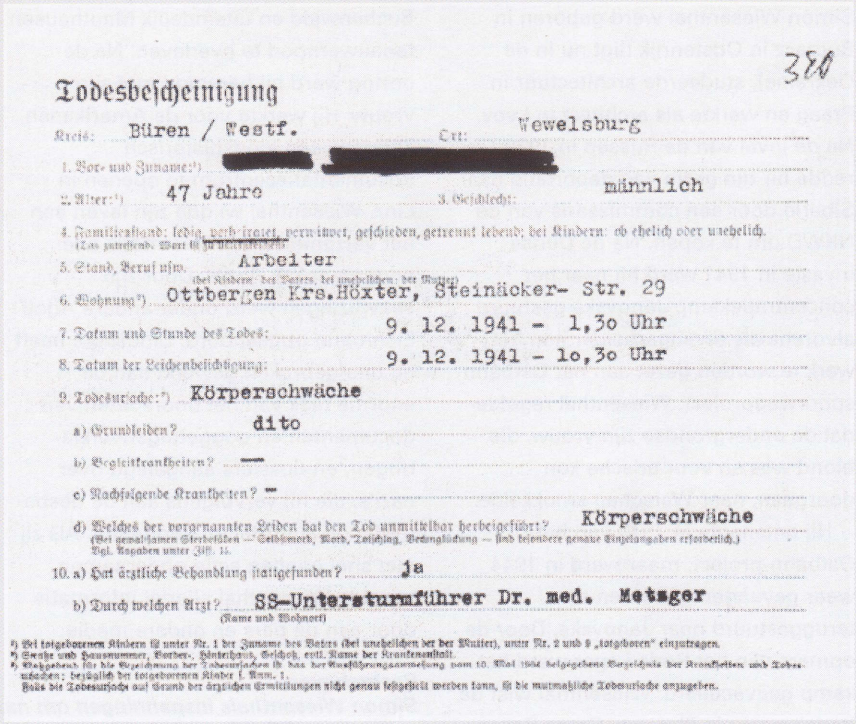

380

Todesbescheinigung

Kreis: Büren / Westf. Ort: Wewelsburg

1. Vor- und Zuname:[1]) [redacted]

2. Alter:[1]) 47 Jahre 3. Geschlecht: männlich

4. Familienstand: ledig, verheiratet, verwitwet, geschieden, getrennt lebend; bei Kindern: ob ehelich oder unehelich. (Das zutreffende Wort ist zu unterstreichen)

5. Stand, Beruf usw. Arbeiter (bei Kindern: des Vaters, bei unehelichen: der Mutter)

6. Wohnung[2]) Ottbergen Krs.Höxter, Steinäcker- Str. 29

7. Datum und Stunde des Todes: 9. 12. 1941 - 1,3o Uhr

8. Datum der Leichenbesichtigung: 9. 12. 1941 - 1o,3o Uhr

9. Todesursache:[3]) Körperschwäche

a) Grundleiden? dito

b) Begleitkrankheiten? —

c) Nachfolgende Krankheiten? —

d) Welches der vorgenannten Leiden hat den Tod unmittelbar herbeigeführt? Körperschwäche (Bei gewaltsamen Sterbefällen — Selbstmord, Mord, Totschlag, Verunglückung — sind besondere genaue Einzelangaben erforderlich.) Vgl. Angaben unter Ziff. 14.

10. a) Hat ärztliche Behandlung stattgefunden? ja

b) Durch welchen Arzt? SS-Untersturmführer Dr. med. Metzger (Name und Wohnort)

[1]) Bei totgeborenen Kindern ist unter Nr. 1 der Zuname des Vaters (bei unehelichen der der Mutter), unter Nr. 2 und 9 „totgeboren" einzutragen.
[2]) Straße und Hausnummer, Vorder-, Hinterhaus, Geschoß, evtl. Name der Krankenanstalt.
[3]) Maßgebend für die Bezeichnung der Todesursachen ist das der Ausführungsanweisung vom 10. Mai 1934 beigegebene Verzeichnis der Krankheiten und Todesursachen; bezüglich der totgeborenen Kinder s. Anm. 1.
Falls die Todesursache auf Grund der ärztlichen Ermittlungen nicht genau festgestellt werden kann, ist die mutmaßliche Todesursache anzugeben.

Boven:
Het overlijdenscertificaat van een gevangene die in Wewelsburg werd gedood. De doodsoorzaak werd niet vermeld, maar de meeste gevangenen stierven aan mishandeling.

Weygand, Maxim (1867-1965)

Deze in Brussel geboren Franse generaal, die mogelijk een onwettige zoon was van koning Leopold II van België, stond bij zijn mannen bekend als 'Het bastaardje'. Zijn enige gevechtservaring deed hij op als cavalerist in de begindagen van de Eerste Wereldoorlog. Daarna diende hij aan de staf van Ferdinand Foch. Hij werd opperbevelhebber van het Franse leger en ging in 1935 met pensioen. Bij het uitbreken van de oorlog werd er weer een beroep op hem gedaan om het bevel te voeren in de Levant.

Hij werd in mei 1940 teruggeroepen naar Frankrijk en verving generaal Gamelin als opperbevelhebber. Hij kon echter weinig doen om de Duitse Blitzkrieg af te stoppen en op 13 juni gaf hij het advies een wapenstilstand met de Duitsers te sluiten.

Hij was gedurende korte tijd minister van defensie, maar kwam in conflict met Laval en werd als bevelvoerder naar Afrika gestuurd. Hij was nooit echt blij met de regeling die de Vichy-regering met de Duitsers had getroffen en zocht in het geheim contact met de geallieerden. Eind 1941 werd hij uit zijn functie ontheven en in november 1942 werd hij gearresteerd door de SS, nadat hij had geprotesteerd tegen de Duitse bezetting van de Vichy-zone. Hij werd tot 1945 in Duitsland geïnterneerd, waar hij door de Amerikanen bevrijd werd. Hij werd gearresteerd en aangeklaagd als lid van de Vichy-regering, maar vanwege zijn weigering samen te werken met de Duitsers werd hij in mei 1946 weer vrijgelaten.

Rechts:
Weygand was een klein mannetje. Hij werd tijdens de Blitzkrieg teruggeroepen naar Frankrijk, maar verloor al snel de moed door de ogenschijnlijke onoverwinnelijkheid van de Duitsers.

Zie ook Hitlers veldslagen
Nummer 4: De slag om Frankrijk

Wiesenthal, Simon (1908 -)

Simon Wiesenthal werd geboren in Buczacz in Oostenrijk (ligt nu in de Oekraïne), studeerde architectuur in Praag en werkte als architect in Lvov. Na de inval van de Russen in 1939 redde hij zijn gezin van deportatie naar Siberië door een commissaris van de NKWD om te kopen. Na de Duitse invasie in 1941 werd hij naar het concentratiekamp Janovska gestuurd alvorens als dwangarbeider aan het werk te worden gezet aan het Ostbahn-spoorwegproject. Wiesenthal regelde dat de ondergrondse zijn vrouw, die blond was en voor arische kon doorgaan, naar Warschau smokkelde.

Hij ontsnapte in 1943 van het Ostbahn-project, maar werd in 1944 weer gevangen genomen en teruggestuurd naar Janovska. Door de opmars van het Rode Leger werd het kamp geëvacueerd. Wiesenthal wist de dodenmars via Plaszow, Gross Rosen, Buchenwald en uiteindelijk Mauthausen tenauwernood te overleven. Na de oorlog werd hij herenigd met zijn vrouw. Hij werkte voor de Amerikanen, alvorens een joodshistorisch documentatiecentrum te openen in Linz. Wiesenthal wijdde zijn leven aan het verzamelen van informatie over ondergedoken nazi's. Door zijn aanwijzingen werd onder andere Adolf Eichmann opgespoord. Sindsdien heeft hij onafgebroken gewerkt aan de enorme taak van het doorspitten van documenten en ooggetuigenverklaringen, en dossiers aangelegd over nazi's, die hij vervolgens aan de desbetreffende autoriteiten voorlegde. Als zij niet snel genoeg actie ondernamen, speelde Wiesenthal allerlei informatie door aan de pers en andere media.

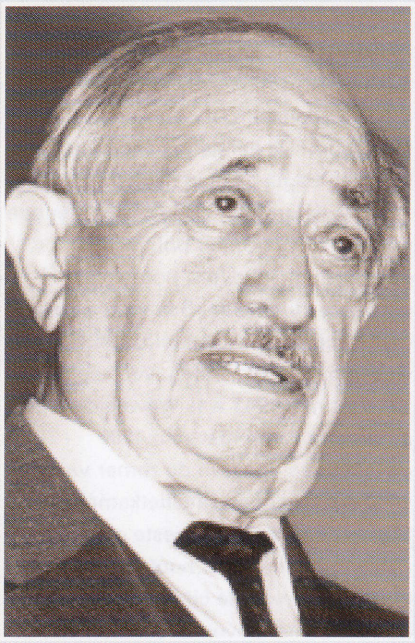

Rechtsboven:
Simon Wiesenthals inspanningen om nazi's ter verantwoording te roepen hebben er sterk toe bijgedragen dat de wereld de holocaust niet zal vergeten.

Wilde Lager - Wilde Kampen

Wilde Lager of *wilde KZ* - 'wilde kampen' - waren concentratiekampen die in 1933, direct nadat Hitler aan de macht kwam, werden opgezet door de SA, politiefunctionarissen of hoge nazi's. Met een wet van 28 februari 1933 werd het mogelijk dissidenten in *Schutzhaft* (beschermende hechtenis) te nemen. Tegen het Duitse publiek vertelde men dat de kampen nodig waren voor het herstel van de openbare orde en de veiligheid, hetgeen juridisch toegestaan was krachtens artikel 48 van de grondwet van de Weimarrepubliek. In werkelijkheid boden deze kampen de SA de mogelijkheid om hun rivalen en vijanden aan te pakken. De meeste van deze kampen werden gesloten nadat de eerste golf arrestaties over was. De kampen die gebruikt werden voor beschermende hechtenis waren: Ahrensbök (Schleswig-Holstein), Ankenbuck (Baden), Augustusburg (Saksen), Bad Sulza (Thüringen), Benninghausen (district Lippstadt), Bornim bei Potsdam, Brandenburg an der Havel, Brauweiler, bij Keulen, Breitnau (Hesse-Nassau), Bremen-Ochtumsand (gevangenisschip), Bremmerhaven ("Langlütjen"), Breslau-Dürrgoy, Chemnitz en Colditz (satellietkampen van Sachsenburg), Columbia-Haus in Berlijn, Dresden (gevangenis), Dresden-Drachenberge (onderdeel van Sachsenburg), Fuhlsbüttel (Hamburg), Gollnow (Pommeren), Gotteszell bei Schwäb Gmünd, Hainewalde (Saksen), Kemna, Kislau (Baden), Königstein (Saksen), Leipzig (concentratiekamp voor vrouwen in een hospitaal), Leschwitz bei Görlitz, Lichtenburg, Osthofen bei Worms, Quedenau (Oost-Pruisen), Reichenbach (Vogtland), Rosslau (Anhalt), Sachsenburg (pas in zomer 1937 gesloten), Sonnenburg (Neumark), Stettin-Bredow, Taufkirchen (Beieren), Ulm-Kuhberg en het garnizoens-wachthuis, Werden (provincie Rijn), Wittmoor (Hamburg), Zschochau (Saksen) en Zwickau (Saksen).

Zie ook Nazi verschrikkingen
Nummer 7: Concentratiekampen
Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 5: Opkomst van de SA

Hierboven:
SA'ers bereiden zich voor om tegenstanders van de nazi's op te pakken. Hun acties waren niet onwettig, aangezien de SA was ingezworen als hulppolitie.

Winterhilfe - Winterhulp

Een jaarlijkse hulpactie die werd georganiseerd ten behoeve van de *Nationalsozialistische Volkswohlfahrt* oftewel de 'nationaal-socialistische volkswelzijnsorganisatie'. Hitler wilde de mensen met de *Winterhilfe* meer bewust maken van de nationaal-socialistische gedachte en hoopte dat men de regering erdoor zou gaan zien als een welwillende verzorger.

Eenmaal per jaar moesten alle nazi-organisaties hun mensen op een bepaalde zondag ter beschikking stellen voor een uitgebreide straatcollecte. Functionarissen van de partij verschenen samen met theater- en filmsterren op centrale locaties in de steden om met collectebussen rond te gaan. Wie een bijdrage deed, kreeg daarvoor in ruil een reversspeld. In de begindagen van het nazi-regime werd er van joodse eigenaren van warenhuizen een onevenredig grote bijdrage verwacht. De *Völkischer Beobachter* vermeldde het bedrag dat werd opgehaald steeds met vette krantenkoppen. Wie geen schenking wilde doen, werd uitgescholden voor *bourgeois Speisser*.

Boven:
Vrijwilligers aan de maaltijd tijdens een* Winterhilfe*-collecte. Het programma profiteerde ook van de* Eintopf *of 'eenpansmaaltijden'. Het geld dat men uitspaarde door eenmaal per week een eenvoudige maaltijd op tafel te zetten, werd aan het goede doel gedoneerd.

Winteroorlog

De winteroorlog van 1939-1940 begon toen Finland, een voormalige Russische provincie, weigerde gehoor te geven aan de eisen van de Sovjets om grenswijzigingen. De Russen vielen aan op 30 november 1939: een half miljoen manschappen met massale pantser- en luchtsteun werden ingezet tegen een Fins leger dat nog niet half zo groot was. Maar de Finnen bleken fanatieke verdedigers en de Russische opmars kwam pas op gang nadat ze nog eens 500.000 manschappen onder bevel van maarschalk Timoshenko inzetten.

In maart 1940 tekenden de Finnen een wapenstilstand, nadat ze zo'n 25.000 manschappen hadden verloren.De verliezen aan Russische zijde waren minstens tienmaal zo hoog, mede doordat heel veel soldaten doodvroren in de ijzige koude van soms wel -50°C.

Het feit dat de Russen Finland niet onder bedwang konden krijgen, overtuigde veel Duitsers - waaronder Adolf Hitler en het opperbevel - ervan dat de Sovjetunie veel minder sterk was dan men had gevreesd en gemakkelijk te veroveren zou zijn.

Boven:
Doordat ze beter bekend waren met het terrein en het klimaat, bleken de Finnen veel beter dan verwacht in staat zich te verdedigen tegen de Russische aanval. Door de zwakke prestaties van het Rode Leger raakte Hitler ervan overtuigd dat een invasie in de Sovjetunie mogelijk moest zijn.

Wirth, Christian (1885-1944)

Wirth, die de bijnaam 'de wrede christen' had, was een van de belangrijkste uitvoerende officieren achter de 'Endlösung'. Hij werd geboren in Würtemburg en werd opgeleid tot houtbewerker. Nadat hij als onderofficier de Eerste Wereldoorlog overleefde, werd hij politieagent. In deze functie werd hij berucht door zijn brute ondervragingen. In 1939 was hij opgeklommen tot *Kriminalkommissar* bij de *Kriminalpolizei* in Stuttgart.

Wirth werd in 1931 lid van de nazi-partij; bij het uitbreken van de oorlog hield hij zich bezig met het rijks-euthanasieprogramma. In 1941 werd hij als inspecteur overgeplaatst naar de regio Lublin, waar hij samen met Odilo Globocnik de eerste vernietigingskampen opzette. Wirth had de supervisie over de bouw van Chelmno, Belzec, Sobibor, Majdanek en Treblinka. Deze sadist zag toe op de moord op meer dan 1,5 miljoen joden in deze kampen. Eind 1943 werd Wirth bevorderd tot *Sturmbannführer* en samen met Globocnik naar Trieste gestuurd, waar ze de deportatie van de Italiaanse joden moesten organiseren na de val van Mussolini. Wirth werd op een reis naar Fiume doodgeschoten. Waarschijnlijk was dit een actie van Joegoslavische partizanen, hoewel er ook geruchten de ronde deden dat hij gedood werd door een joods doodseskader of wellicht zelfs door gedesillusioneerde leden van zijn eigen eenheid.

Witzleben, Erwin von (1881 - 1944)

Erwin Job von Witzleben werd als telg van een oude Pruisische familie op 4 december 1881 in Breslau geboren. Hij ging in 1901 bij het keizerlijke leger en bracht de Eerste Wereldoorlog voornamelijk aan het Westfront door. Tijdens het interbellum steeg hij geleidelijk in rang, totdat hij tijdens de Fritsch/ Blomberg-affaire in 1938 als generaal het bevel voerde over het belangrijke militaire district Berlijn. Uit verontwaardiging over de schade die het leger door deze affaire werd aangedaan, was hij voorbereid om Hitler te arresteren als het opperbevel zou besluiten tot actie over te gaan. Vanaf dat moment was hij een fanatieke tegenstander van de nazi's.

Met het uitbreken van de oorlog in 1939 voerde hij het bevel over het 1e Leger dat de Siegfriedlinie bemande. Hij was een van de twaalf nieuwe veldmaarschalken die werden bevorderd na de val van Frankrijk. Vanaf april 1941 voerde hij het bevel over Heeresgruppe D, terwijl hij ook nog de functie van *Oberbefehlshaber West* - opperbevelhebber van de Duitse legers in het Westen - bekleedde.

In maart 1942 werd hij op non-actief gesteld omdat hij niet volledig achter Hitlers plannen stond. Toen hij betrokken raakte bij de samenzwering tegen Hitler, was hij een van de oudere samenzweerders. Ondanks zijn religieuze bedenkingen stemde hij uiteindelijk in met een moordaanslag op de Führer. Als de aanslag gelukt was, had hij het opperbevel gekregen over de Wehrmacht. Na de mislukte aanslag op Hitler werd hij op 21 juli 1944 gearresteerd en op 8 augustus 1944 voorgeleid voor het *Volksgericht* dat hem ter dood veroordeelde. Hij werd nog dezelfde dag geëxecuteerd.

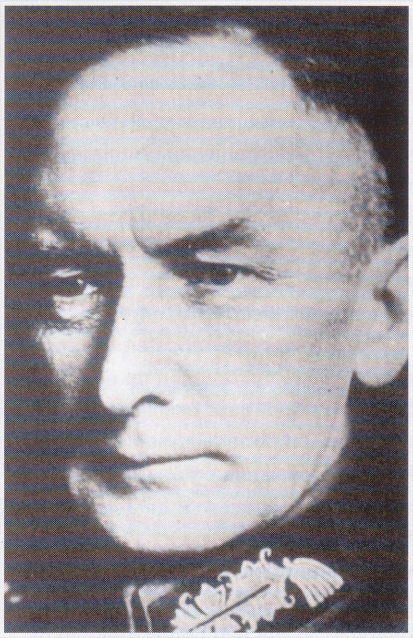

Boven:
Erwin von Witzleben zou het opperbevel krijgen over de Wehrmacht als de bomaanslag op Hitler slaagde.

Wolff, Karl (1900 - 1975)

Karl Friederich Otto Wolff werd op 13 mei 1900 geboren in Darmstadt en verdiende als 18-jarige luitenant het IJzeren Kruis Eerste en Tweede Klasse tijdens het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog. Hij was tot 1920 lid van het Hessische *Freikorps*, alvorens een succesvolle carrière als reclamemaker te starten. Wolff ging in 1931 bij de NSDAP en de SS en werd in juli 1933 Heinrich Himmlers persoonlijke adjudant. Op 30 januari 1937 werd hij bevorderd tot *Gruppenführer* en werd hij Himmlers stafchef en in 1939 werd hij als verbindingsofficier voor de SS aangesteld op het hoofdkwartier van de Führer. In 1942 werd hij na de dood van Heydrich *Obergruppenführer und General der Waffen-SS*, waardoor hij in feite de tweede hoogste officier binnen de SS werd. Wolff raakte bij Himmler in diskrediet nadat zijn naam werd genoemd bij een echtscheidingszaak. Hij werd daarop in 1943 naar Noord-Italië gestuurd als hoogste SS- en politieleider. Als militair gouverneur fungeerde hij als verbindingsofficier tussen Hitler en Mussolini's Salo-republiek.

Wolff was ervan overtuigd dat de oorlog verloren was en had in het geheim in Zwitserland een ontmoeting met Allen Dulles van de Office of Strategic Services (OSS) - de organisatie waaruit uiteindelijk de CIA voortkwam. Aan het einde van de oorlog voerde Wolff de gesprekken waardoor de Duitse troepen in Italië zonder verder verzet capituleerden. Vanwege zijn samenwerking met de geallieerden werd hij niet berecht in Neurenberg. In 1949 veroordeelde een Duits gerecht hem tot vier jaar gevangenisstraf, maar hij hoefde nog geen week van die straf uit te zitten. In de jaren 50 werd hij weer succesvol in het reclamevak.

Boven:
'Wolfchen', hier naast Himmler tijdens een inspectiebezoek aan Mauthausen, had een innemende persoonlijkheid. Hij vormde een belangrijke schakel tussen het persoonlijke kantoor van de* Reichsführer *en de rijkskanselarij van Hitler.

Uit bewijsmateriaal dat werd ingebracht tijdens het proces tegen Eichmann in Israël in 1961 bleek Wolff een minder smetteloos blazoen te hebben dan men had aangenomen en in 1964 veroordeelde een rechter in München hem tot een gevangenisstraf van 15 jaar vanwege zijn betrokkenheid bij de deportatie van joden naar Treblinka. Hij werd in 1971 vrijgelaten en stierf op 15 juli 1975 in Rosenheim.

Wolfsschanze

Adolf Hitler gebruikte een aantal militaire hoofdkwartieren tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar het beroemdste daarvan was de 'Wolfsschanze' in de wouden van Oost-Pruisen. Dit complex werd bij het dorpje Görlitz (nu Gierloz in Polen) in de omgeving van Rastenburg gebouwd ter voorbereiding op de invasie in Rusland. De zwaarbewaakte faciliteit besloeg een aantal vierkante kilometers, met een streng beveiligde interne afdeling voor Hitler en zijn staf. De Führer bracht in 1941/1942 bijna een jaar door in de *Wolfsschanze*. Daarna trok hij naar de Oekraïne om van daaruit in oktober 1942 weer terug te komen naar het 'wolfsnest'. Hitler voerde de Duitse legeronderdelen gedurende de rest van de oorlog voornamelijk vanuit deze lokatie aan. Het was hier dat hij ternauwernood de bomaanslag door Von Stauffenberg op 20 juli 1944 overleefde. Pas toen het Rode Leger in november 1944 te ver oprukte, verliet hij Rastenburg definitief. Tijdens het Ardennenoffensief verbleef hij kortstondig in een hoofdkwartier in het Westen alvorens zich begin 1945 terug te trekken in zijn bunker in Berlijn.

WVHA

Het *Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* van de SS werd in 1942 opgezet. Onder leiding van *SS-Obergruppenführer* Oswald Pohl werd dit 'Hauptamt' verantwoordelijk voor de industriële en commerciële activiteiten van de SS die vanaf de jaren 30 sterk gegroeid waren. De *Allgemeine* SS was een partijorganisatie en moest uit de partijfondsen worden gefinancierd (de Waffen-SS werd echter beschouwd als een onderdeel van de Wehrmacht en werd daarom door de regering gefinancierd). Om hun inkomsten te vergroten ontplooiden de Zwarthemden al ruim voordat de oorlog uitbrak allerlei zakelijke initiatieven. Na de Duitse militaire triomfen in het Oosten en het Westen, had de SS toegang tot enorme hoeveelheden bodemschatten, honderden industriële ondernemingen en een enorme capaciteit aan slavenarbeiders in de concentratiekampen. De WVHA werd opgezet voor het beheer van dit kapitaal, met als uiteindelijke doel de SS volledig onafhankelijk van de staat te maken.

Boven:
Vrouwelijke concentratiekampgevangenen werken in de kleermakerij in Ravensbrück. De uniformen van de meeste SS'ers werden door slavenarbeiders gemaakt.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 7: De SS-staat

X-Gerät

Toen de Luftwaffe eind 1940 overschakelde op nachtelijke bombardementen op Groot-Brittannië, gebruikten de Duitsers al elektronica om in het donker hun doelen te kunnen vinden. Het eerste systeem dat men gebruikte, heette *Knickebein*. Hierbij vloog een bommenwerper over een radiostraal, totdat het toestel een andere straal kruiste waardoor de bemanning wist dat ze zich boven het doel bevonden. Nadat de Britten *Knickebein* met valse stralen van slag wisten te brengen, introduceerde de Luftwaffe het *X-Gerät* dat de spoorzoekers van KG 100 toepasten.

X-Gerät was te vergelijken met *Knickebein*: ook nu vloog de piloot langs een richtingsstraal met de codenaam 'Weser'. Op een bepaalde afstand van het doel kruiste het vliegtuig een globale waarschuwingsstraal genaamd 'Rhein'. Op circa 30 km van het doel kruiste men een tweede straal, genaamd 'Oder'. Aan de hand van de tijd tussen de twee stralen kon een automatisch systeem de snelheid berekenen. Vijf km voor het doel volgde een derde straal. Zodra deze 'Elbe' gekruist was, werd er een nauwkeurige klok gestart, die met behulp van de eerder berekende snelheidsgegevens automatisch brandbommen en lichtsignalen afwierp om het doel te markeren voor de overige bommenwerpers. Onder ideale omstandigheden was *X-Gerät* tot binnen 200 meter nauwkeurig.

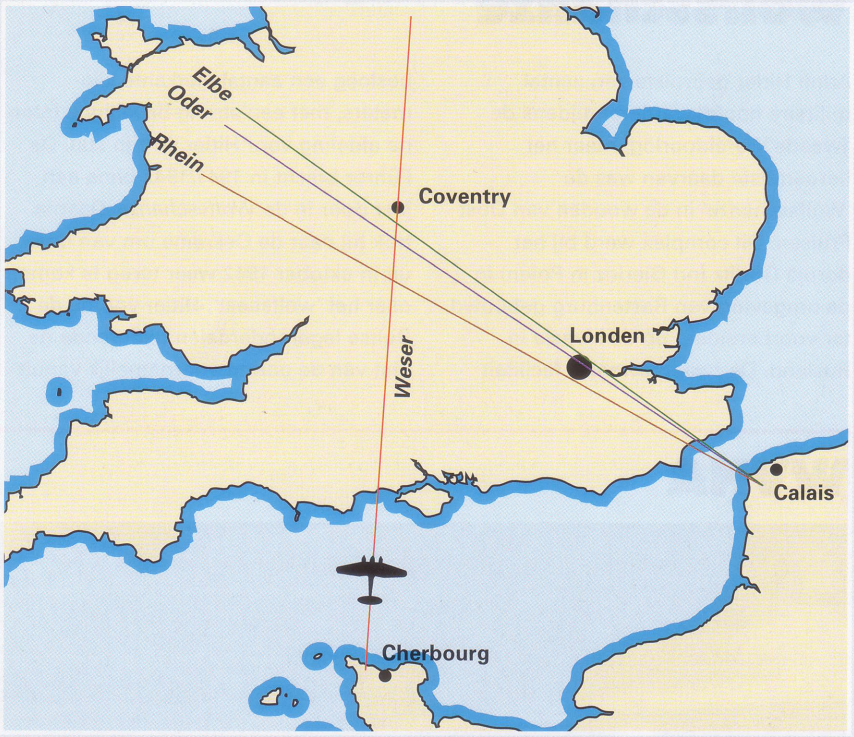

Boven:
Met het X-Gerät-systeem konden de Duitse bommenwerpers hun doelen tot op een afstand van 400 km met redelijke nauwkeurigheid opsporen.

X-rapport

Het X-rapport was een geheim memorandum dat werd opgesteld door een oude tegenstander van de nazi's, Hans von Dohnányi. In het rapport stonden de anti-nazi activiteiten van de voormalige jurist en Abwehr-agent Dr. Josef Müller beschreven. Aan het begin van de oorlog probeerde Müller met de Britten in contact te komen via het Vaticaan. In oktober 1939 overlegde Müller het X-rapport aan zijn medestrijders tegen de nazi's. Volgens het rapport was de paus bereid om te bemiddelen tussen Duitsland en Groot-Brittannië op voorwaarde dat het nazi-regime werd afgezet, er een nieuwe Duitse regering werd opgericht, er een wapenstilstand zou komen in het Westen en er in het Oosten een schikking werd getroffen ten gunste van Duitsland. Via een tussenpersoon werd dit rapport doorgegeven aan generaal Walther von Brauchitsch, maar hoewel ook hij geen voorstander was van vijandigheden in het Westen deed hij het rapport af als "puur verraad". Leiders van het verzet probeerden vervolgens *Generaloberst* Franz Halder te overtuigen, maar ook hij wilde er niets van horen. Volgens hem zou verzet tegen de nazi's hem dwingen zijn eed aan de Führer te breken, hetgeen niet kon worden gerechtvaardigd. Omdat ze niets deden met het X-rapport, verspeelden de generaals hun laatste kans op een positieve, vreedzame oplossing voor Duitsland.

Yalta

Tijdens de oorlog werd erin de badplaats Yalta op de Krim van 4 tot 11 februari 194 een top georganiseerd tussen 'De Grote Drie' - Prime Minister Winston Churchill van het Verenigd Koninkrijk, President Franklin Roosevelt van de VS en Joseph Stalin van de USSR 5. De beslissingen die daar werden genomen, bepaalden in grote mate het karakter van Oost-Europa gedurende de volgende 50 jaar.

De drie leiders waren het op acht belangrijke punten met elkaar eens, waaronder het idee een top te organiseren in San Francisco waar de Verenigde Naties als organisatie zou worden opgericht. Na de oorlog zou Duitsland moeten worden gedemilitariseerd en moest het bestuur over het land worden verdeeld tussen de USSR, VS, Frankrijk en Groot-Brittannië. Stalin moet als de 'winnaar' van deze onderhandelingen worden beschouwd, omdat hij in dank voor zijn belofte deel te zullen gaan nemen aan de oorlog tegen Japan - een belofte die hij pas inloste nadat de bom op Hiroshima was gegooid - de vrije hand kreeg in Oost-Europa. De oostgrens van Polen zou worden vastgelegd volgens de Curzon-lijn en de communistische 'Lublin'-regering zou erkend worden en vanuit Warschau gaan regeren.

Yorck von Wartenburg, Peter graaf (1903 - 1944)

De in Klein Oels, Silezië (nu Olesnica, Polen) op 13 november 1904 geboren Pruisische aristocraat Peter Yorck von Wartenburg was de betachterkleinzoon van Hans David Ludwig Yorck von Wartenburg, een beroemde Pruisische generaal ten tijde van de Napoleontische oorlogen. Yorck von Wartenburg studeerde rechtsgeleerdheid en politieke wetenschappen aan de universiteiten van Bonn en Breslau en werkte daarna als ambtenaar in Breslau en Berlijn.In 1939 ging hij in het leger en diende hij aan het front in de Poolse campagne. Hij kreeg echter al snel weer een administratieve functie op de militair-economische afdeling van het ministerie van oorlog in de Bendlerstrasse in Berlijn. Met zijn sterk religieuze overtuigingen wees Yorck het nationaal-socialisme volledig af, omdat hij vond dat er in het nazi-bestel geen ruimte overbleef voor God. Bovendien had hij een afkeer van het racisme en de expansiedrang van de nazi's. Samen met een andere aristocraat, Helmuth James, graaf von Moltke, was hij een van de oprichters van de Kreisauer Kreis en werd hij een actief lid van het verzet. Vanaf 1943 had hij regelmatig besprekingen met zijn neef, Claus Schenk von Stauffenberg, en hij was een van de samenzweerders die de bomaanslag op Hitler beraamden die op 20 juli 1944 zonder het gewenste resultaat werd uitgevoerd. De Pruisische aristocraat was een van de eerste samenzweerders die werd gearresteerd en werd berecht in het *Volksgericht*. Yorck von Wartenburg werd op 8 augustus 1944 geëxecuteerd in de gevangenis van Plötzensee in Berlijn.

Boven:
Peter, graaf Yorck von Wartenberg, kwam uit een gedistingeerd Pruisisch militair geslacht. Door zijn religieuze overtuigingen verzette hij zich tegen de nazi's, hetgeen hij uiteindelijk met zijn leven moest bekopen.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 20: Verzet tegen Hitler

Young-plan

Het Young-plan was de tweede grote poging om de problemen op te lossen die het gevolg waren van de hoge herstelbetalingen waartoe Duitsland na de Eerste Wereldoorlog verplicht was. De rijkskanselier ten tijde van de Weimar-republiek, Gustav Stresemann, wilde graag een regeling treffen voordat de jaarlijkse termijn voor 1928-29, die in 1924 in het kader van het Dawes-plan was overeengekomen, betaald moest worden. Vanuit dit oogpunt werd er in 1929 een reeks besprekingen georganiseerd in Parijs en Den Haag. Een comité onder leiding van de Amerikaanse financier Owen D. Young formuleerde een reeks aanbevelingen. Deze omvatten een vast bedrag van 8 miljard dollar als totale herstelbetaling, te betalen in 58 jaarlijkse termijnen, waarvan de laatste in 1988 moest worden betaald. De betalingen zouden worden geregeld door een nieuw op te richten Bank of International Settlements (BIS).

De nazi's, die stelden dat de aanklacht van 'oorlogsschuld' een leugen was, verzetten zich tegen het Young-plan. Maar ondanks dat Dr. Hjalmar Schacht uit protest aftrad als hoofd van de Reichsbank, ondertekende president Paul von Hindenburg het plan op 13 maart 1930. De Duitsers aanvaardden de voorwaarden deels omdat dit de enige manier was om te bewerkstelligen dat de geallieerden hun controle over de Duitse economie zouden staken. Vanwege de depressie moest Duitsland de eerste betalingen echter tot 1931 uitstellen en werd het plan in 1932 geannuleerd.

Boven:
Het Young-plan moest de herstelbetalingen na Versailles verzachten. Maar de economische crisis trof Duitsland erg hard en het verzet van de nazi's tegen het plan leverde hen veel medestanders op onder de werklozen.

Hitler en de nationaal-socialisten wisten met hun oppositie tegen het plan in heel Duitsland hun bekendheid te vergroten en gebruikten de publiciteit die dit met zich meebracht om hun eigen plannen voor nationaal herstel te promoten.

Zeitzler, Kurt (1895 - 1963)

Kurt Zeitzler werd op 9 juni 1895 geboren in Cossmar-Luckau en ging aan het begin van de Eerste Wereldoorlog als officier in dienst bij het Duitse leger. Ondanks zijn jonge leeftijd werkte hij zich op tot bevelvoerder van het 72e Infanteriere-giment. Hij had als bijnaam *Kugelblitz* - bolbliksem - en bleef ook na de oorlog in dienst van de *Reichswehr*, waar hij een van de eerste aanhangers van Hitler was. Na in 1939 tot kolonel te zijn bevorderd, voerde hij kortstondig het bevel over een regiment alvorens chef-staf van het XXIIe legerkorps te worden. Vanaf maart 1940 was hij chef-staf van Panzergruppe A en in april 1942 werd hij bij Von Rundstedts Heeresgruppe D ingelijfd als *Generalmajor*. Hij wist de geallieerde landing bij Dieppe in augustus 1942 te verijdelen en werd in september van dat jaar bevorderd tot *Generalleutnant* en chef-staf van de Wehrmacht. Als snel daarna werd hij bevorderd tot *Generaloberst*, waardoor hij binnen een periode van zes maanden had weten op te klimmen van de rang van kolonel tot de op een na hoogste rang in het Duitse leger. De getalenteerde Zeitzler lag goed bij Hitler en kreeg daarom de voorkeur boven andere officieren die eigenlijk eerder in aanmerking kwamen voor promotie. Hij bleef deze functie bekleden tot de bomaanslag op Hitler in juni 1944. Hij deed zijn best Hitler ervan te overtuigen hoe precair de Duitse positie aan het Oostfront was en dat het nodig was om zich tot beter te verdedigen posities terug te trekken. Hitler weigerde dit te accepteren en Zeitzler, die inzag hoe weinig hij in feite te betekenen had, zocht zijn toevlucht tot een nieuwe vorm van verzet. Hij meldde zich ziek en voerde zijn taken niet langer uit. Hij werd in juli 1944 uit zijn functie ontheven en kreeg op 31 januari 1945 zijn ontslag uit de Wehrmacht. Hij werd door de Britten gevangen genomen en in 1947 weer vrijgelaten. Zeitzler stierf uiteindelijk in Hohenaschau in Beieren.

Boven:
'Bolbliksem' Kurt Zeitzler was een geharde, moedige soldaat. Hoewel hij een uitstekende stafofficier was, had hij niet het vereiste talent om het opperbevel te voeren. Zijn snelle opmars door de rangen had hij er voornamelijk aan te danken dat hij bij Hitler in goed aanzien stond.

Ziegler, Adolf (1892-1959)

Adolf Ziegler, een van de meest invloedrijke schilders van het Derde Rijk, werd in Bremen geboren. Hij werd in eerste instantie bekend vanwege zijn minutieuze kopieën van Nederlandse bloemenstukken, maar specialiseerde zich later in vrouwelijk naakt, dat hij in een naturalistische, klassieke stijl schilderde. Omdat dit bij Hitler in de smaak viel, mochten de twee elkaar direct toen ze elkaar in 1925 ontmoetten. Toen Hitler aan de macht kwam, drong hij er bij de partij op aan opdrachten voor naaktschilderijen en portretten aan Ziegler te geven en in 1936 benoemde hij de kunstenaar tot voorzitter van de *Reichskammer der bildenden Künste*. Met steun van de Führer zuiverde Ziegler de Duitse galeries van 'ontaarde' kunst. Hij leidde een vierkoppig tribunaal waarin ook de nazi-cartoonist Schweitzer-Mjölnir, graaf Baudissin en kunstcriticus Wolf Willrich zitting hadden. Deze vier mannen veroordeelden werken van Cezanne, Matisse, Picasso, Gauguin, van Gogh, Braque en Pisarro, en werken van bekende Duitse kunstenaars als Emil Nolde, Oskar Kokoschka en Georg Grosz. Ziegler, die ook wel 'de rijksmeester van het schaamhaar' werd genoemd, bleef zijn competente, maar ongeïnspireerde naakten schilderen tot aan het eind van de oorlog. Exemplaren van zijn werken hingen in de Rijkskanselarij.

Ziegenberg

Ziegenberg was een van de vele bunkercomplexen die gebouwd werden als hoofdkwartier voor Adolf Hitler. Dit complex, dat in 1939 onder leiding van Albert Speer werd gebouwd, moest worden gebruikt tijdens operaties in het Westen. Het bevond zich aan het eind van een met gras begroeide vallei in de buurt van Bad Nauheim, Hesse, een gebied dat in de tijd van Goethe nog een groot landgoed was. Hoewel er miljoenen Reichsmark werden geïnvesteerd in de bouwwerkzaamheden, werd het hoofdkwartier in de Taunusheuvelrug niet gebruikt tijdens *Fall Gelb*, de invasie in Frankrijk, België en Nederland die in 1940 plaatsvond. Hitler vond dit complex namelijk te luxueus. Vier jaar later had de Führer dergelijke bedenkingen echter niet meer en in december 1944 verhuisde hij van de *Wolfsschanze* in het Oosten naar Ziegenberg. Vanaf hier volgde hij de mislukte campagne in de Ardennen. Met dit laatste grote offensief verspilden de Duitsers belangrijke reserves waarmee ze anders het Rode Leger wellicht nog vele maanden hadden kunnen tegenhouden. Na het mislukte offensief verhuisde Hitler terug naar Pruisen en van daaruit naar zijn laatste hoofdkwartier, de bunker onder de kanselarij in Berlijn.

Boven:
Hitler nam de felicitaties van het volk in ontvangst na de val van Frankrijk. Er werd een groot aantal militaire hoofdkwartieren op diverse locaties in het Duitse rijk voor hem gebouwd, maar in 1940 wilde hij geen gebruikmaken van het door Albert Speer ontworpen complex in Ziegenberg omdat dat niet militair genoeg zou zijn.

Zinsknechtschaft - renteslavernij

Een economische theorie van Gottfried Feder. Feder was van grote invloed voor de ontwikkeling van de economische theorieën van de Deutsche Arbeiter Partei, waarvan hij al voor Hitler lid was geworden. Volgens Feder moest Duitsland in de toekomst vooral loskomen van de renteslavernij. De nazi's zagen de joodse financiers als de meest meedogenloze exponenten van de *Zinsknechtschaft*.

Feder legde het als volgt uit: "Het belang van het verbreken van de renteslavernij is zo groot en zo fundamenteel voor onze natie en voor ons ras, dat de wedergeboorte van onze natie uit de dieptes van de slavernij en de schaamte afhangt van de oplossing van dit probleem. Het is zelfs zo erg dat het geluk, de welvaart en de beschaving van de hele wereld ervan afhangen". Feder en zijn ideeën werden minder invloedrijk toen Strassers radicaal socialistische vleugel van de NSDAP werd afgestoten, en ze waren helemaal niet meer gewenst toen Hitler probeerde de Duitse zakenlieden en industriëlen voor zijn zaak te winnen.

Zionisme

Het zionisme ontstond in de 19e eeuw, hoewel de basis voor het verlangen naar Zion, of Jeruzalem, al werd gelegd tijdens de diaspora in de tijd van de Romeinen waarbij een groot gedeelte van het joodse volk uit het beloofde land werd verdreven. Het doel van de zionisten was de vestiging van een joodse staat in Palestina, het historische Israël. Het zionisme, dat was voortgekomen uit het groeiende nationalisme en de golf van antisemitisme die Europa in de tweede helft van de eeuw overspoelde, onderscheidde zich door haar internationale karakter van andere nationalistische bewegingen. Hoewel de *Zionistische Vereinigung für Deutschland* - ZVfD - al in 1897 werd opgericht, had de vereniging tot de machtsovername door de nazi's maar weinig invloed onder de grotendeels geassimileerde Duitse joden. Na 1933 leidden de ambities van de nazi's om Duitsland te zuiveren van de joden en de zionistische droom van een thuisland in Palestina ertoe dat twee groepen die volledig tegengesteld waren aan elkaar samen hetzelfde doel gingen nastreven. De nazi's moedigden de ZVfD aan om emigratie te promoten als middel om te ontsnappen en maakten het zelfs gemakkelijker voor zionistische leiders om het land in en uit te reizen. Hoewel alle joodse organisaties in 1938 na de *Kristallnacht* werden ontbonden, bleef de SS clandestiene joodse emigratie naar Palestina aanmoedigen. Emigratie bleef mogelijk tot 1941, het jaar waarin de nazi's een nieuwe oplossing bedachten voor het jodenvraagstuk: een Endlösung.

Zjitomir

Het bestuurlijke centrum van de Zjitomir-Oblast in de Oekraïne en een van de oudste steden van de voormalige Sovjet-Unie. In deze stad woonde al eeuwenlang een grote joodse gemeenschap en waren een gerespecteerde school voor rabbijnen en een van de eerste Hebreeuwse drukkerijen gevestigd. Rond 1930 was eenderde van de 95.000 inwoners van de stad joods. In juni 1941 lag Zjitomir op het pad van veldmaarschalk Von Rundstedts Heeresgruppe Sud en op 9 juli bereikt de eerste pantsergroep van Von Kleist de stad. Inmiddels waren vele joden uit Zjitomir naar het oosten gevlucht, maar er waren nog altijd zo'n 10.000 joden in de stad aanwezig.

De volgende twee maanden werden er 5000 joden onder allerlei voorwendsels gedood en werden de overlevenden in een getto bij elkaar gebracht. Op 18 september hield het militaire bestuur een bijeenkomst met de gemeenteraad van de stad en met *Einsatzkommando* 4a, onderdeel van *Einsatzgruppe* C. Hier werd besloten dat alle joden uit Zjitomir moesten worden geliquideerd. De volgende dag ontruimden het Duitse leger en Oekraïense politie-eenheden het getto. De joden moesten een mars van ruim 15 km afleggen over de weg naar Nowgorod, naar een terrein waar het *Einsatzkommando* wachtte. Alle joden werden doodgeschoten en in zes massagraven begraven - waarin ook al de stoffelijke resten lagen van eerdere slachtoffers die uit de stad weggevoerd waren. Het Rode Leger bevrijdde Zjitomir op 31 december 1943 en een onderzoeksteam trof 9263 slachtoffers in de massagraven aan.

Boven:
Een Duits 105-mm kanon vuurt een salvo af in de straten van Zjitomir terwijl de pantsers van Von Kleist Zjitomir in juli 1941 binnentrekken. Al snel zetten de bezetters de joodse bevolking apart en een paar weken later werden ze vrijwel allemaal gedood.

Zie ook De holocaust
Nummer 3: *Einsatzgruppen*
Zie ook Hitlers veldslagen
Nummer 11: Barbarossa

Zjoekow, Georgi Konstantinovich (1896-1974)

Georgi Zjoekow, maarschalk van de Sovjet-Unie en een van de grootste generaals van de oorlog, was een ware plaag voor het Derde Rijk. Hij was verantwoordelijk voor het afstoppen van de Duitse opmars in Rusland en was het brein achter het offensief dat in Stalingrad begon en in Berlijn eindigde. Deze boerenzoon die vanaf zijn vroege jeugd werd voorbereid op een toekomst als pelsdierjager, ging in 1915 in het leger en onderscheidde zich als jonge cavalerieofficier. Hij werd in 1919 lid van de communistische partij en voerde aan het eind van de Russische burgeroorlog het bevel over een cavalerieregiment. Deze autodidact, die een belangrijke rol speelde bij de mechanisatie van het Rode Leger, had bijna het leven gelaten tijdens de zuiveringen van dat leger eind jaren 30. In 1939 voerde hij de Sovjet-troepen aan tijdens de geslaagde grensoorlog tegen Japan. In 1941 leidde hij de verdediging van Moskou en wist hij de Wehrmacht te verdrijven van de stadspoorten. Als Stalins militaire afgezant zag hij toe op de tegenaanval waarmee het lot van het Duitse 6e Leger bij Stalingrad werd bezegeld en in juli 1943 was hij een van de belangrijkste strategen tijdens het tegenoffensief bij Koersk. In 1944 organiseerde hij de vernietiging van Heeresgruppe Mitte en in 1945 voerde hij een Front aan tijdens het slotoffensief tegen Berlijn (hoewel Stalin, die altijd beducht was voor het gevaar van succesvolle generaals, ook een aanval aanmoedigde door Zjoekows rivaal maarschalk Konjew). Na de oorlog werd Zjoekow bijna vermoord door Beria, het hoofd van Stalins geheime politie, en ging hij min of meer in ballingschap. Na Stalins dood werd hij minister van defensie onder Chroestjsjow, maar in 1957 werd hij uit zijn ambt ontslagen. Hij stierf in 1974 en werd eervol bijgezet in de muur van het Kremlin.

Boven:
Georgi Zjoekow was een van de grootste militaire bevelvoerders uit de geschiedenis. Stalin vertrouwde capabele generaals eigenlijk niet, maar hij had Zjoekow nodig. De gewone soldaten zeiden over het operationele hoofd van het Rode Leger: "Waar Zjoekow is, is de overwinning."

Zie ook Hitlers veldslagen
Nummer 19: Het Einde van de Blitzkrieg

Zyklon-B

Zyklon-B was de handelsnaam van een gifgas dat geproduceerd werd door het bedrijf Tesch und Stabenow uit Hamburg en het Degesch-concern uit Frankfurt am Main. Beide bedrijven waren onderdeel van IG Farben. Het materiaal was een bijproduct van de kleurstoffenindustrie en werd gevormd door extractie van zwaar giftige chemicaliën die van nature in zeer kleine concentraties aanwezig zijn in amandelen en andere plantaardige stoffen. Het gas werd oorspronkelijk ontwikkeld als pesticide voor het uitroeien van ongedierte in afgesloten ruimtes zoals magazijnen en laadruimen, maar het was ook dodelijk voor mensen en werd door de SS gebruikt voor de uitroeiing van joden en andere mensen in de vernietigingskampen. *Zyklon-B* werd geleverd in de vorm van blauwe kristallen waarbij de gifstoffen geabsorbeerd waren in kiezelaarde. In de oorspronkelijke vorm werd het als veiligheidsmaatregel van een sporenelement met een sterke geur voorzien. In de contracten van de SS met IG Farben stond dat dit element moest worden weggehaald uit het materiaal dat aan de vernietigingskampen werd geleverd. Als de kristallen werden blootgesteld aan het vocht in de lucht, ontstond er blauwzuurgas.

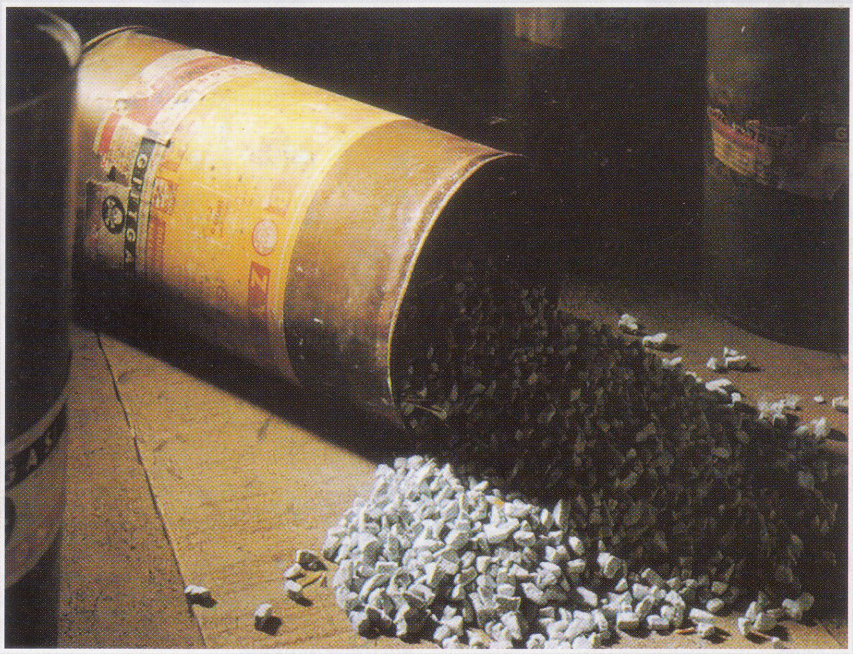

Boven:
Zyklon-B werd in de gaskamer gedeponeerd door een SS'er met de titel* Sanitätsdienstgefreiter - *SDG.

Zodra dit gas werd ingeademd, hechtte het zich aan het hemoglobine in het bloed, waardoor er geen zuurstof meer kon worden opgenomen en het slachtoffer stikte. In de gaskamers van Auschwitz kon men met een of twee blikjes van deze kristallen binnen vijf tot vijftien minuten 250 mensen doden.